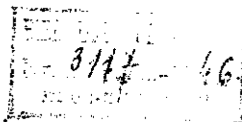
XXXV ANUL XXXV

NR. 3—4 MARTIE—APRILIE 1945

REVISTA TEOLOGICĂ

EX ORIENTE LUX

REDACȚIA ADMINISTRAȚIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT **NICOLAE** AL ARDEALULU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—28

ABONAMENTUL PE UN AN: 2500 LEI

Pentru studenţii în Teologie: 2000 Lei

Inscrisă în Registrul special al Tribunalului Sibiu sub nr. 1—1938
Autorizaţia Cenzurii Militare a Presei nr. 2147—1944

ÎN ACEST NUMĂR:

EX ORIENTE LUX

Ordinea articolelor e determinată numai de consideraţiuni tehnice

ANUL XXXV Martie—Aprilie 1945 NR. 3—4

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

DIRECTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

ACEEAȘI LUPTĂ DREAPTĂ!

de

Dr. GRIGORIE T. MARCU
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Ziua de 23 August 1944 reprezintă o răscruce în istoria politică a României. Ne-am reangrenat în făgașul alianțelor noastre firești, înțelegând să legăm soarta țării românești de aceea a Națiunilor Unite.

Redresarea politică, pentru a-și dovedi sinceritatea și eficacitatea, trebuia să fie însoțită de-o trasformare radicală a *mentalității* obștești, orientată din oficiu, în ultimii șapte ani de zile, în spre concepții totalitare și procedee neconstituționale.

Orice s'ar spune, transformarea aceasta s'a făcut cu destulă ușurință, din simplul motiv că orientarea noastră „pro-fascistă", cum sună termenul de rigoare, a fost una de ordin pur superficial. Apele sufletului nostru s'au învălurit doar vremelnic, și numai la aparență. Fondul a rămas nealterat; proverbiala *omenie* românească, intactă. Și omenia aceasta coincide în ultima analiză cu ceea ce se chiamă respectul deaproapelui. Respect întemeiat pe iubirea creștinească ce-am deprins-o în tinda bisericuțelor străbune și'n poala măicuțelor noastre crescute'n frica lui Dumnezeu. Creștinătatea răsăriteană n'a asuprit nici odată, pe nimeni. In spirit și în faptă, ea s'a dovedit a fi invariabil îngăduitoare față de tot ceea ce după Evanghelia lui Iisus Hristos nu însemnează ultragiere a legii dumnezeești. Istoria Ortodoxiei nu cunoaște asupriri purcese din deosebiri de credință; și noi, Românii, ne-am urzit istoria na-

țională sub semnul ei biruitor prin iubire și îndelungă-răbdare. Pot spune același lucru cei ce ne-au asvârlit în temnițe și au trimis la moarte vlădici, preoți și țărani cari n'au vrut în ruptul capului să se târguiască cu sufletul lor, lepădându-și legea strămoșilor?

Ne-am apărat, așa cum se știe, ființa națională și credința întru care viețuim. Era un drept firesc. Ne-a fost contestat adeseori, e adevărat, și nu cu mijloace civilizate. Istoria pătimirilor ardelenești e mărturie.

O seamă de legiuiri făurite în ultima jumătate de an, au îndreptat neajunsurile stăpânirii dictatoriale, constatate până acum. Opera de democratizare reală a vieții noastre statale este în plin marș. Ea se face cu dificultățile inerente vremurilor de tranziție, dar fără împotriviri de natură să ne pricinuiască îngrijorări.

Printre alte, libertatea de conștiință prevăzută de orice Constituție democratică, a fost reașezată în drepturile ei. Fiecare cetățean al Statului poate să adere la gândirea politică pe care o agreează și să mărturisească credința religioasă în care socotește că își poate dobândi mântuirea sufletului. Ca urmare, toate legiuirile cu caracter prohibitiv, în materie religioasă, au fost anulate.

Sectele — căci aici voiam să ajungem — au astfel deplină libertate de acțiune, ca oricare dintre cultele istorice.

Cine-și închipue că măsura aceasta ne-ar fi putut surprinde și ne-ar putea deruta, uită că Ortodoxia n'a luptat nici odată cu tunurile și cu jandarmii împotriva celor de altă credință. Adevărul ei, care-i adevărul Evangheliei lui Hristos, ne-a fost reazimul de căpetenie în toate gâlcevile ce le-am avut cu cei ce nu-l împărtășiau în puritatea lui inițială.

Față de regimul sectelor din România am manifestat statornic atitudini rezervate. L-am considerat totdeauna vicios din punctul de vedere al *egalei îndreptățiri* a cultelor conlocuitoare. Privilegiile de cari se bucurau bisericile și asociațiile religioase minoritare în perioada democratică de după primul războiu mondial, ne-au durut adânc

— şi amintirea lor ne doare încă. Ele erau nejustificate câtă vreme majoritatea zdrobitoare a *poporului nostru de ţărani* vădea faţă de credinţa ortodoxă răsăriteană un ataşament mai trainic decât chiar acela faţă de glia darnică pe care o frământă palmele sale bătătorite de trudă. Atât şi nimic mai mult!

In colo, am continuat să stăm de veghe la căpătâiul dreptei noastre credinţe, fără a aştepta nici odată să ne suplinească autorităţile laice în funcţiunea de paznici treji ai acestei visterii nepreţuite a sufletului românesc. Cea mai bună dovadă în această privinţă o constitue faptul că atunci când activitatea sectelor a fost suspendată prin dispoziţii administrative, noi n'am slăbit paza de care vorbiam, pentru că nu credeam din capul locului în eficacitatea unor atari dispoziţii. *Impotriva unor convingeri nu se poate lupta cu constrângeri* şi, de aceea, am recomandat mereu preoţimii şi obştei dreptcredincioase să întărească străjile duhovniceşti, făcându-le să înţeleagă că lupta noastră cinstită nu s'a sfârşit.

Astăzi, ne aflăm din nou faţă'n faţă cu sectele active în România. Suntem adversari, fără îndoială, şi faptul acesta nu poate surprinde pe nimeni. Esenţialul este, însă, să fim *adversari loiali.* Nimeni pe lume nu ne poate tăgădui şi nu ne poate ridica dreptul de-a lupta cinstit pentru biruinţa adevărului religios pe care-l mărturisim. Numai o biserică încremenită în cine ştie ce vinovată stare de nelucrare stricăcioasă se poate sustrage de sub rigorile unei confruntări cu cei de altă credinţă.

Regimul actual al sectelor din România — trebue să fim lămuriţi — încurajează o luptă care în concepţia noastră n'a încetat nici sub regimurile dictatoriale. E o luptă în continuare.

Preoţimea noastră — îi punem la inimă această grijă! — să facă din ea o *luptă dreaptă.*

...Adică s'o poarte cu iubire — şi cu toate armele duhovniceşti, cari nu vatămă nici odată libertatea şi demnitatea deaproapelui.

INTRODUCERE
LA O CATEHETICĂ ORTODOXĂ CARE VA SĂ VIE

de

Preot DUMITRU CĂLUGĂR

Conferențiar la Academia teologică „Andreiană"

Deodată cu promovarea de drept — de fapt era încă mult înainte — a Academiei teologice „Andreiane" din Sibiu în rândul așezămintelor de grad universitar, s'a conceput și s'a realizat o scindare a unora din catedrele existente până aci. In virtutea acestei împrejurări, bogată în consecințe mai mult decât îmbucurătoare, învățământul din cadrul acestei instituțiuni de înaltă cultură creștină ortodoxă a putut asocia noui puteri de muncă și profesorii școalei au fost așezați într'o situație din care să poată lărgi și adânci probleme esențiale pentru viața creștină integrală.

Situația nou creiată profilează urmări fericite mai ales asupra *Omileticei* și *Cateheticei*, discipline cărora li s'a rezervat o conferință independentă. Fără îndoială, și studenții mai vechi ai Academiei teologice din Sibiu au fost stăruitor și sistematic îndrumați spre aprofundarea și aplicarea cât mai fidelă a principiilor și metodelor de învățământ. Căci Academia „Andreiană" a socotit în toată bună vremea de a sa înaltă datorie, să crească dascăli buni, îndrumători devotați pentru școala noastră de toate gradele și de toate categoriile și să promoveze grăitori luminați al Evangheliei pentru întreg norodul binecuvântatului pământ românesc. Totuși, conferința independentă de care facem pomenire, grăiește răspicat, arătând oricui că Omiletica și Catehetica — discipline surori prin cuprins și prin obiectiv — va avea să expună mai stăruitor, deosebit de stăruitor chiar, cunoștințe mult trebuitoare preoțimii din vremea noastră. Catehetica, în special, va trebui să închege problema învățământului prin amănunte esențiale și să se zidească ea însăși științificește pe temeiurile unei discipline teologice-practice de primă însemnătate.

De altfel, epoca noastră, exceptând sbuciumul şi durerile ce-i revin, îşi are caracteristicile ei, aşa cum alte timpuri le-au avut pe ale lor. In deosebi, ea condamnă orice îndemn spre viaţă de tihnă şi de indiferentism. Din toate direcţiile musteşte o dorinţă tot mai năvalnică după „zidire nouă". Inaintea tuturor, preoţimea este chemată la adâncirea lucrării de rezidire duhovnicească. Chemarea vremii izbucneşte cu o îndrăsneală mai neînduratoare ca oricând, cerându-ne o îndrăsneală şi o hotărâre tot pe atât de categorice.

Privită sub aplecarea unui unghiu bine măsurat, atmosfera din noi şi din jurul nostru cere, astăzi, sacrificiu desinteresat, jertfă de sine dintre cele mai curate, abnegaţie totală, ataşament întreg către Mântuitorul şi Biserica Sa, trăire puternică şi adâncă în Hristos şi dăruire numai Lui. Spiritul viu, spiritul răscolitor de conştiinţă prin veac de veac, duhul făcător de minuni al Creştinismului primar se cere şi el readus în noi şi în alţii, fiind cel mai fidel ducător către isbăvire şi dovedindu-se, totdeauna, drept luminător întru întâmpinarea cu seninătate a cerinţelor nebănuit de numeroase ce se încopciază atât de puternic misiunii noastre învăţătoreşti.

Datoria către misiunea noastră învăţătorească se conturează cu plinătate puternică prin împrejurări cari cutremură din adâncuri fiinţa umană, dar şi prin fapte cari zoresc dinafară şi ţintesc spre noi. Cele dintâi îşi legitimează puterea prin înclinarea omului de toate vârstele — a omului întreg — către o viaţă sufletească tot mai compactă şi, prin aceasta, către adevăr, către Dumnezeu. Năzuinţa aceasta răsfrânge înclinarea omului — încă de tânăr — spre dobândirea „cetăţii celei stătătoare", despre care grăieşte, cu atâta limpezime, marele Pavel. Ea răspunde dorinţei umane celei mai intime, plină de curăţenie, proprie numai fiinţei care se doreşte zidită progresiv prin sine, prin aproapele şi prin harul veşnic biruitor al lui Dumnezeu. Această dorinţă pretinde o educaţie creştină, care să o sprijinească împotriva oricăror îndemnuri spre isvoare lăturalnice, ori spre chemări străine menirii omului în lume.

Imprejurările incluse în a doua categorie vin spre noi

şi arată o răvăşire în educaţie, răvăşire săltată de curente pedagogice şi filosofice neprietene duhului mai vechiu. Tendinţa spre o laicizare tot mai accentuată a învăţământului de toate gradele şi categoriile, intronarea unor principii educative, didactice şi metodologice răsărite din preocupări nu prea adânci şi prezentarea învăţământului şi a educaţiei religioase aproape numai prin prisma acestora, ca şi când Biserica ortodoxă nu şi-ar avea o pedagogie a ei, sunt şi acestea, toate, motive — şi încă dintre cele mai puternice şi mai hotărîtoare — care impun o atitudine de revizuire atentă şi de reîntoarcere voită spre şi la duhul şi metoda Cateheticei curat ortodoxe. Ar fi locul să subliniem cu tărie că această reîntoarcere echivalează, pentru noi, cu o cerinţă pedagogică esenţială, cerinţă care va avea să fie prezentată cu temeiuri de nesdruncinat şi răzimată pe excepţia de totdeauna a Bisericii asupra chipului în care poate şi trebue să fie zidit caracterul uman.

Incă în faşe fiind, Creştinismul şi-a fixat un punct de vedere al său în privinţa învăţământului şi educaţiei religioase în special şi a formării omului în general. Mântuitorul însuşi a tras brazdă pentru noi toţi, iar veacurile primare au precizat şi ele metoda de urmat în problema cardinală a catehizării copiilor şi adulţilor. Aşa fiind, bătătorirea vechiului nostru drum — drum bine trasat şi lipsit de întortocheri nefolositoare — se impune cu limpezimea cristalului. Căci părăsirea lui, părăsire dictată adesea doar din dorinţa de a fi oarecum la unison cu duhul vremii — care, dacă se vrea mereu nou, nu este totdeauna şi cel mai sănătos — a echivalat şi concordă astăzi cu un act de trădare a tradiţiei noastre mai mult decât milenare şi cu însuşirea unor directive de instruire şi educare răsărite din alte consideraţiuni pedagogice şi speculaţii filosofice, decât acelea atât de proprii şi de înfrăţite cu sufletul nostru profund creştin şi ortodox. Nu ne-am situat şi nu ne aşezăm nici azi pe o linie de exclusivism Dar suntem îndreptăţiţi să afirmăm că nu oricari principii de pedagogie laică au să primească loc şi în pedagogia creştină ortodoxă, în Catehetică. In nici un caz, unele ca acestea nu pot primi puterea şi îndreptăţirea să suplinească temeiurile Cateheticei

noastre. Nici un pedagog, mai vechiu sau mai nou, nu poate sta mai sus ca pedagogul cel desăvârşit, ca Domnul nostru Iisus Hristos şi nici o altă instituţie decât Biserica n'a putut îmbrăţişa, în toată întinderea ei, problema formării omului ca întreg moral.

De bună seamă, abia schiţate, amănuntele de mai sus vor avea să fie desbătute pe larg şi cu toată cuviinţa, într'o Catehetică sistematică. Deocamdată se contura necesitatea de a le determina, în mare, drept motive interne şi externe cari ne chiamă la o adâncire tot mai cuprinzătoare a preocupările noastre de actuali şi viitori învăţători ai cuvântului lui Dumnezeu.

*
* *

După această introducere sumară şi de caracter cu totul general, ne putem întreba: de unde ţâşneşte isvorul misiunii noastre învăţătoreşti? Fără îndoială, din graiul şi din fapta Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Şi nu numai pentru pricina că între demnităţile Sale stă şi cea învăţătorească, ci şi fiindcă El însuşi ne zice: „Mergând învăţaţi toate neamurile"... etc.,[1] „Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată zidirea".[2] Mai tăios chiar decât sub îmbrăcămintea unei porunci, cuvintele Mântuitorului Hristos ni se aşează în conştiinţă chemare în veac de veac spre învăţarea celor neştiutori, spre formarea celor mulţi şi doritori să cucerească împărăţia lui Dumnezeu.

Pentru ţinuta dăscălească, Mântuitorul rămâne iarăşi chip al desăvârşirii ei. „Pildă am dat vouă, ca precum eu am făcut vouă şi voi să faceţi",[3] zice El.

In lucrarea Sa învăţătorească, Domnul a concretizat până şi principiile de temelie pe care trebue să stea învăţământul. Ba a rezumat chiar şi metoda cea mai indicată, fiindcă „toate a grăit noroadelor în pilde şi fără pilde nu grăia lor".[4] S'au scurs, astfel, aproape două mii de ani de când „maestrul şi modelul desăvârşit al catehetului" (Fenelon) a aplicat, în mod integral, principiul intuiţiei, principiu de care s'a făcut şi se face atâta grăire în pedagogia veacurilor apropiate nouă.

---

[1] Mateiu 28, 18—20. [2] Marcu 16, 15. [3] Ioan 13, 15. [4] Mateiu 13, 13.

Un alt principiu „mai nou" arată, apoi, că la munca din școală trebuesc asociați, de e cu putință, toți elevii. Inainte cu două milenii, Fiul lui Dumnezeu i-a cuprins în dragostea Sa pe toți și i-a învățat fără deosebire. Chiar și păcătoșii s'au făcut părtași învățăturii Lui. Din unii a făcut sfinți. Oaia cea pierdută merită să fie și ea căutată și adusă în staul, fiindcă un suflet omenesc prețuiește mai mult ca lumea toată cu ale ei bogății și străluciri.

Astfel, Mântuitorul i-a învățat pe toți *cu putere multă.* Puterea aceasta isvora din acoperirea cuvântului prin faptă ziditoare. Pildă supremă pentru oricare educator!

O Catehetică ortodoxă temeinică va avea să se oprească apoi și asupra chipului în care au învățat sfinții Apostoli. Ei au urmat Invățătorului întru toate. Ca și El, au plinit cuvântul prin faptă. Au grăit înaintea împăraților cum au învățat și în fața celor mulți și umiliți; i-au învățat și pe copii și pe adulți, fără să țină seamă de starea lor socială ori materială. Graiul lor s'a făcut trâmbiță de arhangheli pentru „toată zidirea". Unde nu au răsbit fizic, au trimis scrisori de creștinească învățătură. Iar, peste toate acestea, martiriul lor face dovada sufletului pus pentru purificarea omului.

Școalele catehetice din primele veacuri, cu literatura lor bogată, vor trebui să cuprindă un loc special într'o Catehetică bine întemeiată. Acolo s'a desfășurat o lucrare sistematică și Pedagogia creștină ortodoxă nu a epuizat nici pe departe bogăția de principii didactice și metodice aplicate de cele mai eminente personalități creștine din cuprinsul acelor veacuri. Pedagogia în general poate găsi acolo material nebănuit; cu atât mai vârtos Catehetica. Panten, Clement Alexandrinul, Origen, Pieriu, Didim Orbul, Sf. Ioan Hrisostom, Ciril al Ierusalimului, Capadochienii, etc., rămân peste veacuri modele de dascăli în cel mai autentic înțeles al acestei noțiuni.

De bună seamă, în întinsul a două milenii preocupările pentru educație și învățământ au atras munca multor cugetători și pedagogi. Pedagogia și-a cucerit independența. Psihologia, deasemenea. Filosofia a stat și stă în slujba propășirii acestor științe. Colaborând sau lucrând independent,

ştiinţele acestea sârguiesc întru cunoaşterea şi formarea caracterului uman. Ele au stabilit principii şi metode de educaţie şi învăţământ care nu pot fi trecute cu vederea. De aceea, Catehetica ortodoxă va avea să zăbovească şi asupra lor, apreciindu-le în dreaptă lumină. Albina aleargă la multe şi felurite flori, dar nu pentru a rămânea în ele şi nici dintr'un îndemn la nestatornicie, ci pentru a culege ceea ce este bun. Şi acesta este un model de activitate.

Dar studiul despre care scriem aici va avea să consacre un capitol larg şi bine închegat unui element care constitue esenţa şi forţa educaţiei: iubirea de Dumnezeu şi de oameni. Educaţia însemnează dăruire de sine, grăirea sufletului către suflet prin virtutea iubirii. Numai această virtute poate realiza aplecarea dascălului către ucenic şi ridicarea ucenicului către dascălul său. Ea zămisleşte mediul de creştere duhovnicească a omului. Fără ea, zidirea caracterului creştin este ceva iluzoriu.

Fiind o virtute, dragostea către oameni poate fi câştigată prin stăruinţă şi, mai ales, prin harul lui Dumnezeu. Dascălii de cuvânt dumnezeesc trebue să o caute şi să o ceară ne'ncetat, ca să o poată vădi către ucenicii lor. Ucenicii trebuesc scăldaţi în lumina ei şi învăţaţi să o înmulţească spre a lumii pace. Nici o muncă nu poate fi mai nobilă decât aceea care să ajute întru realizarea unui asemenea obiectiv.

PREOȚIMEA ÎN EPOCA PRENATALĂ A STATULUI TRANSILVAN

de

Prot. AUREL NANU
Consilier arhiepiscopesc

Epoca veche a istoriei Românilor (500 î. Hr. — 1241) fiind „cea mai grea și cea mai întunecată",[1] procesul de formare a poporului român, a limbii române, a credinței sale religioase și cel de închegare a lui în state primitive cu ființă proprie, distinctă de a celorlalte neamuri și state împrejmuitoare, îl cunoaștem numai în liniile sale mari.

Numai așa se poate cunoaște și trecutul preoțimii în epoca prenatală a Statului transilvan (500 î. Hr. — sec. IX d. Hr.).

Totuși, din mărturisirea puținelor izvoare contimporane, acest trecut răsare luminos.

1. PREOȚIMEA GETO-DACĂ (500 î. Hr.—100 d. Hr.)

In această vreme preoțimea a inspirat organizarea statului dacic, după doctrina religioasă și perceptele morale ale lui Zalmoxis[2] punând toate „actele politice și civile" ale Dacilor sub ocrotirea religiei.[3]

Cum principiul fundamental al religiei zalmoxiste era nemurirea sufletului[4] iar centrul moralei ei jertfa pentru dobândirea nemuririi,[5] preoțimea a așezat la temelia statului dacic concepția spiritual-altruistă, care înnobilează, fortifică și înalță un popor.

---

[1] I. Lupaș, Epocele principale în Istoria Românilor, Cluj 1928 p. 44.

[2] Herodot IV, 94.

[3] A. D. Xenopol, Ist. Rom. d. Dacia Traiană, Buc. 1913, I. p. 86.

[4] Herodot IV, 95.

[5] Pomponius Mela, II, 2: „ad mortem paratissimi Getae" și Martianus Capella VI: „habent appetitum maximum mortis". Cf. A. Xenop. I. p. 100.

Din tulpina factorului religios, deci, cultivat de preoțime, au odrăslit acele virtuți, care constituesc podoaba sufletului dacic și pe care le pomenesc cu admirație mărturiile vremii.

Dar sub influința individualismului exagerat al Bacanalelor greco-romane și a altor slăbiciuni ale decadenței antice, a prins să degenereze și sufletul dacic, să decadă moravurile, să se macine ființa neamului, să se surpe temelia statului.

După revărsarea scitică, penetrația grecească, invazia celtică amenința cu cotropirea. Atunci tot preoțimea a inițiat opera de restaurare morală și etnică.

Preotul Deceneu a înduplecat pe „cel dintâi și cel mai mare" rege dac, pe Burebista (82—44) [1] pe „celtoctonul", [2] să pornească lupta pentru stârpirea radicală a beției, a desfrâului și a anarhiei, pentru înlocuirea lor cu abstinență, sobrietate și ascultare de porunci". [3]

Deodată cu încetățenirea acestor virtuți în Dacia, cu deprinderea cumpătării, cu sporirea disciplinei, cu intensificarea muncii în toate domeniile de activitate și peste tot, deodată cu renașterea morală s'a pornit și înălțarea etnică și politică a Daciei.

După neîncetatele și pătimașele lupte intestine, particulariste, a urmat unirea triburilor dacice. [4] Unirea, care lui Herodot i se părea „foarte greu, ba chiar cu neputință" [5] de înfăptuit, a făcut poporul Dacilor „mai tare decât toate popoarele". [6] Dacii, „foarte numeroși", [7] sub imperiul puterii dobândite prin închegarea unității politice, și-au lărgit hotarele statului lor dac, pe-o rază atât de mare, încât ea în tot trecutul nostru bimilenar, de atunci și până azi, niciodată n'a mai putut fi atinsă. [8]

Commosicus, urmașul lui Deceneu, pe lângă autoritatea preoțească și-a acumulat-o și pe cea regală, pentru a

---

[1] Strabo VII, 3. [2] I. Lupaș, L. c. p. 30.

[3] Strabo VII, 304. Iordanes, Getica XI, 67. Cf. Paulys Georg, Real-Encyclopädie der classischen Alterthums-wissenschaft, Stuttgart 1901. IV p. 22 43—45 și C. C. Giurescu, Ist. Românilor, București 1935, I. p. 53.

[4] Strabo VII, 304. [5] Herodot IV. 199 [6] Idem, l. c. [7] Ibidem l. c.

[8] C. C. Giurescu, L. c. p. 54.

putea stăvili desagregarea ivită după asasinarea regelui Burebista.[1]

Dar reforma monarhiei hieratice n'a fost salvatoare.

Vezinas, preotul regelui erou Decebal, secundul în cârmuirea statului,[2] a participat personal la crâncena încleștare daco-romană dela Tapae (101), din care a scăpat numai prin prezența sa de spirit, ascunzându-se ziua sub o movilă de cadavre, iar noaptea furișându-se în tabăra Dacilor.[3]

Dar dacă s'a uitat atunci în ochii morții și i-a întors spatele, de bună seamă nu s'a mai ferit din calea ei în toamna anului fatal 106, când Dacia a căzut zdrobită la picioarele împăratului Traian și când împins de sentimentul demnității, pe care i-o răpea robia, își va fi urmat în mormânt patrie, rege, și pe cei mai buni dintre fruntașii neamului său.

Pe aceeași linie de curățenie sufletească, de moralitate obștească, de primenire etnică, de apărare a patriei și de străjuire a libertății s'a putut menține și mulțimea preoților de rând, a Ctiști-lor[4] geți și a Poliști-lor daci, căci în epocile de înflorire religioasă atitudinea marilor ierarhi a fost normativă pentru ținuta preoțimii de rând.

2. PREOȚIMEA ROMANĂ (100—271 d. Hr.)

In această perioadă preoțimea Daciei Traiane se înfățișează epigrafic numeroasă și variată, ca preoțime a cultului oficial roman și a cultelor străine.

a) *Preoțimea cultului oficial*

In vremea organizării, colonizării și romanizării acestei importante provincii, misiunea de a așeza viața de stat din Dacia Traiană pe temelia credinței și de îndrumare a ei pe albia curățeniei în moravuri, o deținea preoțimea cultului oficial roman. Acest cult, care însuma adorația tuturor divinităților romane, s'a desvoltat puternic în fe-

---

[1] Strabo, VII, 304. Iordanes, Getica, XI, 73. Paulys, L. c. v. VII, p. 781.

[2] Cassius Dio. Hist. rom. 67, 10. [3] Idem, L. și p. c.

[4] Strabo, VII, 3 și Flavius Josephus, Antiquitates Judaicae. XVIII, 1.

ricita provincie dunăreană. Fiind el de un caracter „raționalist și contractual",[1] în opoziție cu natura idealistă și transcendentală a religiunii dacice,[2] „forma îi era riguros păzită".[3]

Multele monumente epigrafice de aici sunt „pline" cu nume de zeități romane. Numai în orașul Potaissa se cunoșteau 20 inscripții închinate lui Jupiter Optimus Maximus, 1 Junonei, 1 Dianei, 3 lui Marte, 3 Victoriei, 1 lui Hercule, 1 lui Mercur, 3 Geniilor.[4]

In panteonul Daciei Traiane, în rândul divinităților oficiale ale statului, la locul întâi, se întâlnește Jupiter, dar fiind Dacia „Augusti provincia", îndată după el urma cultul împăratului, considerat de caracter divin, ca și celelalte zeități și numai după el se succedau celelalte culte romane.

Preoțimea romană încă era număroasă în provincie. Inscripții privitoare la preoți întâmpinăm „la fiece pas".[5] In fruntea șirului de pontifici, flamini, antistiți, sacerdoți, auguri și haruspici, ele ne prezintă pe „preotul încoronat al celor trei Dacii", pe „Sacerdos arade Augusti nostri coronatus Daciarum III", căpetenia preoților augustali.

Acest „sacerdos coronatus" își avea sediul în „Aedes Augustalium" din Sarmisegetusa și ca magistru al colegiului Augustalilor, îndruma oficierea cultului augustal în Dacia Apulensis, Porolissensis și Malvensis.[6]

Din rândul acestor pontifici sarmisegetuseni remarcăm pe Cominius Quintus[7] din sec. II-lea, pe Pap. Strenuus[8] din sec. II/III-lea, pe Antonius Valentinus[9] din sec. III-lea și P. Antonius Super.[10]

Din marele număr al augustalilor încorporați în colegiu îl evidențiem pe Claudius Quintus[11] din Apulum, care

---

[1] C. C. Giurescu, L. c. I p. 149.
[2] I. Lupaș, L. c. p. 42. [3] C. C. Giurescu L. și p. c.
[4] A. Nanu, Monumentul creștin din Potaissa, Odorheiu 1926, p. 5.
[5] A. D. Xenopol, L. c. p. 234.
[6] C. I. L. III, Nr. 1457. [7] C. I. L. III, Nr. 1513.
[8] C. I. L. III, Nr. 1209. [9] C. I. L. III, Nr. 1433.
[10] Inscripție descoperită de C. Daicoviciu, în Em. Panaitescu, Săpături arheologice în Transilvania, publ. în „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928", București 1929, I, p. 17. [11] C. I. L. III, Nr. 1488.

a restaurat templul lui Jupiter și al Junonei, surpat de vechime, „vetustate colapsum", pe Aelius Syrus tot din Apulum,[1] pe Aclius Macrinus Epidianus,[2] etc.

Prin sacrificii, ospețe, libațiuni și jocuri populare organizate de ei, acești preoți ai templului împărătesc adânceau sentimentul monarhic, lărgeau devotamentul civic și perpetuau spiritul de abnegație, mai întâi printre ostașii legiunilor din Dacia, apoi printre membrii colegiilor și pretutindenea.

Indemnul augustalilor constitue mobilul generoasei acțiuni a simplului ostaș M. Ulpius Mucianus din legiunea XIII-a Gemina, care a închinat lui Jupiter și Junonei un templu, în Apulum, „pro salute imperatoris M. Aurelii Antonini Pii Aug. et Iuliae Augustae matris Augusti".[3]

Tot strădaniilor acestei preoțimi se datorează generalizarea cultului împărătesc în așa măsură, că cetățenii introduseră geniul Imperatorului chiar între zeii lor casnici, între Lari și Penați.[4]

Iar către sfârșitul perioadei din fuziunea acestui cult cu al lui Jupiter, zeul soarelui, s'a născut cultul lui Sol Invictus, care prin forma sa monoteistă a contribuit la pregătirea terenului pentru răsadul creștinismului.[5]

b) *Preoțimea cultelor străine*

Inscripțiile romane din Dacia superioară pomenesc o seamă de divinități străine, adorate aici prin felurite culte.[6] Numai cele din Potaissa amintesc pe Serapis, Isis, Mithras, Asisus Bonus puer fosforescens, etc.[7]

Unele au imigrat în bazinul Dunării de mijloc și de jos din Sudul elin, prin Tracia și Moesia, cum este cultul Demetrei sau al Hecatei. Altele din Apusul celtic, peste Panonia, cum este cultul zeităților: Bussumarus, Vidirimenus și a zeiței Nehaleania. Și iarăși altele din provinciile

---

[1] C. I. L. III, Nr. 976. [2] C. I. L. III, Nr. 1069.

[3] C. I. L. III, Nr. 1070. [4] A. D. Xenopol, l. c. I, p. p. 234.

[5] C. I. L. III, Nr. 1107, „Soli invicto, Ηλιω ανικητω".

[6] C. Daicoviciu, Contribuții la sincretismul religios în Sarmisegetuza, în Anuarul Inst. de studii clasice, Cluj 1928—32, p. 81—88.

[7] Orbán Balázs, Torda és körnqéke, Budapest 1889, p. 53—57.

orientale[1] ale imperiului, cum sunt cultele lui Malagbel, Bebellahamon și Macavat din Palmyra, al zeului persan Mithras,[2] al divinităților egiptene Isis Mirionima[3] și Serapis.[4]

Inscripțiunile păstrează și numele unor preoți ai cultelor străine și crâmpee din activitatea lor. Așa preoții Addebar Semei și Okeanos Socratis[5] slujeau lui Jupiter optimus maximus Dolichenus deus Commagenorum, preotul Cams Spedius Hermias[6] lui Aesculap din Pergamum, zeului sănătății, preoții M. Antonius Onesas și M. Aurelius Theodotos[7] zeului Glycon din Paflagonia. Toți greci romanizați.

Autoritatea de stat a încuviințat aceste culte străine, cu o singură condiție: ca adoratorii lor să fie credincioși statului iar practicile, ceremoniile sau slujbele respective, într'un cuvânt cultul, să nu tulbure ordinea și siguranța publică.[8]

Această lărgime a spiritului de cârmuire romană a cucerit sufletul preoțimii străine atât de mult, încât o parte s'a simțit îndatorată să purceadă la romanizarea cultului genuin. Așa s'a ivit în Dacia cultul galic al lui Jupiter Bussumarus sau cultele asiatice ale lui: Jupiter Dolichenus,[9] Heliopolitanus,[10] Tavianus,[11] Erusenus,[12] Prusenus,[13] etc.

c) *Preoțimea cultului autohton*

Dacă inscripțiile romane nu au cuvinte pentru afirmarea prezenței cultului lui Zalmoxis în Dacia Traiană din această perioadă, totuși îi confirmă existența însași continuitatea elementului etnic autohton în acest pământ. Căci unde se constată o comunitate de Daci, acolo era de față, chiar nemărturisită, și preoțimea autohtonă. Iar istoricii vechi atestă unison cu inscripțiile perseverarea obștiilor dacice aici.

Au stăruit pe moșia părintească urmașii Dacilor care

---

[1] Octavian Floca, I culti orientali nella Dacia, în „Ephemeris Daco-romana" IV, Roma 1935. [2] C. I. L. III, Nr. 1436. [3] C. I. L. III, Nr. 882.

[4] Tocilescu, Monumente epigrafice I, 1902, p. 46.

[5] C. I. L. III, Nr. 1301. [6] C. I. L. III, Nr. 1417. [7] C. I. L. III, Nr. 1022.

[8] C. C. Giurescu, L. c. I. p. 149. [9] C. I. L. III Nr. 1302.

[10] C. I. L. III, Nr. 1353. [11] C. I. L. III, Nr. 860. [12] C. I. L. III, Nr. 859.

[13] Atener und Müller, Römisches Zuschriften in Dacien. Nr. 726.

s'au supus împăratului Traian[1] şi ai acelora care au fost supuşi cu sabia. Numai astfel se poate explica frecvenţa numelor pur dacice sau dacice-romanizate în inscripţiile perioadei.[2] Şi tot numai aşa putem înţelege provenienţa unităţilor militare romane, care poartă numele Daciei, cum sunt: „Ala I Dacorum",[3] „Ala I Ulpiae Dacorum",[4] „Cohors II Augusta Dacorum",[5] „Cohors III Dacorum",[6] care purtară faima dârzeniei dacice prin diferitele provincii ale imperiului roman.

Rolul preoţimii autohtone în viaţa etnică a acestor comunităţi dacice a fost mare. Ea fiind păstrătoarea comorilor sufleteşti şi păzitoare a tezaurului tradiţional getodac, tot ea trebuia să fie sub dominaţia romană şi purtătoarea nădejdilor de mai bine şi vestitoarea aspiraţiilor de neatârnare ale Dacilor.

La îndemnul preoţimii, care vestea sacrificiul ca singura cale ducătoare la veşnicie, se va fi aprins interminabilul şir de aprige răscoale pentru recucerirea libertăţii pierdute. Cu participarea ei se vor fi ridicat sub Marcus Aurelius (161—180) şi sub Commodus (180—192) Dacii provinciali să izgonească străinii din vatra strămoşească. Cu binecuvântarea ei vor fi pornit Dacii liberi, sub Antonius Pius (131—161) şi Commodus (180—192), Costobocii sub Marcus Aurelius (161—180), Dacii mărginaşi sub Commodus (180—192), Carpii sub Caracalla (111—217), Maximian Thrax (235—238) şi Filip Arabul (244—249), etc.,[7] să scuture jugul roman.

Această atitudine a preoţimii autohtone ne lămureşte mutismul epigrafic în jurul cultului lui Zalmoxis în Dacia romană. Zalmoxis nu putea avea loc în Panteonul roman, fiindcă el nu servea ordinea şi siguranţa romană. Iar slujitorii divinităţii dacice nu putură avea soartă mai bună decât el.

---

[1] Cassius Dio, 68, 11.

[2] C. I. L. III, Nrii 744, 787, 799, 835, 847, 852, 917, 986, 1236, 1243, 1525, 1559, etc. [3] C. I. L. III 2 Nr. 5044. [4] C. I. L. III, Nr. 1153.

[5] C. I. L. III, 2 Nr. 6500. [6] C. I. L. Nr. 600.

[7] A. D. Xenopol, l. c. I, p. 376—287. C. C. Giurescu, l. c. I, p. 157—162.

d) *Preoţimea cultului creştin*

„Creştinismul a fost cunoscut în Dacia încă din timpul dominaţiunii romane",[1] dar el a existat „în mod sporadic şi neorganizat",[2] înainte de părăsirea provinciei.

Aceasta este realitatea istorică, peste încercările unor istoriografi contimporani de a contesta valoarea vechilor mărturii istorice ale scriitorilor bisericeşti despre creştinismul daco-roman, atribuindu-i sfântului Iustin Martirul „expresii vagi", lui Tertulian stil „retoric", lui Origen opinie cu „restricţii" şi lui Eusebiu „caracter legendar".[3] Şi acesta este adevărul, chiar dacă rezultatul ultim al cercetărilor noastre este că nu avem monumente creştine în Dacia Traiană din sec. II—III d. Hr.[4]

Chiar dacă n'ar fi fost creştin veteranul Aelius Bolhas al lui Bannaeus,[5] din Palmyra Siriei, piosul ridicător al pietrei funerare cu inscripţie şi cruce din Potaissa; chiar dacă n'ar fi fost creştin nici veteranul Aurelius Babus din Asia-Mică,[6] autorul inscripţiei cu monogramul lui Hristos din Napoca; şi chiar dacă n'au fost creştine nici monumentele: corabia cu Bunul Păstor şi cu acrostihul IXΘΥC din Potaissa,[7] nici relieful mithraic cu 7 monograme ale lui Hristos, din Sarmisegetusa[8] şi nici alte obiecte decorate tot cu acelaş sacru monogram,[9] totuşi, logica istorică ne îndreptăţeşte să credem că „printre coloniştii aduşi de Traian" şi „în rândurile trupelor recrutate din răsărit",[10] au fost şi creştini, al căror număr era mare în imperiu.

---

[1] C. C. Giurescu, l. c. I, p. 201.

[2] Pr. Dr. S. Reli, Istoria vieţii bisericeşti a Românilor, Cernăuţi 1942, p. 13.

[3] Jacques Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain. Paris 1918, p. 37, după Pr. Dr. S. Reli, l. c. p. 16.

[4] C. Daicoviciu, Există monumente creştine în Dacia Traiană din sec. II—III? Anuarul inst. de studii clasice II (1933—35) din Cluj.

[5] N. Sulică, Cel mai vechiu monument creştin cunoscut până azi pe teritoriul Daciei, în rev. „Şoimii" din Târgu-Mureş, Nr. 8 din anul 1926 p. 23.

[6] V. Pârvan, l. c. p. 76.

[7] A. Nanu, Monumentul creştin din Potaissa, Odorhei 1926.

[8] Király Pál, Dacia Provincia Augusti, Nagybecskerek 1894, II, p. 371.

[9] Pulszky Ferencz, Magyarország Archaeologiája, Budapest 1897, I, 258, 261.

[10] C. C. Giurescu, l. c. I, p. 193.

Acest creştinism primitiv, apoi, printr'un misionarism, în sec. II și III s'a răspândit „lent și sporadic"[1] în tot Nordul Dunării.

Creştinismul, însă, nu este numai doctrină religioasă-morală, de provenienţă divină, ci este şi cult dumnezeesc, cu ierurgii şi Taine sfinte, care presupune şi existenţa preoţimii.

Prin stăruinţele, luptele şi sacrificiile ei s'a altoit, fără cea mai mică vărsare de sânge, mlădiţa nobilă a creştinismului „pe tulpina sănătoasă a celei mai curate spiritualităţi daco-romane".[2]

3. PREOŢIMEA NAVALIRILOR BARBARE (271—sec. IX d. H.)

Această perioadă este plină de viforul invaziilor germanice,[3] turanice[4] şi slave.[5]

In acest frământat răstimp s'a desfăşurat procesul de formare a poporului român, de naştere a limbii române, de consolidare a creştinismului daco-român şi de închegare a poporului român în state primitive.

a) *Preoţimea în procesul de formare a poporului român*

Nici odată nu se va putea scrie istoria întunecată a celor o mie de ani dela părăsirea Daciei de către Romani şi până la întemeierea principatelor, fără să se ţină seamă de acest fapt al istoriei noastre de totdeauna: legătura indisolubilă a Bisericii noastre şi a îndrumătorilor ei cu ţintele superioare ale naţiei".[6]

Oricât de mic va fi fost numărul preoţilor creştini, la începutul perioadei, ori cât de lentă va fi fost creşterea cinului lor, ori cât de sporadice le vor fi fost nucleele de acţiune şi oricât de primitivă strădania pastorală, ei au

---

[1] Pr. Dr. S. Reli, l. c. p. 32.

[2] Dr. T. Bodogae, Primii mucenici ai credinţei strămoşeşti, Sibiu 1943.

[3] Germanice: a Goţilor 271, Vandalilor 271, Gepizilor 453, Longobarzilor 566, etc.

[4] Turanice: Hunilor 375, Avarilor 546, Bulgarilor 634, Ungurilor 896, Pecenegilor 970, Cumanilor 1057, Tătarilor 1241, etc.

[5] Slave: a Venzilor, Sclavinilor, Anţilor 566, etc.

[6] Dr. T. Bodogae, L. c.

îndeplinit un mare rol în opera de apropiere, înrudire și contopire a elementului autohton cu cel roman colonizat.

Frumos ilustrează această lucrare preotul daco-roman sfântul Montanus, Presviterul mucenic din Singidunum, cu soția sa mucenică Maxima, care mărturisea la 26 Martie 304, cu tot focul muncilor ucigătoare, că vede cu ochii minții cum în această lature de pământ se ridică un popor nou, care „in lingua romana clamat nomen tuum sanctum per basilicas".[1]

Același rost l-a împlinit mai târziu și în contactul cu slavii și turanienii.

b) *Preoțimea în procesul de formare a limbii române*

Individualitatea limbii române s'a născut din concursul elementelor lingvistice dacic, latin și slav. Dar ea poartă pecetea caracterului latin. Legile ei fonetice generale sunt latine, morfologia aproape latină, numai materialul lexical demonstrează mai vădit urmele influințelor străine.

Preoțimea daco-romană are meritul de-a fi contribuit mult la încetățenirea și generalizarea terminologiei religioase latine printre străinii din Dacia supusă barbarilor.

„*Preotul* le citea *Sânta Scriptură* în *biserică*, învățându-i să se *roage* și să se *închine* la sfânta *cruce*. Dela preot știau că trebue să *ajuneze* de *Crăciun*, să cânte *Cărinde*, să se veselească în *Cârnelegi* și să postească în *Păresimi*, așteptând dornici *Floriile* primăvăratice și *Paștele* vesele, când primeau *Cuminecarea*. După *Cărindarul* preotului strămoșii noștri aveau sărbători cu ținere: *Sântămăria*, *Sânmedru*, *Sânnicoară*, *Sângiorz*, *Sânpietru*. Preotul *boteza* pe prunci, *binecuvânta cununia* tinerilor și citea *comândul* celor *răposați*, turnându-le vin-*paos* la mormânt.[2]

De câte ori rostea preotul „Tatăl nostru" sau „Crezul", propaga material lexical latin, căci ele nu conțin niciun cuvânt slavon.[3]

---

[1] Pr. N. M. Popescu, Preoți de mir adormiți în Domnul, București 1942, p. 8, după Martirologiu mhieronymianum ed. Rossi-Duchesne, în Acta Sanctorum Noembris t. II, 1, Bruxelles 1895 p. 36 și 59 și Jacques Zeiller, L. c. p. 105-106.

[2] Pr. N. M. Popescu, L. c. p. 11—12.

[3] Șt. Meteș, Istoria Bisericii Române a Ardealului, Arad 1928 I. p. 21.

Cel mai mare misionar creştin al strămoşilor noştri Daco-Romani, episcopul Nicetas dela Remesiana din Moesia Superioară, predica Evanghelia într'o limbă latină (străromână) simplă şi netedă".[1]

Astfel noţiunile fundamentale ale religiei creştine exprimate fiind în Dacia prin cuvinte latine, preoţimea de mai târziu, ajunsă sub influinţe străine, introduse termeni lexicali străini numai pentru noţiuni bisericeşti, de ordin secundar.

Preoţimea de sub influinţă slavă, de după încreştinarea Bulgarilor la 864, a adaus patrimoniului lexical latin numai cuvinte slavone pentru trepte ierarhice, părţi din slujbe şi obiecte de cult.[2] Iar cea de sub influinţă grecească, de după prăbuşirea statului bulgar, la 1018, sub lovitura împăratului bizantin Vasile II Bulgaroctonul, a mai localizat la noi câţiva termeni greceşti, referitori la demnitari, ceremonii, ornamentaţii bisericeşti, însă fără putere de circulaţie şi de producţie.[3]

Dar materialul lexical străin l-a trecut prin tiparele proprii ale limbii române.

c) *Preoţimea în luptă cu năvălitorii pentru apărarea creştinismului*

In lupta pentru apărarea creştinismului împotriva năvălitorilor şi a credinţelor religioase inferioare, propagate de ei, preoţimea străromână, după edictul din Milan (313), a început a-şi da o organizaţie mai solidă, urmând preoţimea episcopatelor suddunărene din provinciile învecinate. Astfel iau fiinţă episcopatele străromâne din Durostorum, Abrittus, Apiaria, Prista, Novac, Oescus, Nicopolis, Odessus, Tomi şi centrele creştine din Tropaeum Traiani, Axipolis, Troesmis, Noviodunum, etc.[4] Acestea erau focare de radiere a creştinismului pe tot cuprinsul Daciei,[5] până la desfiinţarea lor prin invazia slavă.

---

[1] Ghenadie din Marsilia, De viris illustribus, la V. Pârvan, L. c. p. 168, „simplici et nitido sermone". [2] A. 20. Xenopol, l. c. II p. 129.

[3] Idem, l. c. II. p. 130. [4] V. Pârvan, l. c. p. 68-70.

[5] Kurt Horedt, Eine lateinische Inschrift des 4 Jahrhunderts aus Siebenbürgen, Sibiu 1941.

Din rândul episcopilor care au păstorit din aceste scaune evocăm numele lui Ursus, dela episcopia Abrittului, cel dintâi episcop român, cunoscut după nume, pe care îl înregistrează istoria.[1] El „a şezut şi s'a iscălit Ursus" în actele Sinodului al VII-lea ecumenic din anul 787.

Românitatea acestui episcop o atestă Le Quien, dela care avem transmisă această ştire, prin cuvintele: „Nomen Ursus hominem Latinae linguae significat".[2]

Preoţimea străromână ierarhizată a înfruntat cu vrednicie asaltul nouilor credinţe religioase păgâne, ivite în Dacia deodată cu noui ei stăpâni. Cu Evanghelia lui Hristos a respins doctrina religioasă şi morală a politeismului german, turanic şi slavon, după cum respinsese mai înainte pe cel roman.

Cu crucea'n frunte, această preoţime a luat lupta cu divinităţile germanice: Allfador, Odin,[3] Thor, Balder, Treyer, Thyr, Braga, Heindall, Hodor, Uller, Forsete, Widar, Wale,[4] apoi cu cele turanice: Izdan, Urdung, Mano, etc.,[5] şi cu cele slavone: Perun, Svarog, Dajbog, Volos, Cernebog, Zibog, Triglav, etc.[6] şi din lupta îndârjită, ea a ieşit biruitoare.

Creştinismul s'a răspândit şi printre năvălitori.[7]

d) *Preoţimea în luptă cu năvălitorii pentru apărarea neamului*

In acest răstimp frământat preoţimea organizată şi-a luat asupra sa şi sarcina de-a apăra fiinţa neamului. Ea a substituit prin canoanele Bisericii legile stăpânirii romane

---

[1] C. C. Giurescu, l. c I, p. 208.

[2] Le Quien, Oriens Christianus in quattuor Patriachatus, digestus, Paris 1740 I, p. 1222, după Pr. Dr. S. Reli, l. c. p. 92.

[3] Intre piesele tezaurului dela Pietroasa se află şi o verigă de aur cu inscripţia în rune: „guthâni acwi hailag", adecă: „lui Odin patria sfinţită", la A 20, Xenopol, l. c. II, p. 18.

[4] K. Schwenck, Die Mythologie der Germanen, Frankfurt am Main, 1855.

[5] Ipolyi Arnold, Magyar Mythologia, p. 19. după Erhardt Victor, A nem keresztény népek hite, istentisztelete, hagyományai és szertartásai. Esztergom, 1894, p. 56—57.

[6] K. Schöenck, Die Mithologie der Slaven, II, p. 69-132.

[7] Pr. Dr. S. Reli, L. c. p. 19.

apuse şi a complectat cu poruncile veşnice ale legii morale creştine măsurile efemere ale atâtor dominaţii politice nominale.

De aici a rezultat apoi sinonimitatea noţiunilor de lege şi religiune în limba noastră.

Din rândul preoţilor luptători cu sabia pentru apărarea neamului scoatem în lumină pe îndrăzneţul episcop străromân al Novaelor (Şiştov), care în anul 596, din simţ politic, din agerime diplomatică şi din mândrie romană, nu s'a supus armatei bizantine, condusă de Petru, fratele împăratului Mauriciu (582—602) şi pe solul împărătesc „cetăţenii l-au alungat cu ruşine".[1]

e) Preoţimea în procesul de închegare a poporului român în formaţiuni politice primitive

Străromânii Transilvaniei, după destrămarea provinciei romane a Daciei, sub puhoiul năvălirilor şi-au păstrat câteva rudimente de organizaţie de stat, din zestrea romană, ca judecia şi ducatul, care sub influinţa slavă s'au transformat în cnezat şi voievodat. Cneazul împărţea dreptatea, justiţia, pe-o unitate teritorială mai restrânsă iar voievodul organiza apărarea pe un teritoriu mai întins.[2]

Preoţimea străromână de aici şi-a avut partea ei însemnată în procesul de închegare a acestor formaţiuni primitive în organizaţiuni statale mai desăvârşite, ca şi preoţimea suddunăreană în lupta pentru neatârnarea Vlahilor[3] celor iubitori de „munţii cei mai înalţi",[4] care „săreau ca şi caprele peste prăpastii"[5] şi care aţineau „trecătorile munţilor".[6]

Intâiul preot român cunoscut în istorie, „Ioan, preutul episcopiei Aromânilor"[7] din sec. XI, împlinea în viaţa

[1] Teophanes, la La Quien. L. c. p. 1233, citat de Pr. Dr. S. Reli, L. c. p. 95.
[2] G. Popa-Lisseanu, Continuitatea Românilor în Dacia, Bucureşti, 1941, p. 84.
[3] Kedrenos, Bonn II, p. 435 la A. D. Xenopol. L. c. II, p. 297.
[4] Kekaumenos, ed. Wassiliewsky p. 68 la Idem, L. c. II, p. 302.
[5] Nicetas Choniates, Bonn p. 561 la Ibidem, L. c. II, p. 302.
[6] Ana Komnena, Bonn I, p. 273 la Ibidem, L. c. II, p. 301.
[7] Th. Capidan, Megleno-românii, Bucureşti 1925, I, p. 38 la Pr. N. M. Popescu, L. c. p. 11—15.

etnică a Aromânilor rostul cu care a şi fost înfiinţată episcopia, adecă: emanciparea de sub tutela bisericească bulgară, căreia îi supusese la 1019 împăratul Vasile II Bulgaroctonul.[1]

Dacă este gloria fraţilor Petru şi Asan întemeierea imperiului româno-bulgar la 1186, nu mai puţin este şi vrednicia episcopului Vasile dela Târnova,[2] care ridicând altar nou în cetatea sa de scaun, înflori în jurul lui cultul sfântului Dumitru de Tessalonic. Iar prin acest cult al luptei pentru biruinţa dreptăţii în lume, a fanatizat până la aspectul de „epilepsie" pe celnicii şi gloatele Vlahilor din Haemus, punându-i în slujba ideii de neatârnare.

Oamenii episcopului, în fanatismul lor, „strigau cu mănie", „cu ochii crunţi şi sperliţi"[3] şi „cu părul vâlvoiu",[4] din tinda bisericii: „Plăcut-a lui Dumnezeu ca neamul Bulgarilor şi al Vlahilor scuturând jugul cel îndelungat al Grecilor, să-şi cerce slobozenia".[5]

Spuneau apoi, la îndemnul episcopului, că „pentru aceea Dimitrie, mucenicul lui Hristos, lăsând mitropolia Thessaloniciei şi biserica sa cu obiceiul Grecilor, a venit la dânşii ca să le ajute".[6] Iar Vlahii au crezut „că Dumnezeu vrea mântuirea lor de sub jugul Grecilor".[7]

Pentru această ţinută, după înfăptuirea mântuirii, Asan l-a şi înălţat pe inimosul episcop Vasile în înalta treaptă de mitropolit autocefal al Vlahilor.[8]

Acest dor de mântuire al Vlahilor îşi avea temelia în conştiinţa originei lor romane, pe care le-o accentuează şi papa Inocenţiu al III-lea, atât prin scrisoarea din 1199

---

[1] Hrisovul împăratului Vasile II Bulgaroctonul din 1019, la A. D. Xenopol, L. c. v. II, p. 300.

[2] Nicetas Choniates Akominatos, la Jancsó Benedek, A román nemzeti törekvések története, Budapest 1896, I, p. 127.

[3] Nicetas Choniates Akominatos, la Gheorghe Şincai, Cronica Românilor, Bucureşti 1886, I, p. 354.

[4] Idem în traducerea lui G. Murnu, la I. Lupaş, Din izvoarele istoriei române, Cluj 1927, p. 36.

[5] Ibidem, la Gh. Şincai, L. şi p. c.

[6] Ibidem. L. şi p. c. [7] Ibidem, L. şi p. c.

[8] Nicetas Choniates Akominatos, la Jancsó Benedek, L. şi p. c.

trimisă lui Ioniță prin protopopul Dominic,[1] cât și prin cea adusă mai târziu de capelanul Ioan.[2]

Această conștiință romană i-a făcut pe Vlahi omenoși față de Grecii care vorbiau în graiul vlah. „Fiind luat prizonier un preot, acesta s'a rugat de Asan, grăindu-i în limba lui, știutor fiind de limba Vlahilor"[3] și l-a eliberat.

Preoțimea norddunăreană a împlinit aceeași misiune în mijlocul poporului „foarte numeros și mare, creștin, de origine romană, din nordul Dunării, care a ajutat Bulgarilor să scuture jugul Avarilor"[4] la 679, printre membrii „coloniei italice"[5] de aici din 1161, printre Brodnicii din partea de răsărit a Munteniei[6] și Bolohovenii dela extrema nordică a pământului românesc,[7] printre Bârladnicii[8] și Vrâncenii[9] Moldovei, printre „pastores Romanorum" din „pascua Romanorum" ale Panoniei,[10] printre Blacii Transilvaniei din ducatul lui Menumorut din Bihor și din al lui Gelu din Gilău și al lui Glad din Banat,[11] care până la cucerirea ungurească erau în legături politice și bisericești cu Bizanțul, apoi mai târziu printre Vlahii de sub stăpânirea lui Gyula, Achtum, Kean,[12] a voievozilor transilvăneni și a regilor maghiari.

---

[1] Theiner, Monumenta slavorum merid. I, p. 11 la A. D. Xenopol, L. c. II, p. 313.

[2] Idem, la Idem, L. p. 314 și Hurmuzaki, Doc. I, p. 1.

[3] Nicetas Choniates Akominatos, Bonn p. 487 la C. C. Giurescu, L. c. II, p. 302.

[4] Migne, Patrologia greacă, Acta Sancti Demetrii, t, 116, la A. D. Xenopol, L. c. II, p. 299 și Gh. Popa-Lisseanu, L. c. p. 45.

[5] Kinnamos, Bonn p. 260 la A. D. Xenopol, L. c. II, p. 301.

[6] Gh. Popa-Lisseanu, L. c. p. 60–61.

[7] Th. Holban, Românii pe teritoriul polonez până în sec. XVI, în Arhiva, XXXVII (1939) p. 238–243, la C. C. Giurescu, L. c. I. p. 320.

[8] Teodor Bălan, Bârladnicii, Cernăuți, 1928,

[9] N. Iorga, Vrancea și Vrâncenii, București 1928.

[10] Pomeniți de cronicarul S. Keza, Gesta Hungarorum, de călugărul Odo del Diogilo din mânăstirea Sf. Dionisiu dela Deuil, de călugărul Richardus din Ordinul predicatorilor, de arhidiaconul Thomas din Spalato, etc. la Gh. Popa-Liseanu, L. c. p. 72, Este de reținut pasajul din S. Keza: „Blackis qui ipsorum (Hunorum) fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia".

[11] Anonymus Belae regis notarius, capit. XI, XXIII, LI etc.

[12] D. Onciul, Românii și Ungurii în trecut, p. 17, la Gh. Popa-Lisseanu, L. c. p. 66.

Ieroteu de Morisena, întâiul episcop ortodox din părțile transilvănene, „vestit pentru evlavia sa",[1] n'a fost trimis aici de patriarhul Teofilact din Constantinopol numai pentru întărirea ducelui Gyula în credința ortodoxă, nici numai pentru convertire dela „credința rătăcită a barbarilor la creștinism,[2] ci și pentru înduplecarea acestuia de a rămânea statornic în ascultarea cu legământ făgăduită împăratului din Constantinopol Constantin Porfirogenitul.[3]

Acesta este motivul principal pentru care-l înlătură sf. Ștefan, regele Ungariei, pe voievodul Gyula, la 1018, anexând Ungariei voievodatul său și mai târziu izgoni și călugării greci din mânăstirea „Sf. Gheorghe", strămutați aici din mănăstirea „Sf. Ioan Botezătorul" tot din Cenad, înlocuindu-i cu călugări benedictini.[4]

Busola Transilvaniei, însă, orientată fiind spre Răsărit, el cu toate acestea n'a putut-o îndrepta spre Apus și spre catolicism, deoarece populația ei aparținea în majoritate Bisericii răsăritene.[5]

„Puterea de împotrivire a Ortodoxiei românești a fost, după cum recunosc chiar istorici de-ai ungurilor, stânca de care s'au izbit și s'au spart îndelungatele strădanii ale regatului ungar de a se înfige statornic în pământul Transilvaniei și chiar de a-și întinde stăpânirea și asupra Munteniei și Moldovei".[6]

---

[1] I. Lupaș, Realități ardelene în voevodatul Transilvaniei, Anuarul Inst. de Ist. Naț. a Univ. „Regele Ferdinand I" din Cluj, VII, (1936—38) p. 56.

[2] Ion Lupaș, L. și p. c.

[3] Gh. Popa-Lisseanu, L. c. p. 66, după Skylitzes, Kedrenos sec. XI și Zonaras secolul XII.

[4] Ion Lupaș, L. și p. c.

[5] Ion Lupaș, L. c. p. 55.

[6] Ion Lupaș, Istoria unirii Românilor, București, 1937, p. 25.

EX ORIENTE LUX

de

Dr. MILAN P. ŞESAN
Profesor la Facultatea de Teologie, Iaşi (Suceava)

Răsăritul ortodox a fost un mare binefăcător al culturii şi civilizaţiei europene, nu numai în epoca de înflorire a imperiului bizantin, ci şi în epoca de decadenţă politică bizantină.

Ortodoxia a fost mult frământată în Răsărit şi de aceea a fost stabilită în mod universal la sinoadele ecumenice. Apoi a fost sistematizată într'un complex teologic de marele părinte bisericesc Ioan Damaschinul († 749), iar de atunci rămâne generator constant al forţelor de creaţie şi propăşire. Afirmaţia că Ortodoxia s'ar fi complăcut într'o stare de împietrire religioasă şi culturală, precum sună verdictul unilateral de odinioară al teologului De Maistre, este deadreptul falsă, dacă se iau în considerare realităţile istorice. Acuza stă doar în concordanţă cu concepţia îngustă apuseană, că este bun numai ceea ce a fost condiţionat de papalitate şi ce este în afară de ea, nu poate fi apreciat. De aceea Răsăritul ortodox, numit în Apus „schismatic", nu s'a învrednicit pe atunci de cunoscători profunzi. Totuşi, acest Răsărit ortodox îşi deapănă mai departe firul vieţii sale spirituale, potrivit tradiţiei ortodoxe şi în ciuda desconsideraţiei şi a vitregiei politice a vremurilor. El rămâne mai departe focar de luminare universală, trimiţând în spre Europa apuseană continue raze sclipitoare. Abia după trecerea epocei de subestimare, Răsăritul se învredniceşte în cele din urmă să fie „descoperit" în Apus, iar comorile sale să înceapă a fi preţuite şi puse la contribuţie istorică într'un mod mult mai deplin.

Contactul cultural dintre Răsărit şi Apus s'a desfăşurat într'o influinţare reciprocă neîntreruptă, chiar şi după marea desbinare bisericească din 1054. Acest fapt, înre-

gistrat la început ca o constatare de tot sumară, a fost subliniat în timpurile mai noui în câteva lucrări; aşa: Jakob J., Der Einfluss des Morgenlandes auf das Abendland vornehmlich während des Mittelalters, 1924; Iorga N., Relations entre l'Orient et l'Occident au moyen âge, Paris 1923 şi L'interpénétrations de l'Orient et l'Occident au moyen âge, Bucureşti 1929; apoi: Ebersolt J., în Recherches sur les influences byzantines et orientales en France pendant les croissades, Paris 1929; Vercessi E., Oriente ed Occidente, Milano 1928; Brătianu Gh., Une nouvelle histoire de l'Europe au moyen âge, în Revue belge de philologie et d'histoire 18, Bruxelles 1939 p. 252—266.

Biserica ortodoxă începe şi ea să se bucure de o atenţie tot mai pronunţată din partea teologilor papali — precum sunt Hausherr J., Wunderle G., Tyciak J., Werhun V., Siegmund-Schultze Fr., Janin R., Jugie M., Dvornik Fr., Riciotti G., Koch H., Grumel V., Laurent V., Aman E. şi mulţi alţii, ca şi din partea teologilor protestanţi, ca mai ales Holl K., Harnack Ad., Heiler Fr., Visser't Hooft W. şi alţii — dovedindu-se astfel vitalitatea şi continuitatea ei tradiţională, cari pentru ortodocşi sunt realităţi evidente, după cum o constată prof. Popescu T. M. în lucrările sale de sinteză: Ce reprezintă azi Biserica ortodoxă, în revista „Biserica Ortodoxă Română" nr. 1—2 1941, şi Vitalitatea Bisericii ortodoxe, Bucureşti 1942. Această vitalitate, nedesminţită de veacuri şi oameni, se arată a fi atât de puternică, încât încearcă să convertească Apusul la seva autentică a creştinismului ortodox, prin fundamentala lucrare a prof. N. Arseniev, Der urchristliche Realismus und die Gegenwart, 2 vol. Kassel 1933/5. O vădeşte şi îngrijorarea unor demnitari papali din contemporaneitate, cari constată că în viaţa Apusului şi în teologie începe să se dea o prea mare atenţie teologiei ortodoxe (vezi „Revista Teologică" nr. 2 din 1944 p. 157).

Acest fapt, îmbucurător de altfel, îl întăresc mai multe monografii, scrise de unii cercetători apuseni: aşa Ensslin W., constată în lucrarea: Das Gottesgnadentum des autokratischen Kaiserthums der frühbyzantinischen Zeit, în Atti di V. congresso di studi bizantini 1, Roma 1939, p. 154—

166, că concepția despre misiunea divină a suveranului țării vine din Orient, mijlocită fiind de către imperiul bizantin în spre Curia romană. Munoz A., în L'arte di Roma e l'arte dell'Oriente nel periodo paleocristiano e medioevale, în aceleași Atti, 1, 1939, p. 18—25, arată că deși în artă fiecare regiune își are specificul său, totuși există și influințe reciproce, iar Răsăritul a radiat în spre Apus. Același lucru îl întăresc și alte constatări, ca de pildă: Lojacono P., în L'arhitettura bizantina in Calabria e Sicilia, aceleași Atti, 2, Roma 1940, p. 183—197, și Millet J., în L'Art des Balkans et l'Italie au XIII-e s., Atti 2, 1940, p. 272—297. Insuși felul școlii artistice și pictografice din vestita mânăstire dela Cluny, înființată la 910, a stat sub influința școlii bizantine de pictură, cum o constată Focillon H., în Peintures romanes des églises de France, Paris 1938.

Caritatea ordinelor monahale apusene, atât de mult prețuită ca o originalitate a spiritului practic apusean, se dovedește a fi numai o copie perfectată a tipului răsăritean, indicat de Vasiliada sf. Vasile cel Mare dela Cesareea Capadociei din sec. IV. Astfel Schreiber G., în Byzantinisches und abendländisches Hospital, în: Byzantinische Zeitschrift XLII-1, 1942, p. 11—149, constată că spitalul monahal apusean derivă din caritatea răsăriteană, desvoltată în convietuirea cenobitică, iar Ronuald († 1027), înființătorul ordinului Camaldulens, a cunoscut în Italia viața anahoretică grecească și s'a inspirat din ea; confrații săi din ordin stăteau în contact viu cu monahii greci, vizitând personal mânăstirile ortodoxe din Egipt, Sinai, Siria și Muntele Athos. Și Cistercienii, cari au luat parte la cruciada a patra (1203), au cunoscut monahismul grec și s'au inspirat din el.

Nu mai restrânsă a fost legătura dintre gândirea grecească și cea apuseană, mijlocită în mare parte de Italia, care transmitea gândirea bizantină în spre Apus. Această legătură durează din sec. XII și până la căderea Constantinopolei sub Turci, în 1453, alimentând cu filosofia platonică, sprijinitoarea spontaneității creatoare, începuturile renașterii și ale umanismului, după ce a survenit saturația

pricinuită de gândirea sistematizată scolastică și aristotelică. Astfel glăsuesc: Franceschini E., Il contributo dell'Italia alla transmisione del pensiero greco in occidente nei secoli XII—XIII e la questione di Giacomo Chierico di Venezia, în Atti di XXV riunione soc. ital. 3, Veneția 1937 p. 287—310; apoi Rossi V., I rapporti letterari fra l'Italia e Bisanzio dalla fine del sec. XIV alla fine del sec. XV, în Atti di IV congr. nazionale di studi romani 1, 1938 p. 29—34. O contribuție specială la cunoașterea orientului în occident o aduce Varlaam Calabritul (1350), monah opus isihasmului atonit, care născut fiind în mediul ortodox din Calabria, apoi venit la Constantinopole și delegat în 1339 la curtea papală dela Avignon, ia cunoștință de deciziile sinodului unionist dela Lyon din 1274 și trece la catolicism, în 1342, după cum constată Jugie M., Barlaam est-il né catholique, în Echos d'Orient 39, 1940 p. 100—125 și Schiro G., Un documento inedito sulla fede di Barlaam Calabro, în Archivio storico di Calabria 8, 1938 p. 155 ss.

Deosebit de importantă pentru gândirea apuseană este strămutarea în Italia a unui mare număr de umaniști greci din imperiul bizantin, cari pleacă fie din motive religioase, fie din teamă de Turci. Acești umaniști greci, așezați în sudul Italiei și mai ales la Florența, în urma sinodului unionist dela Ferrara-Florența din 1438—1439, și având în frunte pe Mitropolitul Visarion al Niceei, numit apoi cardinal Bessarione, și pe mitropolitul Isidor al Kievului (și el a devenit în urmă cardinal) erau mai ales Theodor Gazas, Mihail Apostolios, Andronic Kallistos, Georgios Trapezuntinos, Nicolai Perotti, Nicolai Capranica și Ioan Arghyropulos. Umanismul lor însă nu este ireligios, precum se arăta a fi umanismul apusean. Aceste amănunte le relevează îndeosebi Möhler L., în lucrarea: Aus Bessarions Gelehrtenkreis, 3 vol. Paderborn 1923, 1927, 1942, și în lucrarea: Th. Gazes, seine bisher ungedruckten Schriften und Briefe, în Byzantinische Zeitschrift XLII—1, 1942, p. 50—75 și apoi Hofman G., în Humanismus in concilio Florentino, în Acta Academiae Velehradensis 15, 1939 p. 193—211.

Dar nu numai atât, ci chiar și după căderea Constan-

tinopolei, în 1453, Răsăritul ortodox nu încetează de a fi un focar de luminare și pentru Apus, și anume prin centrul său bisericesc ortodox dela sf. Munte Athos. Acesta își păstrează calitatea de îndrumător cultural și teologic ortodox și totodată prezintă pentru Apus un prilej de inspirație. Astfel prof. Heydenreich L. H. constată în lucrarea: Der Apokalypsen Zyklus im Athosgebiet und seine Beziehungen zur deutschen Bibelillustration der Reformation, în Zeitschrift für Kunstgeschichte 8, 1939 p. 1—40, că tipul ortodox al ciclului apocaliptic dela mânăstirile sf. Munte Athos a influințat ilustrarea Bibliei germane luterane, ceea ce dovedește o continuă legătură spirituală între Athos și Apusul european.

Astfel se adeverește, la îndemâna câtorva citări fugitive din autori apuseni, că „Ex Oriente lux", nu este o formulă poetică, ci este cea mai clară realitate documentară; că Bizanțul, chiar și în clipele cele mai tulburi ale istoriei sale, nu a încetat nici odată să-și îndeplinească rolul său cultural pentru binele omenirii.

MARTIRII ORTODOXIEI

de

Diacon NICOLAE MLADIN
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Năzuința fundamentală a spiritului omenesc este setea după adevăr. Omul caută pretutindenea Adevărul. El nu se mulțumește cu simulacre, cu ersațuri, cu ipoteze, cu teorii pretențioase, cu abstracții nebuloase și adevăruri parțiale: el vrea să aibă Adevărul. Pentru minciună e cuprins de-o oroare instinctivă și poate fi copleșit de ea numai printr'o pervertire sistematică, forțată, a ființei lui, care nu-i mai îngădue să vadă clar, să judece temeinic, să se convingă singur. Ce este Adevărul pe care-l caută omul? Nu este nimic altceva decât *realitatea așa cum este ea*, nestrâmbată de nici o prejudecată, de nici o oglindire străină. Singură această cunoaștere a realității dă posibilitate omului să se încadreze în ea în așa fel încât să ajungă la o maximă potențare a ființei lui: Adevărul singur e mântuitor, adică ridică pe om la plenitudine. Minciuna e distrugătoare, nimicește pe om și viața omenească. De aceea e de înțeles pasiunea cu care omenirea a căutat și caută adevărul în toate domeniile și mai ales în domeniul religios, care cuprinde Adevărul în toată plenitudinea sa.

Iată dece titlul de glorie al Ortodoxiei nu este nici puterea politică, nici bogăția, nici splendoarea externă, nici numărul credincioșilor Bisericii sale, ci Adevărul. Ortodoxia este Adevăr. Nu un adevăr abstract, formulat după toate normele logicii lui Aristotel, nici numai un adevăr științific care servește doar spre orientare mai sigură în complexul lumii înconjurătoare, ci Adevărul transcendent din care isvorăsc toate celelalte adevăruri, de care atârnă lumea și istoria, cu tot ceea ce este și se întâmplă într'ânsa: Ortodoxia este Adevăr și viață. Adevăr transcendent și viață veșnică. Adevărul viu, nepieritor, același ieri, azi și

mâine, pe care-l dibuim cu antenele sufletului spre a ne mântui. Adevărul care e mai mare decât toate măsurile minții noastre; Viața care e mai bogată decât toate dorurile inimii. Adevărul care nu este rob al omului, nu se supune capriciilor minții umane, nici dorințelor năbădăioase ale inimii, ci domină, copleșește, înalță, transfigurează pe om. Adevărul care se revarsă din sânurile neajunse ale veșniciei, spre a ridica ființa umană sub zările lui de lumină. Căci omul nu caută Adevărul spre a-l stăpâni, ci îl caută spre a se desăvârși în El, spre a fi transfigurat de străvezimile lui.

Care sunt deci criteriile după care cunoaștem Adevărul? Intâlnirea sufletului omenesc cu Adevărul se manifestă nu printr'o simplă evidență intelectuală. Ea este și în cazul adevărului științific ca o străfulgerare de lumină în bezna de căutare a minții, o străfulgerare care sgudue în bucurie sufletul. Pentru clipa aceasta de evidență, de iluminare, de bucurie copleșitoare își risipesc creatorii toată viața lor. Tipic în acest sens e strigătul de bucurie al lui Arhimede: Eureca, am găsit. Cu atât mai mult întâlnirea cu Adevărul transcendent nu e o simplă evidență intelectuală: e o revelație care copleșește sufletul cu așa putere, încât îl înalță într'o altă sferă de existență. E o revelație care luminează mintea și o răpește, care covârșește inima de o bucurie negrăită și aprinde pe vatra sufletului flacăra nestinsă a iubirii care purifică ființa și viața omului după chipul curat ca lumina al veșniciei. Intâlnirea cu Adevărul transcendent este mântuire, adică răpirea omului din lumea deșertăciunii sub zările care îi dau desăvârșirea. Ea e plasarea pe linia firească a destinului uman. Ea e libertate. Căci atâta vreme cât omul dibuește printre umbre și iluzii, printre abstracțiuni și prejudecăți, nu este liber: e rob al propriilor fantezii. Libertatea este apanajul nobil al celor ce s'au întâlnit cu Adevărul.

Ortodoxia este adevăr. Adevărul și viața cea veșnică așa cum ni s'a revelat în Iisus Hristos. „Eu sunt Adevărul și Viața", a zis Iisus. Și cine cunoaște pe Hristos cunoaște Adevărul. Și cine cunoaște Adevărul a dobândit libertatea, care este respirație pură în lumea Adevărului. „De veți

rămânea în cuvântul Meu, cu adevărat sunteţi ucenicii Mei. Şi veţi cunoaşte Adevărul şi Adevărul vă va face slobozi" (In. 8, 31—32). Aceasta este marea nobleţe, sublima prerogativă a Ortodoxiei de a fi rămas în cuvântul lui Iisus, de a fi călăuzită de Duhul Adevărului şi în felul acesta de a fi oferit lumii singura libertate reală, efectivă şi fericitoare... Căci nu există decât un singur adevăr: acela care ni s'a revelat în Iisus Hristos şi ne-a deschis porţile Impărăţiei veşnice. Şi Adevărul acesta este iubire. Iubire din care au isvorât toate, spre care se simt atrase toate. Iubire care a mântuit lumea.

*
* *

Omul care s'a întâlnit cu Adevărul, nu-şi mai aparţine sieşi: el aparţine cu toată fiinţa lui Adevărului. Aşa cum vederea unui peisagiu frumos, te smulge din starea ta obişnuită şi te face rob al frumuseţii contemplate, vederea Adevărului te smulge din viaţa biologică-umană şi te robeşte lui Hristos. Deci semnul distinctiv al celor ce au cunoscut pe Hristos ca Adevăr este iubirea de Hristos mai presus de orice. Lepădare de sine şi dăruire totală lui Hristos. Ei mărturisesc: „Viaţa mea este Hristos", pentrucă „nu mai trăesc eu ci Hristos trăeşte în mine". Viaţa mea este Adevărul, pentrucă nu mai trăesc eu ci Adevărul trăeşte în mine. De aici reese a doua caracteristică a creştinului ortodox: renunţarea la tot ceeace nu-i adevăr şi libertate. Cu orice preţ, chiar cu preţul suferinţii şi al morţii. Ambele aceste caracteristice strălucesc în viaţa fiecărui creştin ortodox, mai mult sau mai puţin intens. Ele îşi găsesc suprema realizare în martiri şi sfinţi.

Ce sunt martirii? Cuvântul martir e de origine greacă şi însemnează martor. Iar martor poate fi numai cel ce a fost de faţă la un fapt, a văzut cum s'a întâmplat... El nu poate fi martor decât pentru ceeace a văzut. El mărturiseşte adevărul. Dar până unde se extinde obligaţia de a mărturisi adevărul? Până la moarte. Conştiinţa îi spune să nu se lase intimidat şi să înlocuiască adevărul prin minciună de frica suferinţelor, de ispita unor bunuri eventuale sau de ameninţarea cu moartea. Martorul trebue să stea drept, sigur pe ceeace ştie şi netulburat să mărturisească

adevărul indiferent de consecinţe, dacă place sau nu place, dacă aduce folos sau pagubă. Desigur martorii dela judecăţi, martorii faptelor omeneşti obişnuite nu ascultă întotdeauna glasul acesta al conştiinţii: de aici sperjurul, martorii falşi. Dar idealul este acesta: a fi martor a ceeace ai văzut cu orice preţ, în orice împrejurări. Acest ideal devine realitate vie în fiinţa martirului. Martirii nu mai sunt martori ai unui fapt omenesc divers. Ei sunt *martorii lucrării lui Dumnezeu în istorie,* martori ai faptelor divine, martori ai faptului că Fiul lui Dumnezeu s'a făcut om, a trăit în mijlocul oamenilor ca un om dar şi ca un Dumnezeu, s'a smerit pe sine până la moartea pe cruce, dar a înviat întru mărire, înălţat fiind deadreapta Tatălui.

Deaceea primii martiri, cei dintâi martori ai Ortodoxiei, adică ai adevărului divin revelat în Iisus Hristos au fost sfinţii Apostoli. Ei au trăit în preajma lui Iisus vreme de trei ani şi mai bine. I-au ascultat cuvântul, au văzut minunile ce le-a făcut, şi-au întipărit chipul Lui de mărire şi smerenie pe mahrama inimii: au fost ucenicii lui. E adevărat că prinderea şi răstignirea lui Iisus a fost o cruntă lovitură pentru ei: ei nu înţelegeau nimic din sensurile adânci ale răstignirii. Dar Iisus a înviat: L-au văzut în trup transfigurat, au trăit prezenţa Adevărului veşnic, prezenţa unei realităţi copleşitoare, care le-a dogorit toată fiinţa cu flăcări cereşti şi a făcut din nişte bieţi pescari fricoşi şi fără orizont, cuceritori ai lumii. Faptul că Iisus Hristos a înviat, că El este viu şi prezent deopotrivă în ceruri şi în inima omenirii, faptul că l-au văzut — a făcut din ei apostoli şi martiri.

Trimiţându-i la propoveduire, Iisus cel înviat le spune: „veţi lua putere prin venirea Duhului Sfânt peste voi şi veţi fi Mie mărturii... până la marginea pământului" (Fapte 1, 8). De aceea în prima cuvântare prin care s'au convertit cei trei mii de ascultători, sf. Ap. Petru expunând răstignirea şi învierea lui Iisus zice: „Pe acest Iisus L-a înviat Dumnezeu, căruia noi toţi suntem mărturii" (Fapte 2, 32). Iară sf. Ap. Ioan, cel mai iubit ucenic al lui Iisus adaugă: „Şi Cuvântul trup s'a făcut şi s'a sălăşluit între noi şi *am văzut slava Lui,* slavă ca a unuia născut din Tatăl"

(In. 1, 4). „Căci viaţa s'a arătat şi *am văzut-o* şi mărturisim şi vă vestim viaţa de veci care era la Tatăl şi s'a arătat nouă. Ce *am auzit*, ce *am văzut cu ochii noştri*, ce am privit *şi mâinile noastre au pipăit* — pe Cuvântul Vieţii... vă vestim şi vouă ca şi voi să aveţi împărtăşire cu noi" (1 In. 1, 2. 3. 1). Atât de puternică era credinţa că Apostolii sunt martori ai Invierii cari L-au văzut pe Iisus cel înviat, încât sf. Ap. Pavel care nu L-a văzut în vremea aceia, îşi justifică titlul de Apostol prin faptul că L-a văzut pe Iisus întru slavă pe drumul Damascului. Pe drumul Damascului au căzut solzii întunerecului depe ochii lui ca să vadă strălucind pe faţa lui Hristos mărirea lui Dumnezeu: „Iar mai pe urmă decât tuturor mi s'a arătat şi mie" (1 Cor. 15, 8). „Oare nu sunt eu apostol! Oare nu *am văzut* pe Iisus Hristos Domnul nostru?" (1 Cor. 9, 1). Şi din clipa aceea persecutorul a devenit Apostol, duşmanul credinţii, propoveduitorul cel mai înflăcărat al ei. Ca o trâmbiţă de biruinţă răsună în lume glasul sfinţilor Apostoli care mărturiseşte tuturor vestea cea mare a vieţii cei noi ce ni s'a dat în Iisus Hristos.

Ei au văzut pe Domnul şi în El au cunoscut Adevărul cel veşnic, Adevărul după care însetează sufletul pelerin al omenirii. Acesta e faptul nemaiauzit, care le-a îmbrăcat viaţa în lumină: că Soarele dreptăţii a răsărit peste orizonturile de bezna ale istoriei spre a ridica omenirea la o nouă viaţă. Ei erau conştienţi de valoarea mărturiei lor; ştiau că mărturisesc nu în faţa oamenilor care pot fi amăgiţi, ci în faţa lui Dumnezeu care cunoaşte şi tainele inimii. „Dacă Hristos n'a înviat (cum zic unii) ne aflăm (a fi) martori mincinoşi ai lui Dumnezeu, pentrucă am mărturisit împotriva lui Dumnezeu că a înviat pe Hristos pe care nu L-a înviat" (1 Cor. 15, 15). Se înţelege astfel câtă certitudine respiră în mărturia lor: ei sunt martori drepţi, nu martori mincinoşi; ei spun adevărul deplin pentrucă se ştiu în faţa lui Dumnezeu. Mărturia lor e isvorâtă dintr'o certitudine mai mare decât orice certitudine logică, empirică sau ştiinţifică: e o certitudine divină.

Care a fost preţul acestei mărturii? Care a fost răsplata oamenilor pentru martorii neînfricaţi ai Adevărului

divin revelat în istorie? — O spune marele Apostol al neamurilor: „Şi pururea noi cei vii suntem daţi spre moarte pentru Iisus, pentrucа şi viaţa lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor" (2 Corinteni 4, 5. 11). „In osteneli..., în bătăi peste măsură, în temniţă mai mult, la moarte adeseori. Dela iudei de cinci ori am primit câte patruzeci fără una (lovituri de bici); de trei ori am fost bătut cu toege, odată am fost bătut cu pietre, de trei ori s'a sfărâmat corabia cu mine, o noapte şi o zi am petrecut în largul mării. In călătorii adeseori, în primejdii de râuri, în primejdii de tâlhari, în primejdii dela neamul meu, în primejdii dela păgâni, în primejdii în cetăţi, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între fraţii cei mincinoşi. In osteneală şi trudă, în priveghieri de multe ori, în foame şi în sete, în posturi adeseori, în frig şi în golătate. Pe lângă cele din afară, grija de toate Bisericile mă împresoară în toate zilele. Cine este slab şi eu să nu fiu slab? Cine se sminteşte şi eu să nu ard? Dacă trebue să mă laud, mă voi lăuda cu slăbiciunile mele" (2 Cor. 11, 23—30). „Căci mi se pare că Dumnezeu ne-a arătat pe noi, pe Apostoli, cei mai depe urmă, ca pe nişte rânduiţi spre moarte, pentrucă ne-am făcut privelişte lumii şi îngerilor şi oamenilor. Noi suntem nebuni pentru Hristos, iar voi înţelepţi...; noi slabi, iar voi tari; voi slăviţi, iar noi de necinste. Până în ceasul de acum şi flămânzim şi însetăm şi suntem goi şi suntem pălmuiţi şi suntem pribegi. Şi ostenim lucrând cu mâinile noastre. Ocărâţi fiind, binecuvântăm; prigoniţi fiind, răbdăm; huliţi fiind, mângăiem. Am ajuns ca gunoiul lumii, lepădătura tuturor, până acum" (1 Cor. 4, 9—13).

O astfel de existenţă este cea mai sublimă mărturie a puterii lui Hristos, a adevărului care sălăşluia în inima lor. Nu faptul în sine că au fost persecutaţi e excepţional. Nici faptul că cu toată această prigoană nu s'au intimidat, nici n'au cedat nimic din credinţa lor. Căci au mai existat în istorie oameni cari au fost prigoniţi şi ucişi pentru credinţă. Ceeace ridică viaţa lor până la sublim, pe creste de cer, este felul în care şi-au purtat suferinţa. De obiceiu suferinţa pentru o idee înăspreşte sufletul, infiltrează ura, o

ură infernală împotriva asupritorului şi cere răsbunare. Nimic din toate acestea la mărturisitorii lui Hristos. Dimpotrivă atitudinea lor se concentrează în marea poruncă a iubirii: „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă, faceţi bine celor ce vă urăsc şi rugaţi-vă pentru cei ce vă prigonesc" (Mt. 5, 44). „Ocărîţi fiind, binecuvântăm, prigoniţi fiind, răbdăm, huliţi fiind mângăiem". Pentru ca să fi răstignit pe crucea tuturor suferinţelor şi să te rogi pentru cei ce te crucifică trebue să fi mai mult decât luptător pentru idealuri terestre: un martir, un om în care sălăşluieşte Adevărul divin, care este iubire.

De aceea viaţa atât de sbuciumată a Apostolilor culminează în jertfa supremă: jertfa vieţii pentru Hristos. Din cei 12 Apostoli unul singur a trăit până la adânci bătrâneţe, ceilalţi: patru au fost răstigniţi, doi au fost decapitaţi, unul a fost jupuit de viu, altul ars pe rug, unul a fost ucis cu pietre, altul ucis cu suliţa iar doi martirizaţi în alte chinuri. Peste viaţa şi moartea lor stau săpate cu litere de azur cuvintele: „Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau golătatea, sau sabia?... Sunt încredinţat că nici moartea nici viaţa, nici Ingerii, nici Căpeteniile, nici Puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare... nici altă făptură oarecare nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu care este în Hristos Iisus Domnul" (Rom. 8, 35—39).

Astfel s'a ivit figura martirului ortodox în istorie: martirul este un martor care a văzut mărirea lui Dumnezeu strălucind în făptura lui Hristos şi a depus drept garanţie a mărturiei sale suferinţa şi moartea. *Un martor al Adevărului ce-şi pecetluieşte mărturia cu sângele său.*

Pe urmele de sânge şi de glorie ale acestei prime generaţii, care a participat la toate faptele lui Iisus, au păşit cu bucurie miile, sutele de mii de martori ai Ortoxiei care umplu veacurile şi învesmântează în purpura lor zilele calendarului şi trupul Bisericii. Vreme de trei sute de ani Imperiul roman, cel mai puternic imperiu al antichităţii, a încercat să extermine creştinismul, dar n'a reuşit decât să sfinţească glia cu moaştele martirilor şi să lumi-

neze cerul cu o nenumărată mulţime de luceferi ai credinţii. Şi de atunci înainte, deşi Ortodoxia a biruit, martiriul n'a încetat: fie în prigoana distrugătoare a musulmanilor, fie în prigoana împăraţilor eretici, fie din alte pricini. Probabil pentrucă Adevărul în lumea aceasta nu poate trăi altfel decât cu fruntea încununată de spini, cu inima străpunsă de suliţa „spiritului ştienţist", cu palmele sângerate de cuiele răutăţii. Deaceea pomelnicul martirilor Ortodoxiei n'are sfârşit: el stă deschis până la sfârşitul veacurilor.

Dar o întrebare ce ni se pune, se cuvine aici amintită: oare toţi cei ce au fost chinuiţi şi ucişi pentru credinţa ortodoxă pot fi numiţi în sens strict al cuvântului martiri? Prima generaţie creştină poate fi fără nicio îndoială primită ca martor al lui Dumnezeu. Dar a doua, a treia şi toate celelalte generaţii ce se succed pentru cine şi pentru ce depun mărturie? Ele nu mai sunt contemporane cu Iisus, ele nu L-au văzut şi nu pot fi de faţă la viaţa lui Iisus. Cu toate acestea în orice veac, oricât ar fi de îndepărtat de anii în care a trăit Iisus, mărturia martirilor e valabilă. Dece? Pentrucă orice om, din orice neam, din orice timp poate să cunoască pe Iisus şi în El puterea dătătoare de viaţă a Cuvântului lui Dumnezeu. Cum? — Pe două căi.

Intâi prin *tradiţie.* Apostolii au propoveduit lumii ceeace au ştiut despre şi dela Iisus. O parte din propovedania lor au fixat-o în scris: sunt sfintele Evanghelii şi Epistolele; altă parte s'a transmis oral generaţiilor următoare: e tradiţia propriu zisă. Tradiţia creştină spune că pe drumul Calvarului, obosit şi frânt, Iisus căzuse sub cruce. O femeie credincioasă, Veronica, s'a apropiat şi i-a şters faţa plină de sudori şi sânge. Şi chipul lui Hristos a rămas întipărit pe mahrama aceia. Biserica este mahrama Veronicii, pe care s'a întipărit *chipul cel adevărat al lui Hristos şi care îl transmite neschimbat, nefalsificat tuturor popoarelor, tuturor veacurilor.* De aici marea grijă a Bisericii ortodoxe de a păstra chipul lui Hristos viu şi curat, aşa cum a strălucit odată pe pământ sub zările Palestinei. Aceasta e şi marea menire a Ortodoxiei: de a fi fidelă tradiţiei primar-cre-

ştine şi de a nu o amesteca cu nici o „tradiţie" de origine ulterior-umană. Pentru tradiţia ortodoxiei, care menţine pe Hristos viu în inima tuturor generaţiilor fără a-I diforma făptura, şi-au frânt oasele pe roata prigoanelor celor mai crunte nu numai creştinii din Orient, ci şi fiii dreptcredincioşi ai neamului românesc.

Dar martirii nu sunt numai martori ai tradiţiei ci şi *martori ai unei cunoaşteri directe*, am putea spune, *a lui Iisus.* Ceeace deosebeşte în chip esenţial pe Iisus Hristos de toţi oamenii mari ai istoriei este faptul că aceştia au fost învăluiţi în tristeţile de amurg ale morţii, pe când El biruitorul morţii este îmbrăcat în lumina nepieritoare a Invierii. Oamenii mari ai istoriei au fost mari atâta vreme cât au fost în viaţă; după stingerea lor a rămas numai amintirea şi un pumn de principii care influenţează mai mult sau mai puţin istoria. Pentru Iisus însă mormântul nu are gust de deşertăciune, ci e izvor de viaţă veşnică din care se adapă toate veacurile. El este viu, am putea spune: mai viu după moarte ca în viaţă. Nu numai ca Invăţătorul care a lăsat omenirii cel mai desăvârşit cod de viaţă morală şi religioasă, ci mai ales ca Iisus cel înviat, care trăieşte şi azi şi dăruieşte viaţă. El e viaţa peste care moartea nu are nicio putere. Este ceeace a înţeles marele cuceritor al Europei Napoleon când mărturisea în exil: „Am mişcat mulţimile care mureau pentru mine; dar pentru aceasta trebuia prezenţa mea, curenţii privirii mele, accentul meu, un cuvânt dela mine! Astăzi când sunt la Sf. Elena, acum când sunt singur şi pironit pe această stâncă, unde sunt curtenii nenorocului meu? Cine se mişcă pentru mine în Europa? Unde îmi sunt prietenii?... Marele rege (Ludovic XIV) nu murise încă şi era lăsat singur, în singurătatea camerii lui dela Versailles, nebăgat în seamă de curtenii lui şi poate chiar obiect de bătaie de joc. El nu mai era stăpânul lor, era un cadavru, un sicriu... Incă o clipă şi iată soarta mea: iată ce are să mi se întâmple şi mie. Ce prăpastie între nemernicia mea adâncă şi Impărăţia lui Iisus Hristos, propoveduit, iubit, adorat, şi trăind în toate veacurile!" Toate „generaţiile sunt ale lui, prin legături mai strânse, mai intime decât acelea de sânge, printr'o unire

mai sfântă, mai iresistibilă decât oricare altă unire. El aprinde flacăra unei iubiri care face să înceteze iubirea de sine, care prețuiește mai presus decât orice altă iubire". Și aceasta „îmi dovedește cu desăvârșire dumnezeirea lui Hristos" (cf. Bougaud: Iisus Hristos p. 510—511). El este ca un torent de apă vie ce a țâșnit în pustiul istoriei din fântânile veșniciei spre a-l transforma într'o imensă oază a vieții veșnice. El e prezent în toate inimile ce i se deschid cu credință, e contemporan cu toate veacurile, pentrucă moartea a însemnat pentru El trecerea din planul terestru în dimensiunea neajunsă a vieții veșnice. „Cel ce mă iubește poruncile Mele împlinește și iubit va fi de Tatăl Meu și vom veni la El și ne vom sălășlui într'ânsul" — e promisiunea lui Iisus, a cărei realizare au experimentat-o toate generațiile. Prin iubire și prin împlinirea poruncilor Lui se realizează o unire atât de intimă între Iisus și sufletul uman încât Ap. Pavel a putut spune: „Cel ce iubește pe Iisus este un duh cu El". Această trăire a prezenții lui Hristos este pentru cel ce o experimentează plinătate de viață spirituală, revărsare de putere divină, care-i covârșește făptura și o plăsmuește după asemănarea lui Hristos.

Martirii sunt așadar nu numai mărturisitori ai cunoașterii lui Hristos prin tradiția cea adevărată, ci și mărturisitorii vieții celei noi care s'a dat și se dă mereu în Iisus Hristos. Ei sunt martorii Celui înviat, *martorii prezenței și acțiunii lui în lume, martorii vieții divine care gâlgâe în inima tuturor ce cred într'ânsul.* Nu-i o simplă convingere intelectuală logică; e o evidență a vieții, o plenitudine de viață spirituală care îi determină să fie martorii lui Iisus în lume cu prețul oricăror jertfe și chiar al vieții. *Ei sunt martorii cerului pe pământ.* Atâta vreme cât există martiri nimeni nu poate nega existența cerului și prezența vie a lui Hristos în lume.

Deaceea e de înțeles marele număr de creștini cari primeau moartea cu bucurie, ca și când chinurile și moartea ar fi arcul de triumf al biruinții. Nobili și sclavi, bărbați și femei, bătrâni și tineri, cetățeni romani și barbari, filosofi și neînvățați, burghezi și țărani, boieri și proletari,

preoţi şi credincioşi, toate clasele sociale, toate vârstele, toate neamurile în toate vremurile s'au înfrăţit în aceeaşi dragoste a lui Hristos, pe care au mărturisit-o în vijeliile de urgie ale istoriei.

Iată-l pe Episcopul Antiohiei, Ignatie, legat în lanţuri pentru Hristos, în drum spre Roma, unde avea să fie dat pradă fiarelor din amfiteatru cu ocazia serbărilor organizate de împăratul Traian pentru cucerirea Daciei. El scrie creştinilor din Roma: „Nădăjduiesc să vă salut în curând ca înlănţuit în Iisus Hristos... Sunt gata să mor pentru Dumnezeu". Nu interveniţi pentru mine ca să mă salvaţi. „Lăsaţi-mă să devin o pradă pentru animalele sălbatice ca să ajung aşa la Dumnezeu. Sunt grâu al lui Dumnezeu şi trebue să fiu măcinat de dinţii fiarelor sălbatice spre a fi aflat pâine curată a lui Hristos... Lăsaţi-mă să fiu următor suferinţelor Domnului meu".

Iată-l pe Policarp, Episcopul Smirnei (Asia Mică), în faţa proconsulului roman: „Blestemă pe Hristos şi vei fi liber!" — „Optzeci şi şase de ani am slujit lui Hristos şi El nu mi-a făcut niciodată nici un rău. Cum aş putea să blestem pe Regele meu, care m'a mântuit?" In aceste simple cuvinte se revarsă toată lava iubirii lui de Hristos. Şi focul iubirii primeşte răsplata oamenilor în flacările rugului ce consumă făptura mărturisitorului.

Ce să spunem de Iustin Martirul şi Filosoful, apologet al creştinismului, unul din cele mai cultivate spirite ale vremii sale? Redăm numai un fragment din interogatorul lui: — „Cărei învăţături aparţii?" îl întreabă prefectul. — „M'am osârduit să cunosc toate filosofiile, m'am hotărît însă pentru învăţătura cea adevărată a creştinilor". — „Ce fel de învăţătură e aceasta?" — „Că adorăm pe Dumnezeu cel ce este unul dintru început, creator şi plăsmuitor al tuturor celor văzute şi nevăzute şi pe Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, despre care au profeţit profeţii că va veni ca Mântuitor şi Invăţător al Adevărului. Eu, un om slab, sunt conştient că vorba nu poate cuprinde dumnezeirea lui cea nemărginită". — „Ascultă-mă, zise prefectul, eşti om cult şi crezi că posezi învăţătura cea adevărată. Dacă voi porunci să fi biciuit şi decapitat, socoteşti cumva că vei

ajunge în cer?" — „Nu numai socotesc, știu și sunt de aceasta așa de sigur încât nu am nici cea mai mică îndoială". — Dacă „nu asculți poruncile noastre vei fi chinuit fără de milă" — „Acesta mi-e dorul cel mai mare de a suferi pentru Hristos și a fi mântuit". Astfel s'a dat sentința care condamna pe filosoful Iustin pentru credința în Dumnezeu și în Iisus Hristos: „Pentrucă n'a voit să jertfească zeilor și să asculte de porunca împăratului, să fie biciuit și pedepsit cu moartea".

Tot așa profundul cugetător ortodox, Maxim Mărturisitorul, a murit în exil, după ce împăratul bizantin a poruncit să i se taie limba și mâna dreaptă pentru ca să nu mai poată propovedui nici în scris nici în predici sau discuțiuni publice adevărul creștin.

Și pentrucă Dumineca aceasta — cea dintâi Duminecă din postul Paștilor — poartă numele de Dumineca Ortodoxiei de-abia din sec. IX-lea ca zi de biruință a credinței ortodoxe în ce privește cultul icoanelor împotriva iconoclasmului, nu se cuvine să trecem neamintită și perioada aceia de martiriu. Numărul martirilor e prea mare pentru a-i numi aici. E destul să spunem că vreme de o sută de ani și mai bine împărații iconoclaști ai Bizanțului au transformat mănăstirile în cazărmi sau grajduri, au distrus toate icoanele din Biserici și din casele credincioșilor, înlocuindu-le cu scene de vânătoare și pe credincioși i-au maltratat în toate chipurile: „unora li s'au scos ochii, li s'au tăiat urechile și nasul, li s'au ciuntit mânile, li se ungea barba cu rășină și-i da foc, altora li se spărgea capul cu icoane", (Eusebiu Popovici Ist. bis. univ. vol. II, p. 346). Dar suta aceasta de ani de prigoană sălbatică nu s'a încheiat cu biruința împăraților iconoclaști, ci cu biruința Ortodoxiei, pe care o prăznuim și azi.

Au fost inventate cele mai crude, mai sălbatice chinuri — care nu fac cinste nici unei societăți omenești, necum societății antice civilizate — spre a determina pe martiri să se lapede de Hristos, dar dragostea lor pentru El și prezența nevăzută a lui Hristos le-a dat putere să biruiască: și confiscarea averilor, și degradarea civilă, și condamnarea la muncă silnică pe viață, și despărțirea de

copii, de soţi, de părinţi, de prieteni şi smulgerea unghilor, şi scoaterea ochilor, şi arderea pe rug, şi frigerea pe grătar, şi aruncarea în mare, şi jupuirea de viu, şi răstignirea, şi dinţii fiarelor din amfiteatre, nimeni şi nimic nu i-a putut face să-şi renege mărturia. Ei ştiau pentru cine depun mărturie: *ei îl cunoşteau pe Iisus*. Mărturia lor nu era nici fanatism orb, nici entuziasm de masse, nici convingere pur raţională, ci certitudine deplină, evidenţă, seninătate şi dragoste. De aceea ei păşesc spre arenele morţii învăluiţi în lumină, ei se roagă pentru călăii care-i ucid. Ei mulţumesc lui Dumnezeu că i-a învrednicit de o aşa moarte: e ca o supremă favoare ce le-o dă Domnul de a bea paharul pe care l-a băut şi El.

Frumuseţea vieţii şi morţii lor m'ar ispiti să mai frâng câteva fragmente din documentele vremii, dar timpul ce-l am la dispoziţie mă obligă să pun frâu avântului şi să amintesc fugitiv câteva figuri de mărturisitori ai Ortodoxiei din sânul neamului românesc.

In secolul al IV-lea preotul Montanus (Munteanu) înainte de a fi aruncat în Dunăre pentru credinţa sa, adâncit în rugăciune a rostit profeticele cuvinte: Văd la gurile Dunării ridicându-se un popor mare care va propovedui dreapta credinţă în limba romană. Şi viziunea lui s'a împlinit: poporul român dela gurile Dunării şi din arcul Carpaţilor a trăit şi trăeşte prin şi pentru Ortodoxie. El a cunoscut Adevărul şi Adevărul l-a făcut slobod cu sufletul, chiar dacă cu trupul n'a putut fi întotdeauna slobod. El a cunoscut Adevărul şi l-a mărturisit cu veacuri de mucenicie. Ca o încoronare a acestor veacuri stă figura de martir a voevodului Brâncoveanu şi smeriţii mucenici ai Legii strămoşeşti din secolul al XVIII-lea pe care i-a dat preoţimea şi ţărănimea din Ardeal.

Constantin Brâncoveanu dacă ar fi trecut la mohamedanism, şi-ar fi păstrat domnia şi ar fi fost încărcat cu mai multă cinste şi bogăţie ca până acum. Punând însă în cumpăna conştiinţei lui pe deoparte bogăţia, domnia şi slava lumească dobândite prin lepăderea de Hristos, pe de altă parte sărăcia, necinstea şi ruina familiei şi moartea lui împreună cu cei patru feciori prin credincioşia faţă de Hristos,

a ales calea martirilor, și stă astăzi ca simbol înalt al unui neam care mai presus de toate bunurile lumii prețuiește bunul cel neperitor al vieții veșnice în Iisus Hristos.

Iar smeriții preoți și țărani din Ardealul habsburgic puși în fața alternativei: ori să li se acorde anumite ușurări ale iobăgiei, dar să primească unirea cu legea catolică a Împăratului, ori să rămână în Ortodoxie dar să nu beneficieze de nici un drept, ba mai mult: să beneficieze de dreptul de a li se lua Bisericile cu forța, de a fi impuși la amenzi insuportabile, de a fi bătuți, jefuiți, întemnițați, chinuiți și trași pe roată, au preferat să sufere mucenicie și moarte pentru adevăr, decât să renunțe la Lege pentru bunurile pământului. Căci aceasta e caracteristica martiriului: Martirii și în Imperiul roman și mai târziu dacă se lepădau de credință, nu mai erau pedepsiți și se puteau bucura de diferite favoruri. Era destul să spue un cuvânt pentru a fi liberi. Ei însă nu l-au grăit, ci au preferat mucenicia pentru Hristos.

Cele două volume ale prof. univ. Dr. Silviu Dragomir de „Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII" (Sibiu 1920, 1930) și scrierile prof. univ. Dr. I. Lupaș: „Doi precursori ai lui Horia în audiență la Curtea împărătească din Viena" (Buc. 1944) și „Contribuțiuni documentare la istoria satelor transilvane" (Sibiu 1944) sunt monumente prin care istoria obiectivă a eternizat memoria acestor martiri ai Ortodoxiei. Pomelnicul lor e prea dens pentru a-l încresta aici. Amintim numai principiile care au stat la temelia luptei lor: 1. principiul *libertății spirituale:* dacă trupește poți ajunge în stare de iobăgie, sufletul aparține lui Dumnezeu și nu trebue plecat niciunui stăpânitor terestru: „că știți Măria Voastră bine că omul nu-i slobod cu trupul, dar *este cu sufletul*"; 2. principiul că *mai presus de toate e Adevărul* și pentru adevăr trebue să accepți și mucenicia: „pentru credința strămoșilor noștri *suntem gata a suferi și mucenicie sau isgonire din această împărăție, iar Legea nu o vom lepăda*".

Intru apărarea Ortodoxiei ei n'au folosit nici ura, nici violența, nici armele, ci numai statornicia în credință, rezistența pasivă, memoriile, lacrimile, propriile răni și su-

ferințe, capacitatea de a răbda până peste măsură. Oprea Miclăuș din Săliște, preoții Moise Măcenic din Sibiel și Ioaneș din Galeș și călugărul Visarion s'au stins fără de urmă în noaptea de groază și mormânt a temniței dela Kufstein; preotul Maniu din Poiana a fost dus prin ger și viscol desculț până i-au înghețat și i-au căzut ambele tălpi dela picioare; preoteasa popii Cosma din Deal a fost ținută în temnița geroasă până i-a înghețat pruncul la sân; Tănase și Pintea Todoran și Toader Cătană au fost trași pe roată; zece femei din Colun au fost biciuite până la sânge în piața Sibiului; alții au trebuit să pornească în pribegie, iar mulțimea cea mare a credincioșilor a fost băgată în cuptorul suferinței încât cu adevărat se putea jelui că nici pe vremea păgânilor împărați „Diocletian și Maximilian" nu a fost mai multă prigonire pentru legea creștină. Este aici o pildă înălțătoare de martiraj colectiv.

Cu toate acestea n'a biruit nici puterea politică nici forța armelor, nici magia bogăției, nici mărirea socială: a biruit puterea spiritului ancorat în adevărul divin. Smerit, fără strălucire și fără putere lumească. Aceasta e marea minune a martiriului, explicabilă numai prin prezența lui Dumnezeu într'ânsul: cel slab învinge pe cel tare, cel neînarmat e biruitor asupra armelor, cel smerit biruiește pe cei mândri, cel ce este pulberea pământului răstoarnă imperii. *Numai prin simpla afirmare a Adevărului. Și împotriva tuturor puterilor lumești.* Cu adevărat mare este taina creștinătății: că puterea lui Dumnezeu întru neputință se vădește, pentru ca omul să nu se laude cu nimic, ci toată slava să fie a lui Hristos!

Atât de organic este creștinismul neamului românesc încât și eroismul ce l-a risipit cu atâta dărnicie pentru libertatea lui națională și socială participă la duhul martirilor. Eroismul românesc nu este aventură, nici capriciu de cuceritor. Eroismul românesc este jertfire de sine pentru apărarea drepturilor elementare ale neamului.. E un eroism nobil, plin de milă și înțelegere chiar și pentru suferința vrăjmașului, pentrucă nu urmărește distrugerea lui cu orice preț, ci numai stabilirea dreptății divine care dă tuturor popoarelor posibilitatea să trăiască libere sub „soarele lui

Dumnezeu". Eroismul românesc nu e răsbunare: e braţ de luptă în slujba dreptăţii şi a iubirii. El par'că regretă că e nevoit să distrugă: el ar prefera o înţelegere pe căi mai umane decât războiul. Nu din laşitate, ci din pricina sufletului său de creştin.

De aceea astăzi în Dumineca Ortodoxiei, prăznuind pe martiri ca pe nişte biruitori ai Adevărului, ne plecăm genunchii cu smerenie şi îi preamărim: pe martirii care au fost martorii neînfricaţi ai Ortodoxiei; pe mucenicii care au fost martorii neînfricaţi ai legii strămoşeşti; pe eroii care sunt martori neînfricaţi ai sufletului şi pământului românesc. Eroi şi martiri înfrăţiţi în acelaş gând: că *mai presus de toate, şi decât viaţa, este Adevărul.*

*
* *

Astfel ne apare Ortodoxia în istoria ei bimilenară: asemeni primului martir, Arhidiaconul Ştefan, cu sufletul dogorât de viziunea măririi lui Hristos, de lumina lumilor cereşti, cu trupul sângerat de vijeliile istoriei. Poate ca alte confesiuni creştine să se laude cu puterea lor politică, cu bogăţiile lor, cu organizarea lor, cu opera lor socială, cu savanţi şi eruditi, şi prin aceasta să ispitească şi pe unii din fiii Ortodoxiei care nu-i cunosc comorile de viaţă şi de adevăr. Dar toate acestea sunt operă umană care variază după vremi şi împrejurări, activism terestru care adesea secularizează Biserica şi pune în umbră însăşi esenţa ei. Ele nu sunt semnele unei superiorităţi intrinsece, ci consecinţe ale anumitor condiţii istorice. Nouă dimpotrivă par'că ne răsună mereu în auz cuvintele Mântuitorului: „Marto, Marto te sileşti şi spre multe te îngrijeşti, dar un lucru trebueşte: iar Maria partea cea bună şi-a ales care nu se va lua dela dânsa". Noi nu suntem atât fiii Martei, cât fiii Mariei care caută întâiu Adevărul, pentrucă ştim că toate celelalte sunt lucruri „ce se adaugă". Noi suntem convinşi că numai Adevărul divin poate mântui lumea şi nu altceva. Iar Adevărul divin n'a venit în lume nici ca şeful unui stat internaţional, nici ca un savant adâncit în literatura sanscrită, nici ca un un organizator de aşezăminte sociale: Impărăţia lui nu e din lumea aceasta; ci a venit

ca un teslar sărac, smerit, fără vază și fără adăpost, purtând în loc de coroană o cunună de spini, având în loc de inele palmele bătute în cuie și în loc de tron crucea. Așa ni s'a arătat Adevărul și așa ne-a poruncit să-i urmăm. Ortodoxia este Adevărul acesta curat, nefalsificat de nicio moștenire istorică și neînjosit de nicio cucerire cu mijloace nevrednice de Hristos. Ea n'a înălțat ruguri pentru alții și n'a torturat pe nimeni pentru credința lui. Ea știe că Adevărul n'are nevoie să fie susținut cu mijloace seculare: el își are evidența în sine prin însăși faptul că există și se manifestă, pentru orice spirit sincer și pur. *Ortodoxia este viața lui Iisus Hristos prelungită în istorie până la sfârșitul veacurilor.* Ea e prezența permanentă a lui Hristos, așa cum vrea El: cu inima învăluită în flacăra dumnezeirii, cu făptura îmbrăcată în haina smereniei, a iubirii și a suferinții. Aceasta este Ortodoxia: Adevărul divin sălășluit în vasul de lut al istoriei, mărturisit dealungul veacurilor prin luptă și suferință. E Adevărul pur care transfigurează lumea. Aceasta e comoara pentru care a trăit și s'a jertfit, fără ca să jertfească pe alții, și pe care o ține fără egoism și fără orgoliu gata s'o împartă tuturor celor ce însetează după Adevăr. Ea e oaza vieții spirituale în furtunile de nisip ale istoriei: e cerul pe pământ.

De aceea suntem fericiți că Ortodoxia ne-a născut și ne-a crescut întru Adevăr. Ea e sufletul creator și biruitor al neamului. Și din conștiința valorii ei reale, sorbim puterea de a o mărturisi în toate frământările istoriei. Căci mai presus de orice în lumea aceasta este viața în Adevăr și pentru Adevăr — și Ortodoxia este Adevăr.

METAMORFOZE ÎN NOMENCLATURA PREOȚILOR ROMÂNI DIN ARDEAL

de

Prot.-Stavr. Dr. SEBASTIAN STANCA
Consilier eparhial î. p., Cluj-Sibiu

Soarta preoților români a fost foarte mașteră în toate vremile trecutului nostru istoric. Stăpânii pământului nu făceau nici o deosebire între preoți și poporul iobag. Pe când preoții altor neamuri se bucurau de multe și felurite favoruri, preoții români erau disprețuiți, umiliți, asupriți, batjocoriți, obligați să suporte toate poverile alături de credincioșii lor, tolerați numai „usque ad beneplacitum principis et regnicolarum".

Suferințele comune dintre preoți și popor au cimentat și mai mult legătura intimă și trainică între dânșii.

Incercările unor diete din Ardeal de a acorda preoților și poporului român unele ușurințe au fost numai praf în ochii mulțimii și promisiuni deșarte, pe cari din primul moment nu le-au respectat tocmai cei ce le puseseră pe hârtia a toate răbdătoare.

Principii și nobilimea își dădeau bine seama că majoritatea covârșitoare a populației din Ardeal forma massa compactă a poporului român, care ținea cu dârzenie la tradițiile credinței sale străbune. Sufletul acestui popor trebuia distrus și redus la rolul de sclăvie, element de muncă alături de animale și de exploatat pentru capriciile nobilimii. De aceea s'au iscodit fel și fel de șicane și torturi cari urmăreau distrugerea acestui popor.

Pornirile acestea, îndreptate împotriva Românilor, au trezit însă reacțiuni cari au isbucnit de repețite ori în revolte nu numai izolate, locale, ci în binecunoscutele revoluții generale, pe întreaga țară.

Văzând stăpânirea că în forma aceasta nu va putea distruge poporul român, deoarece toată opresiunea nu putea avea alt rezultat decât o reacţiune şi mai dârză şi o fortificare şi mai potenţată a conştiinţei naţionale, s'a ivit ideea unei politici de cucerire pe calea momelilor, a promisiunilor dulcege şi a ispitelor făţarnice, tentaţiuni îndreptate asupra sufletului acestui popor.

Deoparte forţa brachială cu biciul şi ciomagul, de alta ademenirile ispitelor mult promiţătoare, de multe ori alternându-se, dar de mai multe ori întovărăşite, au bătut la uşile preoţilor români în toate veacurile trecute, până aproape de vremile noastre. Preoţii au suferit şi au răbdat, dar nu şi-au lăpădat legea şi pe lângă ei nici credincioşii lor, pentru că aveau credinţa fermă că cel ce rabdă până în sfârşit acela se va mântui.

In situaţia aceasta a răsărit într'o vreme şi în sânul preoţimii ideea unei politici oportuniste prin acceptarea pro forma a unei nomenclaturi, care să fie simpatică principilor şi nobilimii, în speranţa că pe calea aceasta s'ar putea cuceri indulgenţa stăpânilor şi se va uşura şi soarta lor şi a credincioşilor lor. Aşa au ajuns o seamă de preoţi să-şi schimbe numele de familie cu numiri maghiare sau slave, după indicaţiile vremii în care trăiau.

Fenomenul acesta s'a ivit mai întâi în evul mediu şi în special deodată cu reformaţiunea, atunci când pe toată linia şi-a înstăpânit dominaţia ideologia religiei.

Inainte de veacul al şasesprezecelea nu avem urme despre acest fenomen, întrucât în hrisoavele vremilor preoţii sunt pomeniţi numai cu numele de botez: popa Ion, popa Gheorghe, popa Nicolae, etc. In epoca reformaţiunii apar apoi ici-colea şi preoţi cu nume de familie şi mai ales în epoca principilor calvini, cu numiri maghiarizate.

Curentul acesta a prins în mrejile sale mai întâi nobilimea românească. Familia Barcianu devine Barcsai, Becleanu-Bethlen, Zeicu-Zeyk, Cândea-Kendeffy, Puiu-Puj, Lemniu-Leményi, Luna-Lonyai, Bărbat-Borbatvizi, etc. In biserică găsim câţiva cu nume maghiarizate, cum a fost de pildă Mihai dela Turdaş-Turdaşi, Teofil Toma-Szerémi, Gheorghe Bradi, Iosif Budai de Pişchinţ.

Instrăinarea aceasta n'a putut însă prinde rădăcini în sânul preoţimii pentru că deoparte stăpânii ţării nu-i dădeau importanţă, ci urmăreau cucerirea poporului român prin introducerea în biserică a cărţilor în limba română. De altă parte mitropoliţii din acea epocă, Ghenadie II, Ilie Iorest, Simion Ştefan şi Sava Brancovici au ştiut utiliza această înnoire pentru întărirea credinţei ortodoxe în popor. Adevărat că pentru aceasta au avut şi ei să pătimească batjocuri şi chinuri, dar şi-au apărat credinţa şi Biserica cu cele mai mari sacrificii.

Fenomenul împrumutului de numiri străine s'a accentuat apoi mai intens după unirea cu biserica catolică. La sfârşitul secolului şaptesprezece ajung stăpâni în Ardeal Habsburgii catolici. Pentru ca să contrabalanseze propaganda calvinilor, catolicii pornesc cu aparat mai mare şi cu promisiuni mult mai ispititoare ca să cucerească pe Români pentru biserica lor.

Incălziţi de mari speranţe, că de acum vor avea şi preoţii români drepturi şi scutinţe egale cu preoţii catolici, unii adepţi ai unirii au început să-şi schimbe şi numele patronimice, maghiarizându-le, crezând că şi cu acest gest vor putea cuceri bunăvoinţa stăpânirii ca să le uşureze soarta.

Indemnat de aceste speranţe, episcopul Ion Giurgiu devine Ion Patachi, Ion Inocenţiu Micu îşi adaugă atributul german Klein, Petru Pavel Aron devine Petru Paul Aaron, chiar şi Şincai îşi adaugă pe lângă numele original de Şinca sufixul i. Adevărat că prin faptele lor s'au dovedit buni şi vrednici Români, au făcut însă şi ei acest gest de oportunism în speranţa că vor putea servi şi în chipul acesta interesele neamului lor.

In epoca aceasta dela 1700—1760, când Biserica ortodoxă a fost lipsită de conducerea unui ierarh propriu, iar propaganda catolică stăruia fără încetare să capteze pe preoţii români, s'au putut înregistra multe familii de preoţi, trecute la uniţi, cu nume maghiarizat, în special în ţinuturile unde administraţia civilă era în mâinile ungurilor catolici.

Aşa aflăm în jud. Someş pe preoţii români: Boroş,

Vicaş, Széles, Czirmes, Cerghi, Şimon, Tamaş, Cheresteş, Sighiartău, Vajda, Silaghi, Tőrők, Balint. In Sălaj: Iuhasz, Kadar, Szabo, Karsai, Pereinyi, Vasvári, Pap. In Satmar: Lengyel, Szabo, Dobosi, Hossu. In Maramureş: Ivaşco, Gyenge, Meszaros, Doroş, Mosolygo, Mihalyi, Ilniczky. In valea Mureşului: Fechete, Molnar, Dorgo, Decei, Şipoş, Kővesdi, Becicheri, Feier. In valea Târnavelor: Halmaghi, Meszáros, Vamoş, Vereş, Hegyeş. In jud. Alba şi Turda: Boroş, Takács, Horvath, Sovaroşi, Deac, Simonca, Korneli, Enyedi, Aranyosi, Coltor, Vandor, Cismaş, Kaliani, Dragony. Exemplele s'ar mai putea continua, dar faţă de massa cea mare a preoţilor români şi mai ales în urma reacţiunii ortodoxe energice din Alba Iulia, Braşov, Făgăraş, Hălmagiu, Sălişte şi din alte părţi, defecţiunile preoţilor nu se prezintă în proporţii însemnate. Puţini şi-au menţinut numele unguresc, unii chiar până în zilele noastre, cei mai mulţi însă le-au lăpădat îndată ce s'a schimbat regimul vremii.

Fenomenul acesta de acomodare oportunistă apare apoi în altă formă, în epoca dela 1760—1796, mai accentuat în sînul preoţimii ortodoxe, în vremea episcopilor sârbi. Speranţele unor zile mai bune reînvie, mai ales în urma edictului de toleranţă dela 1781, şi preoţii români îşi leagă credinţele de episcopii cei noui, octroaţi de guvernul ţării, că vor putea exopera şi pe seama preoţilor români o situaţie mai onorabilă. In speranţa aceasta încep acum să-şi însuşească caracterul slav în nomenclatura lor. Astfel de exemplu se transformă Huţu în Huţovici, Fulea-Fulyovici, Cocan-Cocanovici, Stan-Stanovici, Man-Manovici, Adam-Adamovici, Radu-Radovici, Iancu-Iancovici, Stoica-Stoicovici, Muntean-Munteanovici, Cheţan-Cheţanovici, Bran-Brancovici, Pavel-Pavlovici, Blaju-Blajovici, Prodan-Prodanovici, Avram-Avramovici, etc. Un număr considerabil de preoţi îşi menţine şi numele original străbun, îşi însuşeşte însă pe lângă acesta şi atributul calităţii lor de preoţi — Popovici. In conscripţia din vremea lui Buccow aflăm peste 150 preoţi cu numele Popovici. Această slavizare apare în părţile bănăţene cu mult mai înainte, deoarece acolo conducerea bisericii era în contact mai apropiat cu cei din Serbia şi episcopii din Banat erau sârbi. In Ardeal

se accentuează însă mai mult în epoca celor cinci episcopi sârbi de aici.

Urmează apoi o epocă nouă de renaştere naţională. Revoluţia lui Horia dela 1784, la care a luat parte activă şi o seamă de preoţi, a dat primul impuls în direcţia aceasta. In vacanţa dela 1796—1810 s'a accentuat şi mai mult contactul cu biserica din principatele române, unde îşi primeau hirotonia mulţi preoţi din Ardeal. A urmat în 1810 alegerea episcopului român Vasile Moga. Faptul că s'a dat putinţa ca preoţii să-şi poată alege un episcop din neamul lor şi din mijlocul lor, a produs o reconfortare entuziastă în sufletul preoţilor români, trezindu-le alte speranţe calde pentru o soartă mai bună. A mai contribuit la această trezire şi revoluţia lui Tudor Vladimirescu dela 1821, din România, cu care legăturile erau destul de fervente, cu toate repetatele oprelişti ale guvernului maghiar. In epoca aceasta începe alt fenomen al metamorfozării numelui. Preoţii încep să-şi lapede hainele străine. Unii revin la numele străbun, fost neaoş românesc, iar alţii îmbracă nume nou curat românesc, adeseori împrumutat dela fraţii de peste munţi. Un număr infim de preoţi mai păstrează pe Popovici ca o reminiscenţă a trecutului perpetuat în unele cazuri până astăzi, iar alţii lapădă codiţa slavă întorcându-se la numele Pop sau Popa, afirmându-şi prin aceasta calitatea de preoţi. Cei mai mulţi însă îşi romanizează numele din nou.

Faptul acesta se poate constata în foarte multe cazuri. Se ştie că în trecut, când pregătirea profesională a preoţilor era mult mai modestă, demnitatea de preot se perpetua în cele mai multe cazuri în una şi aceeaş familie din tată în fiu, nepoţi şi strănepoţi. Fiecare preot trăia în convingerea că este obligat să-şi lase urmaş pe unul din fiii lui şi avea ambiţia ca demnitatea de preot să se perpetueze în copiii lui. Astfel sunt multe cazuri în cari această perpetuare se poate urmări în mai multe generaţii, precum şi metamorfoza numelui în cele trei epoci dela 1698—1760, 1760—1810 şi dela 1810 înainte. Iată câteva exemple:

Urmaşii lui Popa Gavriş din Dumbrava devin în epoca primă Vereş, în a doua Popovici, iar în a treia Roşescu.

Popa Cornea din Bârghiş - Korneli apoi Korneli Popovici şi în urmă iar Cornea, Arieşan de pe Arieş - Aranyosi-Popovici - Arieşan, Popa din Şomcuta - Pap - Popovici - Pop, Gavrilă din Mogoş - Gavril - Gavrilovici - Gavrilescu, Bran din Aluniş - Bran Brancovici - Brâncovean, Marcu din Negrileşti - Markoş Marcovici - Marcuş, Todor din Feneş - Todori - Todorovici - Todescu.

Sunt apoi unele familii de preoţi cari trec numai prin două metamorfoze, sau maghiară sau slavă:

Câmpean din Diviciori - Mezei Câmpean, Bărbosu din Dobricel - Bolboş - Bărbos, Crişan din Decea - Chiş - Crişan, Sălcean din Cubleş - Silaghi - Sălăgean, Zăgran din Zagra-Zagrai - Zegrean, Nicon din Văleni -Popovici - Nichita, Giurgiu din Ruine - Popovici-Giurgescu, Popa din Măgina-Popovici-Popescu, Fodrea din Cărpiniş - Fodor - Fodorean, Ilodor din Beghia - Popovici - Popescu, Macarie din Geoagiu-Macariovici - Macarescu, Muntean din Alba - Munteanovici - Muntenescu, Popa din Geomal - Popovici - Pop, Mihai din Hărastăş-Moroşan - Moldovan, Cocan din Inuri - Cocanovici - Cucuian, Pană din Acmar - Popovici - Poenar, Stan din Agârbici - Stanovici - Stănescu, Ion Popa din Stremţ - Popovici - Popescu, Ilie din Stremţ - Iliovici - Iliescu, Popa din Valea Dosului - Popovici - Popescu, Popa din Galşa - Popovici - Popescu.

Cele câteva statistici din trecut şi diferitele hrisoave de prin parohii scăpate de urgia distrugerii dau o icoană interesantă acestor fluctuaţii de acomodare optimistă. S'ar părea că aceste atitudini ar arunca o umbră asupra preoţilor din trecut, prezentându-i ca nişte oameni fără caracter, lipsiţi de demnitate, venali, ahtiaţi după bunuri materiale în paguba chemării lor de apărători şi îndrumători ai poporului. Fără îndoială că vor fi fost şi unii mai slabi de suflet, ceea ce se întâmplă în toate categoriile sociale. Cu siguranţă însă că au fost puţine cazuri cari au căzut în cursa ispitelor renegării. Istoria noastră este o oglindă clară, care reflectă limpede sufletul preoţimii noastre din trecut.

In noianul de mizerii şi umiliri ei trăiau mereu cu viziunea unor vremuri mai bune, încălziţi de mireasma nădejdii că azi-mâine aceste vremuri trebue să vină.

Ştiau prea bine că o schimbare de nume este pur şi simplu o formalitate exterioară, ca o haină care se uzează şi o poţi schimba dela o zi la alta, fără cea mai mică repercursiune asupra sufletului. Sperau însă că în forma aceasta vor putea înmuia învârtoşarea stăpânirii şi să cucerească o fărâmă de viaţă mai omenească, şi pentru ei şi pentru credincioşii lor. Temelia sufletului lor însă nu s'a clătinat. Conştiinţa lor de Români, de credinţă ortodoxă, au păstrat-o intactă în sufletele lor. Şi istoria noastră are dovezi nenumărate că aceşti preoţi au ştiut face multe şi mari sacrificii în toate vremurile, pentru idealurile cari ardeauîn sufletul poporului român.

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR ȘI PLATON[1]

de

ȘT. BEZDECHI
Profesor universitar, Sibiu

III. CUM JUDECA SF. IOAN GURĂ DE AUR PE PLATON?

Ce trecere a avut în ochii strălucitului doctor al Euharistiei cultura și educația păgână, este, desigur, o problemă care poate interesa în mod deosebit pe cei ce se ocupă cu astfel de chestiuni. A te elibera de mentalitatea și convingerile pe care le-ai avut în tinerețe este — și când afirmăm aceasta nu facem decât un truism — un lucru foarte greu; că, totuși, au existat unii oameni — foarte rari — cărora le-a fost cu putință acest lucru, ne stă mărturie viața celebrului Părinte al Bisericii orientale, Ioan Gură de aur. Problema atitudinii sale față de cultura și așezămintele lumii păgâne în genere, și față de ideile filosofilor „din afară", a fost studiată mai înainte de mulți[2] savanți. Unii[3] dintre aceștia au afirmat că Chrysostom n'a încercat altceva decât să concilieze doctrina păgânilor cu aceea a creștinilor; alții, însă, nemulțumiți cu această soluție, au ajuns la concluzia că, dimpotrivă, fiul Anthusei a fost un dușman înverșunat al culturii și filosofiei elene.[4]

Căreia din aceste două păreri trebue să-i acordăm crezare? Răspunsul este deocamdată destul de greu deoarece și o tabără și cealaltă și-a întemeiat convingerea ei pe tot atâtea argumente, vrednice de a fi deopotrivă luate în considerație. Iată ce a determinat și pe

[1] Urmare dela p. 60.

[2] V.: Fessler, Institutiones patrologiae (1851), tom. II, 123; Elser, Der heilige Chrysostom und die Philosophie (Teol. Quartalschrift — 1894 — 550 și urm.; A. Puech, S. Giovanni Cris. 16—17; Naegele, Chrys. u. sein Verhaeltniss zum Hellenismus — Byz. Zeitschrift, 1904, 92 și urm.; W. Christ, Griech. Litt. gesch. — 1913 — pg. 1226; E. Norden, Beitr. zur Gesch. d. gr. Phil. in Iahrbuch für Kl. Philolog. — 1893 — pg. 397; Paul Albert, S. Jean Chrys. considéré comme orateur populaire 200—219, etc.

[3] Fessler, op. cit. II 123; Naegele, op. cit. 101.

[4] E. Norden, W. v. Christ, A. Puech, P. Albert, în locurile citate.

scriitorul acestor rânduri să se îndeletnicească din nou cu această dificilă problemă, pe lângă încredinţarea că argumentele aduse mai jos vor izbuti, poate, să aducă un mic spor de lumină pentru a limpezi cât de cât această spinoasă chestiune.

Nu spunem o noutate când încercăm să reamintim cititorului că Sf. Ioan a fost crescut în cultura şi în şcolile păgâne[1] lucru care era firesc pentru vremea aceea în care mai toţi tinerii sau copiii de familie bună, cum era şi fiul Anthusei, s'au instruit şi au căpătat educaţie sub călăuzirea dascălilor păgâni. Ba aflăm că viitorul mitropolit a ajuns un elev aşa de strălucit în artele liberale ale profanilor, încât era pe faţă lăudat de profesorul său, vestitul retor Libaniu, pentrucă ar fi întrecut prin râvnă şi talent pe toţi conşcolarii săi. Nu cred că e inoportun să amintesc în acest loc şi de acea poveste, potrivit căreia vestitul sofist, fiind pe patul de moarte, unuia care-l întreba: pe cine ar lăsa după sine ca fruntaş al şcolii sale, i-ar fi răspuns: „Pe Ioan, dacă nu mi l-ar fi furat creştinii".[2]

Dar ce putea învăţa la o astfel de şcoală şi cu un astfel de de maestru, un şcolar aşa de excepţional? Nimic altceva decât retorica şi ceva filosofie. Căci acea filosofie — creştină — de care Sfântul vorbeşte aşa de des şi aşa de copios în operele sale,[3] n'a putut-o, de bună seamă, afla la sofistul cu un stil atât de elegant. Intr'adevăr, nu credem că ne îndepărtăm prea mult de adevăr când ne exprimăm bănuiala că acel elocvent şi limbut maestru, Libaniu, n'a stărult în şcoala sa deloc sau mai deloc asupra doctrinelor filosofice, deoarece el,[4] ca toţi retorii, avea foarte puţină stimă pentru o asemenea disciplină a spiritului.

E adevărat că a scris un elogiu al lui Socrate, dar aceasta nu ne obligă să ne facem iluzii. Subiectul e, de altfel, destul de curios sub pana unui retor, când ştim că Socrate n'a putut suferi pe retori şi oratori.

Aşa că, dacă din şcoala dascălului său de retorică Ioan n'a ieşit numai un „sac plin de vorbe înapoia cărora nu se află nimic" *(v. Naegele, op. cit. 88)*, aceasta se datoreşte în primul rând spiritului serios al elevului, care, e adevărat, dacă de tânăr se ocupa aşa de

---

[1] Naegele, op. cit. p. 95.
[2] Sozomenos VIII, 2.
[3] Cf. Coment. la Matei LXVII 4, XIX etc.
[4] V. Liban. ed. Reiske III 438 şi Naegele op. cit. 96.

intens cu aceste exerciţii retorice, o făcea de sigur cu gândul să ajungă un advocat sau, în cazul cel mai bun, un alt Libaniu.

Căci e foarte probabil că la Antiohia viitorul mitropolit a pledat[1] câtăva vreme diverse procese de tot felul. E greu de ştiut de ce s'a lăsat de această îndeletnicire, dar până la un punct se poate ghici motivul ce-l va fi împins să părăsească această ocupaţie. Oricum ar fi realitatea, un lucru e limpede: o cauză de natură externă, ori mai degrabă o criză sufletească, îl va fi determinat să-şi ia rămas bun dela cariera căreia se dedicase. O recrudescenţă a sentimentului religios, pe care-l bănuim foarte puternic la o fire ca a lui, recrudescenţă provocată de nu ştim ce împrejurare, l-a silit să zică adio vieţii de lume şi celei din for. Această criză nu l-a mânat, ca pe atâţia alţii, să caute un răspuns în operele filosofilor, ca pe un Iustin, mai ales că din şcoala retorului nici nu a avut prilejul să înveţe a iubi astfel de preocupări sau măcar să aibă un sentiment de curiozitate pentru ele. De altfel se pare că nici complexiunea lui spirituală nu-l înclina spre asemenea preocupări,[2] după cum nici cugetul lui, clar şi de suprafaţă — fără adâncimi nebuloase — nu-l împingea să caute sensul intim şi profund[3] al dogmelor sau al diverselor teorii asupra vieţii, cum era cazul cu un Clement Alex., un Origene, un Nemesiu. De altfel şi viaticul filosofic primit dela dascălii lui va fi fost, cum am văzut, aproape nul. Acest fapt, cât şi firea sa de om, al cărui ochiu priveşte mai mult înafară, cum e cazul cu toţi oamenii de acţiune, ne pot explica până la un punct de ce Sfântul n'a putut zăbovi prea mult în acel deşert, unde se retrăsese să pună ordine în gândurile sale, pregătindu-se pentru noua viaţă unde îl chema veritabila sa vocaţie. A renunţat, deci, la viaţa in pustie, pentru care nu se simţea făcut, şi s'a hotărît să trăiască în mijlocul oraşului, căci convingerea sa, pe care mai târziu şi-o va exprima aşa de elocvent, era că datoria omului era să-şi consacre viaţa faptei,[4] consacrându-şi toate puterile spre a veni în ajutorul altora, atât al credincioşilor, cât şi al Bisericii expuse la atâtea curse din toate părţile.

---

[1] V. Prefaţa lui Montfaucon în Patrol. gr. XLVII pg. IX şi Isid. Pelus. II, 42 cât şi articolul lui Lietzmann [R. Enz. IX pg. 1812.

[2] V. U. v.Wilamowitz-Moellendorff, Griech. u. lat. Litt. u. Sprache [Kultur d. Gegenwart] 211; Barndenhewer, Gesch. der altchrist. Litt. III 356; W. v. Christ loc citat.

[3] W. von Christ, loc citat.

[4] V. la Mateiu, Omilia LXXVII 3.

De unde putem trage încheierea că din școlile retorilor el s'a ales cu gustul sau, mai bine zis, înțelegerea vieții practice, vieții de acțiune, ce se potrivea așa de bine cu temperamentul său; dar mai mult decât aci, această disciplină a vieții va fi descoperit-o el la creștini. Ce îl va fi îndemnat la acest fel de trai, atât de corespunzător aptitudinilor sale firești, pe lângă factorii arătați mai sus și pe lângă sfatul mamei sale Anthusa, nu știm. Dar e probabil că sufletul arzător, plin de nerăbdare, după ce atât de timpuriu a fost cuprins de silă pentru acea gloriolă lumească, după care alții umblau așa de lacomi, a înclinat definitiv spre sobra și severa disciplină creștină, care făgăduia omului o pace trainică și o mântuire eternă. In orice caz, la această conversiune a lui, filosofia „externă" n'a avut nici o parte, nici un merit, căci ea n'a contribuit cu nimic.

Oricine a citit măcar zece omilii de-ale marelui orator creștin își va da seama cât de lipsite[1] sunt ele de „filosofie", în sensul mai adânc al acestui cuvânt, sau, mai bine zis, în sensul elen. Nici nu e de mirare la acela, care, din punctul său de vedere nu avea nici o considerație pentru înțelepciunea păgână care, credea el, putuse să dea liniștea sufletească doar la atât de puțini!

Dacă e adevărat că Ioan și-a găsit[2] în elocință culmea vieții și eficacității operei sale, e în schimb neexactă afirmația că discipolul lui Libaniu a ascuns, a acumulat în sufletul său tot tezaurul[3] literaturii grecești de orice fel.

Cine cercetează de pildă în ce măsură a cunoscut marele Sfânt doctrina întemeetorului Academiei, va descoperi că vestitul predicator de mai târziu a cunoscut superficial opera lui Platon. Motivul acestui fapt se întrevede din cele spuse mai sus. Din citațiunile platonice de care se slujește discipolul lui Libaniu reiese că, la început, din opera marelui filosof el n'a cunoscut direct decât ceea ce se citea în școală, adecă Crito și Apologia.[4]

Evident, aprecierea formulată în cele de mai sus pare prea categorică, spre a nu zice *exagerată.* O retușare a ei am făcut în studiul întitulat „Teoria pedepselor viitoare la Platon și Ioan Gură de

---

[1] v. Elser loc. cit. pg. 569.

[2] Naegele op. cit. 73.

[3] Naegele op. cit. 95 și Fessler loc. cit.

[4] v. Ubaldi (rev. di fil. e instruz. classica (1900) pg. 69. La cele două scrieri pomenite de Ubaldi trebue să mai adăugăm *Gorgias* și să bănuim că și *Fedon* ar putea să între în categoria aceasta a dialogilor platonici cunoscuți direct de Hrisostom.

Aur",[1] unde am constatat că lista operelor platonice cunoscute de autorul omiliilor „despre statui" ar trebui sporită, căci asta e concluzia ce se desface din cercetarea cuprinsă în lucrarea mai sus amintită. Numai că trebue să facem o distincție. Dacă în disertația latinească publicată în 1923 afirmam că influința operei *filosofice* a gânditorului atenian asupra lui Hrisostom a fost extrem de redusă, dacă nu nulă, afirmația aceasta rămâne și acum în picioare și vina nu era a filosofului, a metafizicianului grec, ci a sf. Ioan, care nu avea de loc un spirit metafizic cum se pare că l-a avut într'o măsură așa de mare un Augustin. Deci, din acest punct de vedere, întemeietorul Academiei nu putea avea „priză" asupra spiritului marelui predicator, care însă avea în schimb enorm de desvoltat simțul etic,[2] după cum se vede între multe altele din sublima mărturisire făcută de el undeva într'una din omiliile despre statui, unde spunea că sufletul său n'are odihnă cât timp știe că măcar unul din credincioșii ce i s'au încredințat spre păstorire ar putea să ajungă în focul Gheenei, prin nepăsarea sau lipsa de zel a păstorului.

E, deci, legitimă presupunerea că în deosebi, ca să nu zicem exclusiv, laturea etică a scrierilor platonice, sau a unei părți din acestea, a putut avea un ecou, și încă profund, asupra sufletului aceluia care dacă n'a fost un metafizician creștin, a fost în schimb cel mai eficace maestru de etică. In această calitate a putut, mai bine zis a trebuit să-l intereseze îndeosebi o operă a lui Platon, unde asemenea probleme de caracter etic erau discutate cu o pasiune și într'o formă de un impresionant dramatism. Această operă este *Gorgias*, despre care, după dovezile aduse de noi în studiul citat, se poate acum afirma cu siguranță că i-a fost cunoscută direct aceluia care preconiza o contabilitate așa de riguroasă a sancțiunilor din lumea viitoare. In această categorie ar putea intra cu oarecare bunăvoință și *Legile*,[3] din care A. Puech a căutat să dovedească cumcă Hrisostom a făcut un citat direct.[4] Nu tot astfel e cazul cu ecourile din Fedru, Hippias Minor, Republica, scrieri care după părerea noastră i-au fost cunoscute Sf. Ioan doar în chip indirect, din discuțiile

---

[1] v. Anuarul Institutului de Studii clasice (1933-1935 pg. 1—33).

[2] v. Bardenhewer, op. cit. III 356 și Elser, op. cit. 569.

[3] v. Teoria pedepselor etc. pg. 18—23.

[4] Hist. de la litt. grecque III 483. unde e vorba de tratatul *Despre fectorie* al lui Hrisostom.

şi citatele aflate la scriitorii creştini dinaintea lui, cum era un Iustin, mai ales un Origene, şi alţii.[1]

Astfel, ca să formulăm o concluzie privitor la problema: Ce a cunoscut oratorul creştin din opera celui mai mare filosof păgân, am putea să afirmăm că fiul Anthusei, prin afinitate, a luat cunoştinţă de cele mai multe ori indirect,[2] mai arareori direct, de scrierile sau de părţile din ele care se ocupau cu chestiuni etice. Cred că e greşit să se susţie, cum fac unii împinşi de marea şi sincera lor admiraţie pentru mirificul orator al Bisericii orientale, că el a cunoscut adânc întreaga literatură păgână.

Dar, fiindcă veni vorba de oratorie, adecă de elocinţă, trebue să constatăm cu acest prilej că dacă Sf. Ioan Gură de Aur, ca strălucit vorbitor ce era,[3] avea un motiv să-l laude pe vestitul filosof elen, apoi acest motiv nu i-l putea furniza nimic altceva mai bine decât frumuseţea stilului şi eleganţa cuvântării marelui gânditor atenian.[4] Dar după părerea marelui predicator, acestea nu erau calităţi ce ar fi constituit un merit pentru întemeietorul Academiei. Căci Hris. adesea, ca să nu zic mai totdeauna, denigrează şi batjocoreşte arta retorică,[5] aducându-i acuzaţia că ea nu e altceva decât un lucru gol şi zadarnic „la fel cu acele monumente, care sunt spoite pe dinafară, dar pe dinlăuntru sunt pline de putregai şi miros urât".[6] Tot aşa era, credea Hris., şi filosofia lui Platon: pe din afară monument văruit, retorică deşartă, vorbe goale ce nu cuprindeau în ele nimic adevărat, ci doar un primejdios venin sau, după cum spune în altă parte,[7] gunoi. Aşa dar, — va fi gândit sfântul — Platon poate fi admirat pentru elocinţa şi frumuseţea scrierilor sale, care din nenorocire nu cuprind nici un pic de adevăr şi de pietate. Dar un creştin, şi asta o spunea cel mai mare vorbitor al Bisericii creştine, el care îşi făcuse educaţia la şcoala unui retor, n'are nevoe[8] de retorică,

---

[1] v. Teoria pedepselor 14—15.

[2] Problema, trebue s'o recunoaştem, e destul de delicată, întrucât s'ar putea ca unele în reminiscenţele platonice, socotite directe, să fie totuşi indirecte. Problema se pune tot aşa de bine şi invers.

[3] Cred că e cel mai mare după Demostene.

[4] Căci aşa cred că trebue interpretat epitetul de sublim cu care odată (Despre preoţie IV 6) Sfântul îl gratifică pe Platon.

[5] Impotriva duşmanilor vieţii monastice III, 11.

[6] Cf. Omilia la Ioan II.

[7] La actele Apostolilor Omilia IV-a, 4.

[8] La epistola către Efeseni (Omilia) XXI, 1 şi 2: „Avem nevoe de *caracter*, nu de elocinţă, de fapte, nu de vorbe."

adecă de cuvântări meşteşugite. De unde rezultă că dacă cel mai mare filosof al Atenei nu poate fi de vreun folos credincioşilor nici prin forma, nici prin fondul operei sale, atunci el trebue respins şi ocolit cu desăvârşire, de vreme ce subtilităţile lui nu au nimic de împărţit cu credinţa creştină,[1] ba îi pot fi chiar profund vătămătoare.

Dar cum se face că acel care atât de mult s'a slujit de elocinţă, ba uneori chiar de o retorică de cea mai dubioasă calitate,[2] vorbeşte aşa de rău de elocinţă şi retorică? E ciudat, într'adevăr, aşa de ciudat că ar putea ispiti pe cineva să creadă că autorul omiliilor despre statui nu ar fi fost sincer. Departe de noi însă gândul acesta, deoarece e cunoscut că el a dispreţuit din tot sufletul fastul şi vanitatea acestei arte „externe" şi că s'a folosit de ea numai pentru a îndrepta inimile credincioşilor spre Dumnezeu şi spre mântuire.[3] Lucru ce reiese şi din indignarea atât de des manifestată a Sf. Ioan împotriva acelora care îi aplaudau predicile,[1] mişcaţi de frumuseţea şi armonia cuvintelor, dar foarte puţin atenţi la tâlcul ce se ascundea în acele cuvinte şi la ţelul pe care îl urmărea Sfântul prin omiliile sale; aceasta se mai dovedeşte şi prin modestia lui şi prin mustrările atât de aspre făcute acelora ce se lăsau fermecaţi de dulceaţa glasului, nesocotind fondul cuvântărilor. Asemenea considerente sunt, cred, de ajuns ca să ne dovedească sinceritatea marelui predicator şi să-l apere de învinuirea acelora care ar fi dispuşi să afirme că atitudinea Sfântului în această chestiune ar purta marca perversiunii.[4] Prin urmare nu dintr'un suflet fals au pornit acele cuvinte pronunţate de fiul Anthusei cu prilejul unei Omilii[5] în care spunea că retorica nu e altceva „decât zgomot de cuvinte, suliman al dicţiunii, podoabă de substantive şi verbe, meşteşug zadarnic al compoziţiunii", care sunt cu totul străine de adevărata filosofie. Aşa că nu ne va mai prinde mirarea când îl vom auzi pe discipolul lui Libaniu numind această artă, ba chiar toate artele liberale ale păgânilor, fie că

---

[1] Omil. III, 3 la epist. către Rom. Omil. II la Ioan c. 2, unde se pomeneşte numele lui Platon şi Pitagora „care au ruinat ;viaţa (oamenilor)... Despre suflet au născocit o învăţătură foarte ruşinoasă... au înjosit cinstea căsătoriei... şi au afirmat că sufletele oamenilor se fac muşte, ţânţari, arbuşti şi alte lucruri tot aşa de ruşinoase". [2] v. Cuv. Pentru Sf. Vavila.

[3] v. Wilamowitz loc. cit. 212.

[4] Omil. II despre statui; omil. XVII la Matei etc. Cf. şi Lietzman [R. E. 1, citat pg. 1814).

[5] v. Seeck, Gesch. d. Unterg. d. antiken Welt V 345.

e vorba de literatură sau alte discipline, un „râs satanic"[1] sau „pacoste diabolică".[2] Ba, ca să acuze chiar pe unii din cugetătorii păgâni, Ioan va spune că chiar de către unii din filosofii „din afară", mai serioşi, elocinţa şi retorica au fost socotite ca un lucru nevrednic de filosofie: de aceea însuşi Platon a prezentat în „Apologia" sa pe magistrul Socrate ca fugind de retorică,[3] disciplină care, după părerea dascălului său, abia dacă ar fi potrivită în cazul cel mai bun abia pentru cei tineri.

Decât, chiar dela început căpeteniile creştinilor s'au convins că, spre a rezista cu succes păgânilor, au nevoe de arta vorbirii, ca să le fie dacă nu superiori, cel puţin egali. De aceea ei s'au hotărât să se îndeletnicească cu această artă, care avea să le fie nu numai utilă, dar chiar necesară. De aceea unii din Părinţii Bisericii au fost de părere că lectura operelor profane poate fi îngăduită întru cât ne învaţă meşteşugul cuvântului. Şi ca să nu mai menţionez opinia unui Clem. Alex., unui Lactanţiu, Minucius, Origene, Ieronim,[4] fie de ajuns să pomenim părerea lui Amfilohiu din Iconiu, care sfătueşte[5] pe tinerii ce se consacră vieţii eclesiastice, să depună toată râvna pentru a învăţa arta vorbirii elegante. Motivul din care decurgea această necesitate era dictat de convingerea creştinilor că sfintele Scripturi, desăvârşite de-altfel în toate privinţele, aveau un singur defect: se slujeau de o limbă prea simplă, aproape rustică.[6] Dar făcând această observaţie, le scăpa Părinţilor Bisericii că chiar în clipa în care socoteau că au nevoe de o limbă meşteşugită şi de un stil elegant, riscau să înceteze de a mai fi în adevăratul făgaş[7] al tradiţiei creştine, pentru care orice fapt şi podoabă din afară nu era decât amăgire ce atrăgea după sine pieirea sufletelor. Dar Hrisost., cel puţin uneori, a fost încredinţat că odată au existat oameni neliteraţi, ca să nu zic analfabeţi, — care au impresionat profund pe filosofi, nu prin ascuţimea spiritului lor, ci prin „filosofia faptelor" săvârşite,[8] „sco-

---

[1] La Evangh. lui Ioan II, 27. [2] Cuv. contra lui Iulian.

[3] Omil. II la Ioan c. 3. [4] Omil. II la Ioan c. 3

[5] v. Labriole op. cit. 32.

[6] v. Patrol. gr. XXXVII 1578: „Aceste arte (ale păgânilor) ca ajutoare ale minţii păstrează-le, poleeşte-le prin harnică învăţătură, cultivând silitor meşteşugul vorbirii". V. şi Nic. Call. Ist. Bisericii X 25, care, rezumând toată tradiţia, exprimă aceeaşi părere.

[7] v. Ieronim epist XXII; Nicef. Call. loc. cit.: „Scripturile nu ne invaţă de loc arta de a discuta".

[8] Hatsch, Griechentum und Christentum (versiune germană) pg. 82.

țând un glas mai pătrunzător decât trâmbița; prin felul lor de viață și prin filosofia practică (a vieții lor), lucruri a căror limbă grăește mai răspicat decât (filosofia spiritului)". [1]

Căci filosofia aceea de care pomenește atât de des Ioan, nu consta sau trebuia să constea din vorbe, ci din fapte, și dintr'o anumită disciplină a traiului[2] sau cel puțin numai din acele maxime și învățături ce erau cuprinse în Sf. Scriptură. Și când vorbește așa, Sfântul e de acord cu toți acei apărători ai creștinismului primitiv, cari socoteau toate argumentele logice — rod al cugetului omenesc — fără nicio valoare, și care își căutau mântuirea nu în filosofie și silogisme de cele mai multe ori împrumutate din cărțile sau metoda păgânilor, ci în grația divină, în simplicitatea cugetului și în învățătura curată și nealterată a primei Biserici. Și pe bună dreptate, căci dacă apropierea de cultură păgână a avut și părți bune, a avut în schimb și urmări rele. Căci Biserica, voind să-și birue adversarii, după ce a început să se folosească de armele acestora, a ajuns acolo, că, odată cu victoria, a izbutit să se pângărească și de „necurățeniile" păgânilor [adecă de dogmele și concepțiile lor). Intr'adevăr, nu e greu de presupus că după ce creștinii au convertit retorica pentru uzul lor, s'au molipsit totodată și de falsitatea, de minciunile, de vicleniile, trucurile și de deșarta ei subtilitate.

Astfel, izbânda creștinismului, comparabilă până la un punct cu a lui Pyrrhus, a avut drept rezultat că a înglobat în structura ei atâtea elemente eterogene ce au făcut-o să-și piardă forma ei genuină.[3]

Hrisostom afirmă undeva că Evanghelistul Ioan a izbutit să atragă la sine toată lumea pentru că a vorbit o limbă fără dresuri și suliman, neamestecând în vorbirea sa plăsmuiri, și pentru că a eliberat viața umană de orice tragedie[4] *(Omilia II la Ioan c. 3).* Dar dacă părerea lui consună așa de bine în unele privințe cu aceea a primilor creștini, conduita sa contrazice uneori aceste convingeri ale sale, lucru ce se poate vedea mai bine în opusculul *Pentru Sfântul Vavila,*[5] unde a întrebuințat toate artificiile retorice cele mai dubioase. Ne întrebăm: Cum se împacă această contradicție? Un răspuns pentru cazul cuvântării „pentru Vavila" se poate scoate din împrejurarea că data când a fost alcătuită sau pronunțată această scriere corespunde

---

[1] Omil. III la epist. I. către Corinteni, c. 4.

[2] Omil XIX la Matei c. 4: „Filosofia desăvârșită constă în a duce o viață mai presus de orice critică"... [3] Hatsch, ibidem p. 96.

[4] Adecă de orice prefecătorie. [5] v. cap. V. și urm.

cu tinereţea autorului, când e foarte firesc să admitem că influinţa retoricii era încă proaspătă, ca să nu zic atotputernică, asupra lui.

Dar acesta e numai un caz. Nepotrivirea între dispreţul afişat pentru retorică şi între scrisul şi vorbirea Sfântului, adecă între teorie şi practică, se întâlneşte poate prea adesea. Se vede că structura talentului său, complexiunea spiritului său şi puternica — totuşi — influinţă exercitată de şcoala unui Libaniu asupra conformaţiei sale sufleteşti au fost prea puternice ca el să le poate înăbuşi sau să le reducă la tăcere. Ca şi Ovidiu, el avea talent chiar fără voia lui. Altfel n'ar fi avut nevoe să reprime de atâtea ori aplauzele ascultătorilor, dacă n'ar fi vorbit *prea* bine, prea oratoric, prea după toate canoanele[1] artei desăvârşite a păgânilor, acest fascinant, acest incomparabil vorbitor, duşman declarat al sofiştilor şi al retorilor pe care-i întrecea cu atâta măestrie, lucru care lui îi era cu atât mai uşor cu cât arta lui era susţinută de o profundă convingere şi de o nesecată spontaneitate ce târa cu sine totul, ca un torent irezistibil. Prea fusese saturat de preceptele şi artificiile magistrului. Şi când abuza de acestea, uita că lui nu i-ar fi fost îngăduit să imite până într'acolo pe duşmanii Bisericii, încât, când batjocorea memoria Apostatului şi pe păgâni, să se slujească de aceleaşi calomnii de care se folosiseră şi păgânii împotriva creştinilor.[2] Căci discipolii sofiştilor păgâni, convertiţi la creştinism, când au vrut să presteze serviciile lor bisericeşti, au fost oarecum siliţi atât de cultura cât şi de structura lor spirituală să întrebuinţeze — de voe, de nevoe — aceleaşi mijloace şi aceeaşi metodă ca foştii lor maeştri, deoarece înclinarea sau — dacă vreţi — mania de a discuta şi argumenta le rămăsese adânc înfiptă în cugete, ca o boală incurabilă de care nu se puteau descotorosi chiar multă vreme, sau niciodată, după ce părăseau şcolile retorilor.[3] Rezultatul a fost că, afară de puţine excepţii, din pricina acestei educaţii, cea mai mare parte atât dintre fruntaşii Bisericii cât şi dintre credincioşi, nu putea să vorbească şi să scrie decât *retoric*

(Va urma)

---

[1] Norden, Antike Kunstprosa 571—72; W. von Christ Griech. Litt. [1923] p. 1226.

[2] v. Pentru Sf. Vavila cap. XIII. [Traducerea acestei cuvântări a apărut la Sibiu în 1938, împreună cu Predicile despre pocăinţă, la Tipografia arhidiecezană].

[3] Sau ale filosofilor păgâni. V. Hatsch o. c. 96.

ATITUDINI

SE CAUTĂ NAŞI AI ORFANILOR DE RĂSBOIU

— O GENEROASĂ INIŢIATIVĂ A I. P. SF. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI —

Problema ocrotirii orfanilor de răsboiu, pentru Biserica noastră, nu e nouă. Ea a intrat în preocupările de căpetenie ale I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului încă dela'nceputul arhipăstoririi Sale, şi a căpătat trup în Orfelinatul arhidiecezan, care a hrănit, îmbrăcat, educat şi crescut la şcoală, din contribuţiunile lunare ale preoţimii, şi din discuri şi danii benevole ale credincioşilor, câteva sute de copii rămaşi fără părinţi pe urma trecutului răsboiu mondial. Unii dintre ei au făcut cariere intelectuale strălucite; alţii, sunt meşteşugari destoinici; iar alţii, prin neobosita grijă a Arhipăstorului nostru, au fost înfiaţi în regulă de gospodari înstăriţi, cărora Dumnezeu nu le-a hărăzit prunci din coapsele lor.

Acţiunea aceasta creştinească şi românească a fost reluată recent, dela capăt. Eliberându-se localul propriu al Orfelinatului arhidiecezan, care în anii din urmă fusese pus la dispoziţia Şcoalei normale de fete „A. Şaguna", lipsită de un internat încăpător, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae a purces fără zăbavă şi fără sgomot la reînvierea acestei instituţii. Intr'o amplă scrisoare pastorală (nr. 3499 din 11 Aprilie a. c.), Inaltul Ierarh solicită concursul clerului şi al poporului pentru grabnica isbândire a marelui Său gând.

De astă dată, acţiunea de ocrotire a orfanilor de răsboiu îşi lărgeşte cadrele şi îşi primeneşte metodele. Pe lângă înfierea acestor copii nefericiţi ai Patriei de către familiile înstărite şi lipsite de odrasle, pe lângă ajutorarea statornică a mamelor lor de către creştinii cu dare de mână şi pe lângă repunerea în funcţiune a Orfelinatului arhidiecezan, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului nizueşte la crearea unei categorii de sprijinitori ai copiilor rămaşi fără părinţi, pe cari îi numeşte „naşi ai orfanilor de răsboiu".

Cităm!

„Cunoaşteţi cu toţii ce sunt naşii dela botez şi naşii dela cununii pentru finii lor. Ei sunt părinţi duhovniceşti; între ei şi finii lor se încheagă o legătură de înrudire duhovnicească, prin care naşii iau asupra lor anumite îndatoriri de-a le sta într'ajutor în toate privinţele. O astfel de legătură duhovnicească se poate încheia şi cu copiii orfani dându-le şi lor naşi — **naşi ai orfanilor de răsboiu.** In cazurile în cari mamele nu pot îngriji numai prin mijloacele lor de copiii orfani şi când nici naşii dela botez ai orfanilor nu sunt în stare să-şi împli-

nească îndatoririle lor de părinţi duhovniceşti, să se găsească între creştinii noştri astfel de suflete cari să primească să fie *naşi ai orfanilor*, luând asupra lor sarcina de-ai ajuta pe ei şi pe mamele lor ca să-i crească cât mai bine. Ajutorul ce-l vor da naşii poate să fie în bani, dar şi în alimente, îmbrăcăminte, încălţăminte, cărţi de şcoală, medicamente când le-ar trebui, ş. a. Ei pot să fie din acelaş sat cu orfanii, dar pot să fie şi din satele învecinate ori chiar din depărtare. Pot să se asocieze doi-trei ori chiar mai mulţi naşi pentru ajutorarea orfanilor, mai ales când în familie sunt mai mulţi copii avizaţi la ajutor. Legătura între naşii şi finii lor din acelaş sat o pot face cucernicii preoţi locali. Legătura între naşii de răsboiu mai îndepărtaţi de finii lor se va face prin cucernicii preoţi locali şi prin mine. Cucernicii preoţi îmi vor arăta cari creştini doresc să iee asupra lor calitatea de naşi, iar eu, cu ajutorul consilierilor mei, le vom face propuneri naşilor pe cari orfani, din consemnarea ce vom avea-o din toate parohiile arhiepiscopiei noastre, să-i primească ca fini ai lor. Naşii din depărtare vor intra prin scrisori în legătură cu mamele orfanilor şi chiar cu orfanii mai mărişori. Cât de frumos ar fi, apoi, dacă într'o vacanţă de Crăciun, ori de sf. Paşti, ori vara, naşii ar chema la ei pe finii lor ca să-i cunoască personal, să afle din gura lor cum le merge şi să ştie de ce ar avea mai mare nevoie. Când finul s'ar întoarce la maica sa acasă cu o cămaşe nouă, cu o pălărie, cu haine ori cu încălţăminte nouă, legătura duhovnicească va fi o legătură personală, care ar apropia pe naşi de inima finilor lor, iar pe aceştia i-ar face recunoscători toată viaţa lor. Mă gândesc mai ales la familiile fără copii că ar putea să iee asupra lor bucuria de naşi ai orfanilor de răsboiu. In felul acesta s'ar toarce fire scumpe de legături sufleteşti pe pământul arhiepiscopiei noastre şi pretutindenea unde acest îndemn ar fi primit şi înfăptuit. Ar fi un mijloc de-a răspândi mai multă dragoste şi bună'nvoire între oameni şi s'ar potrivi cu năzuinţa de-a introduce în lume o rânduială mai bună".

Iniţiativa este cu desăvârşire nouă. Cum se poate vedea din textul reprodus aci, Inaltul Ierarh îşi defineşte clar generosul gând ce l-a urzit şi nu ocoleşte nici unul din amănuntele menite să-i asigure înfăptuirea.

Că iniţiativa aceasta va isbândi, nu ne îndoim câtuşi de puţin.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

STATUL DEMOCRAT ŞI BISERICA

I. O DECLARAŢIE MINISTERIALĂ

In mijlocul frământărilor politice şi sociale cari dau vremurilor de azi un caracter aşa de sbuciumat, Biserica neamului este ca un liman în care vuetul valurilor se potoleşte, ca o zare de azur şi lumină care revarsă seninătate, pace şi încredere în sufletul poporului, un isvor de energii constructive şi axă a echilibrului spiritual româ-

nesc. De sigur e o operă mai mult spirituală — deşi nu sunt absente nici alte aspecte — care însă constitue însăşi pârghia de rezistenţă şi înţelepciune a poporului român. Biserica e o prezenţă populară masivă, care dă neamului o anumită fizionomie şi îl călăuzeşte spre ţinta adevăratelor împliniri. E de sine înţeles că o orânduire sincer democratică a statului nu poate face abstracţie de această prezenţă. Ce este democraţia? Ceea ce spune însuşi cuvântul: puterea poporului. Statul democratic trebue să fie expresia fidelă a voinţii populare; orice falsificare sau violentare a acestei vreri este identică cu anihilarea democraţiei însăşi. Pe noi, aici, nu ne interesează voinţa poporului în domeniul politic-social: Biserica e cea dintâi instituţie care respectă integral şi în acest domeniu setea de dreptate a poporului, nu pentru că ar avea o anumită culoare politică, ci pentru că e concrescută cu durerile şi lipsurile, cu necazurile şi suferinţele poporului. Orice reformă ce ar însemna o mai mare dreptate socială şi o mai largă aplicare a principiului iubirii creştine, are dinainte pecetea duhului evanghelic al Bisericii, care nu e reacţionară, ci dimpotrivă: cuprinde în sine forma revoluţionară a unei societăţi în care „nu este rob, nici slobod, nu este elin, nici barbar..., ci toţi una în Iisus Hristos". Dar nu asupra acestui fapt vrem să insistăm deocamdată. Ceea ce ne interesează este sufletul poporului, care se mărturiseşte în totalitatea lui fiu al Bisericii lui Hristos. Voinţa poporului în domeniul spiritual este ca Biserica să rămână centrul vieţii spirituale româneşti. Această realitate neînlăturabilă explică de ce — cu toate deosebirile programatice — nu există nici un partid care să se fi declarat oficial împotriva Bisericii: toate recunosc funcţia esenţială pe care o împlineşte ea în viaţa neamului. O atitudine antibisericească e tot una cu o atitudine antidemocratică, întru cât e în opoziţie cu voinţa poporului... Democraţia românească, dacă e consecventă cu sine însaşi, adecă e cu adevărat expresia puterii populare, nu poate să fie decât creştină, sau în orice caz favorabilă Bisericii.

In acest sens, sunt vrednice de relevat declaraţiile ce le-a făcut fostul ministru al Cultelor, dl Gheorghe Pop, la solemnitatea instalării. Ele exprimă într'o formulare lapidară poziţia importantă a Bisericii în Statul român. Intâi este constatarea, pe care am evidenţiat-o mai sus, a „rolului important pe care sentimentul religios îl joacă în viaţa publică a poporului românesc". Aceasta mai ales că marea majoritate o constitue ţărănimea care este „păstrătoarea sentimentului religios şi a folklorului". De aici concluzia: „România, ca stat naţional, nu va putea să neglijeze Biserica...; niciodată nu va putea fi vorba la noi de o separaţiune a Bisericii de stat". Iată concluzii clare şi juste, care corespund întru totul sufletului popular românesc.

Dar declaraţiile dlui ministru Gh. Pop nu se opresc aci: ele formulează şi un postulat nu mai puţin justificat decât concluziile precedente. Intr'adevăr, nu e destul să respecţi sentimentul religios al poporului; mai trebue ca şi cultura să nu isvorască din alte isvoare decât

5*.

acelea ale credinței. „O cultură solidă nu se poate întemeia decât pe credința în Dumnezeu și pe idealurile morale ale sentimentului religios. Tânăra cultură românească nu se poate lipsi de acest factor hotărâtor. Nici un progres nu va putea întuneca acest sentiment". Câte propoziții, atâtea adevăruri. Exista — și poate mai există — o speță de „intelectual" care din ignoranță religioasă, fără a fi preocupat în mod serios de probleme teologice, nu mai avea nici o aderență față de Biserică: era cu vatra sufletului stinsă și pustie, cu toate acestea recunoștea marea importanță a Bisericii pentru popor, ca și când credința ar fi bună numai pentru cei simpli, nu și pentru cei „evoluați". Cum își poate însă închipui cineva că un astfel de „intelectual" mai reprezintă poporul? El a ieșit din comunitatea neamului, e o creangă ruptă dela trunchiul poporului menită uscării și distrugerii. Cultura nu poate fi o „suprastructură" străină de sufletul poporului: ea trebue să exprime în forme majore însăși esența și fizionomia specifică a sufletului popular. Altfel ea își pierde legătura cu poporul și e ca o plantă cu rădăcinile în vânt sau ca o floare exotică într'un lan de grâu. Dacă există vreo idee curentă în lumea literară și artistică, e desigur și aceasta: popularizarea culturii, nu numai în sensul ridicării nivelului cultural al poporului ci și în sensul ca sufletul popular, viața reală a poporului să se oglindească deplin în creațiile artistice și literare; cultura să se hrănească din sevele gliei românești. De altfel n'avem nici o teamă că o astfel de cultură isvorâtă din inima poporului ar fi de nivel mediocru. Dimpotrivă: credința oferă culturii orizontul infinitului care îi dă tensiunea culmilor supreme, fără care orice cultură e anemică. Toate marile culturi ale istoriei au crescut sub dogorile acestui orizont ce se adâncește în adâncurile neistovite și veșnic creatoare ale lui Dumnezeu. O cultură fără Dumnezeu nu există: ea ar fi o plantă crescută la întunerec, lipsită de lumina și căldura soarelui. Căci ceea ce este soarele pentru viață, e Dumnezeu pentru puterea de creație a spiritului uman. O astfel de cultură, înfrățită cu zările credinței, împlinește ambele condiții: e și deplin realizată, pentru că are modelul desăvârșirii veșnice, e și în armonie cu sufletul poporului, pentru că exprimă ceea ce e esențial într'ânsul. E cu adevărat o cultură democratică.

Iată considerente și idei de mare actualitate, exprimate atât de concis — ca niște adevăruri esențiale — în cuvântarea fostului ministru al Cultelor. Aplicarea lor faptică va da posibilitate Bisericii să-și desfășoare liber, fără piedeci, marea operă de educatoare a neamului, iar statul să fie cu adevărat — în sens constructiv — împlinitorul voinței populare. Fericit poporul al cărui stat îi înțelege aspirațiile spirituale și recunoaște Biserica nu numai ca o realitate statică dată, ci și ca o forță dinamică *fără care orice progres și orice creație culturală autentică sunt imposibile!*

NICOLAE GORUN

II. FRONTUL NAŢIONAL DEMOCRAT ŞI BISERICA

Declaraţiile dlui Gh. Pop, comentate în articolul precedent, sunt cu atât mai elocvente cu cât nu ne putem îndoi că ele reprezintă poziţia faţă de Biserică a Partidului naţional ţărănesc de sub conducerea dlui Iuliu Maniu, al cărui membru marcant este fostul ministru al Cultelor. Atitudinea în chestiune a Partidului naţional liberal, de sub conducerea dlui Const. I. C. Brătianu, care şi'n alte privinţe se acopere cu aceea a amintitei grupări politice, este identică. Trecutul acestui partid, opera lui de guvernământ care a fost atât de îndelungată în cele două decenii de după primul răsboiu mondial, este cea mai puternică chezăşie a bunelor simţăminte pe cari le nutreşte faţă de instituţia sfântă a Bisericii.

Cele şapte luni cari s'au scurs dela săvârşirea actului memorabil din 23 August 1944, au adus un spor apreciabil de preciziune în ce priveşte atitudinea democraţiei româneşti faţă de Biserică. Grupările politice din cari este alcătuit Frontul naţional democrat (FND), au dovedit de-atunci încoace, prin cuvânt şi prin faptă, că preţuesc participarea sfintei instituţii la opera de refacere sufletească a neamului şi recunosc oportunitatea şi eficacitatea funcţiunii ei sociale.

Incă pe vremea când era vice-preşedinte al Consiliului de miniştri, dl Dr. Petru Groza, şeful Frontului plugarilor, a ţinut să declare — cu prilejul primirii unei număroase delegaţii de preoţi — că Biserica este o realitate care îndeplineşte funcţiunea religioasă a societăţii noastre. „Religia mea strămoşească — spusese dsa — ca şi ataşamentul meu faţă de naţiunea al cărei fiu sunt, fac parte din patrimoniul meu sufletesc, şi de aceea nu renunţ la ele".

Inţelegerea deplină pe care a arătat-o pentru vremurile noui ce le străbatem, ca şi colaborarea ei sinceră şi desinteresată cu forţele constructive ale democraţiei noastre, dovedesc că Biserica naţională continuă să rămână alăturea de popor, încurajând şi binecuvântând orice acţiune menită să-i îmbunătăţească soarta şi să-i ridice nivelul de viaţă.

La 6 Martie a. c., când FND-ul şi-a asumat răspunderea guvernării, am asistat la un gest mult prea grăitor ca să nu ne umplă inimile de încredere şi bucurie: pentru întâia oară în istoria democraţiei româneşti, un preot de mir a fost rânduit titular al Ministerului Cultelor, devenit prin separarea lui de resortul Artelor un departament destinat exclusiv afacerilor bisericeşti.

Cu prilejul instalării sale, preotul-ministru a primit binecuvântarea I. P. Sf. Patriarh al României, iar dl Prim-ministru Dr. Petru Groza a ţinut să-şi afirme încă odată simţămintele de ataşament faţă de Biserica strămoşilor noştri. Tot dsa a afirmat, ocazional, că se simte mândru ştiindu-se cel mai vechiu deputat eparhial din Mitropolia Ardealului. Vechile noastre sinoade eparhiale, cari îl numără pe dl Dr. Petru Groza printre membrii lor marcanţi de peste treizeci de ani, au

fost calificate de actualul preşedinte al Consiliului de miniştri parlamentul *Ardealului românesc.*

Atitudinea categoric favorabilă a FND-ului faţă de Biserică s'a putut vedea şi din discuţiunile în legătură cu săvârşirea reformei agrare. Averile bisericeşti — inclusiv cele mânăstireşti — rămân neatinse. Lucrul acesta a fost confirmat recent de dl Prim-ministru Dr. Petru Groza, într'o conferinţă de presă cu corespondenţii ziarelor americane, engleze şi sovietice, şi consfinţit prin Legea reformei agrare.

Ne bizuim, deci, exclusiv pe fapte când întâmpinăm cu simpatie opera de guvernământ a nouei democraţii româneşti.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

BISERICA REFORMATĂ DIN SIGHET ŞI BISERICILE DE LEMN DIN MARAMUREŞ

OBSERVĂRI LA UN RĂSPUNS

Am îndeplinit o îndatorire îndreptând erorile dlui Al. Filipaşcu, în cel mai competent anuar istoric ardelean[1] *şi am dovedit cu prisosinţă că îi lipsesc cunoştinţele elementare din istoria artei. Pentru justificarea sa şi apelând la galerie, dsa a recurs la coloanele ziarului politic „România Nouă" (16/III a. c.). Trecem cu vederea această ineleganţă, se pare însă că dsa nu a înţeles distincţiunile mai fine din studiul meu critic şi de aceea le crede neprecise şi contradictorii. La noua sa incursiune într'un domeniu străin dsale un alt specialist i-ar spune numai: Ne sutor... Eu însă, obişnuit a instrui pe începători, nu aş cruţa timpul ca să-l pot lămuri şi convinge, dacă nu ar exista piedeci serioase. In apărarea sa, dl Filipaşcu în loc să rămână în cadrul academic nu îmi acordă respectul cuvenit, nefondat mă acuză şi bănueşte personal, îmi dă chiar sfaturi. Astfel o lămurire mai amplă din partea mea este inoportună, în afară de următoarele: Faptul, că dsa nu mi-a citat operele nu mă supără şi oricine mă va crede: după ce atâtea autorităţi străine mi le-au citat şi aprobat, este irelevant, dacă dl Filipaşcu mă citează ori nu. Pentru atât nu îmi luam osteneala să aprofundez chestiunea bisericilor din Maramureş şi să public un studiu critic de zece pagini condensate. M-a pasionat însă adevărul.*

Mai este un motiv, care mă obligă să nu-l învrednicesc pe dl Filipaşcu de un răspuns în merit. In apărarea sa, dsa uzează de mijloace inadmisibile în discuţia ştiinţifică. Astfel îmi atribue în extrasul meu păreri şi afirmaţii, pe cari de fapt nu le-am făcut. De exemplu: „D. prof. Petranu nu admite, că opera de artă a bisericilor de lemn ar fi şi un product al geniului constructorilor români". Pe când în extrasul meu la pag. 8 oricine poate ceti: „Eu am arătat, că e românească şi numai la turn am admis o influinţă a Saşilor". Deci tocmai

[1] *„Anuarul Institutului de Istorie Naţională" vol. X.*

contrarul. Un alt exemplu: La punctul 1 dl Filipașcu scrie în numele meu: „dsa admite părerile unor autori străini..." — pe când eu în realitate după ce le-am înșirat numai, le-am criticat la pag. 4. O afirmație sui generis face dl Filipașcu prezentând lucrările mele ca „fiind publicate în diferite reviste din țară și străinătate și în volume omagiale". Ca și când nimeni în lume și nici dsa nu ar ști că am publicat mai multe cărți și broșuri, în afară de acelea apărute în reviste și volume omagiale; de exemplu: volumul asupra bisericilor de lemn din jud. Arad (1927), altul asupra acelora din Bihor (1931), o broșură asupra bisericilor de lemn ale Românilor ardeleni (1934). Aceste trei lucrări au fost apreciate de 115 recensenți dintre cari 82 străini și au fost citate de 39 autori, dintre cari 17 străini. Renunț la înșirarea altor cărți cari tratează alte subiecte. — Dl Filipașcu mai operează și cu citate trunchiate, așa după cum cer micile sale interese personale, violând logica și preciziunea scrisului meu. Un exemplu ne oferă punctul 6, unde dsa scrie: „După dsa afirmația, că stilul gotic n'a putut fi împrumutat dela coloniști se bazează pe necunoașterea monumentelor orașelor regești Hust, Vișc, Câmpulung, cari aveau biserici gotice, cele existente sunt din sec. 15". In extrasul meu însă la pag. 6 se poate ceti: „Afirmarea categorică: „este sigur, că el nu a fost împrumutat oaspeților regali" este pripită, iar argumentarea „fiindcă aceștia niciodată nu l'au întrebuințat" se bazează pe necunoștința monumentelor orașelor regești Hust, Vișc, Câmpulung, cari aveau biserici gotice, cele existente sunt din sec. 15". Comparați apoi cum trunchiază citatele din extrasul meu (p. 6, 8) la punctul 4.

Am putea continua, dar este de prisos. Cetitorul cred că este lămurit. Cu asemenea procedee, cari lezează etica științifică, s'ar putea combate cele mai mari somități ale lumii în fața necunoscătorilor. Cel ce se folosește însă de asemenea apucături își pierde creditul în lumea științifică. Dl Filipașcu s'a făcut vinovat de ceva cu mult mai grav, decât vechile și noile sale erori de istoria artei. De ceva ce este incompatibil cu ceea ce vrea dsa să devină (om de știință) și mai ales cu ceea ce este (catehet). Sapienti sat.

CORIOLAN PETRANU

MIŞCAREA LITERARĂ

Prof. Dr. *L. G. Munteanu:* VIAŢA SFÂNTULUI APOSTOL PETRU. (Colecţia „Cărţile Vieţii"). Cluj, Editura Episcopiei ortodoxe române 1944, p. 204.

Cel ce nu de mult — tot în preţioasa colecţie „Cărţile Vieţii" dela Cluj — ne-a prezentat atât de frumos şi clar pe „Apostolul neamurilor" şi pe „Apostolul iubirii", vine acum să ne înfăţişeze figura apostolului în jurul căruia s'au ţesut cele mai multe legende: Sf. Apostol Petru.

Lucrul nu e tocmai uşor, după cum arată însuşi autorul în prefaţa cărţii, căci în această privinţă, cercetătorul de astăzi trebue să fie cu mult tact şi băgare de seamă, să se călăuzească strict de lumina adevărului, pentru a putea separa realitatea istorică de ficţiunea legendară. De altfel, chiar urmând fidel numai documentelor istorice sigure, viaţa sf. Apostol Petru este totuşi greu de reconstituit, din pricina firii şi a manifestărilor lui extremiste şi deseori contradictorii. Suflet plin de contraste, fire iute, care nu-şi poate stăpâni nici odată impresiile momentului, Petru isbucneşte uneori cu afirmări şi făgăduieli pe cari nu-şi dă seama că nu le va putea îndeplini, iar alteori cu temeri şi îndoieli cari uimesc.

Cu toată această împletire de convingeri ferme şi îndoieli continui, care îi caracterizează viaţa, Petru rămâne, după cum spune autorul, un mare apostol: „mai mare decât ni-l înfăţişează critica protestantă, care din răsbunare faţă de catolicism îi ia întreg nimbul de strălucire; dar mai mic decât îl socoteşte papalitatea, care-şi întemeiază drepturile pe succesiunea episcopatului lui Petru".

Lucrarea Părintelui Profesor L. G. M., în care caută să prezinte personalitatea reală a sf. Apostol Petru, este împărţită după acelaş criteriu ca şi viaţa sf. Apostol Ioan, în patru părţi, şi anume:

I. *Petru înainte de a deveni apostol al Mântuitorului*, cuprinzând originea, familia, educaţia sa şi petrecerea alături de Ioan Botezătorul.

II. *Apostolul Petru în tovărăşia şi şcoala Mântuitorului.* Aici sunt descrise pe rând: chemarea lui la apostolat şi toate atitudinile apostolului faţă de Mântuitorul, până la patimile şi Invierea Sa din morţi şi apoi, după aceea, în timpul arătărilor şi înălţării Mântuitorului, până la pogorîrea Duhului Sfânt. Intr'un capitol special, autorul ne înfăţişează în cuvinte clare şi pline de duioşie în acelaş timp, iertarea lui Petru de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos, pentru întreita sa lepădare şi reaşezarea lui în rândul celorlalţi apostoli.

III. *Activitatea lui Petru după Pogorîrea Duhului Sfânt*, în care parte, după descrierea propovăduirii Sale, a suferinţelor din timpul lui Irod Agripa şi participarea la sinodul apostolesc, se stabileşte adevărul în ceea ce priveşte pretinsul episcopat de 25 ani al lui Petru la Roma. Urmează apoi expunerea critică a celor două epistole scrise de Petru şi concluzia că el n'a avut în Biserica creştină veche nici un fel de întâietate faţă de ceilalţi apostoli.

IV. *Sfârşitul vieţii lui Petru*, cuprinzând prinderea şi aducerea lui la Roma în primăvara anului 67, şi martiriul său, care a avut loc deodată cu cel al sf. Apostol Pavel.

Este de remarcat şi admirat felul ştiinţific şi documentat în care autorul înfăţişează viaţa sf. Apostol Petru după anul 42, când Faptele Apostolilor sunt lipsite de date precise referitoare la persoana sa, fapt de care Biserica apuseană s'a folosit în mod abuziv, susţinând că dela acea dată şi până la moartea sa martirică (adică timp de 25 ani) Petru a fost episcop în Roma. Cercetătorul treaz şi neobosit care este Păr. Prof. L. G. M., a ştiut însă să plaseze înţelept toate dovezile istorice existente, pentru a răsturna pe rând cele câteva argumente şubrede apusene aduse în sprijinul afirmaţiilor lor. Arată cum toate sunt în vădită contrazicere cu Sf. Scriptură, care ne relatează clar că la anul 51 Petru era la Ierusalim la sinodul apostolesc, unde, după cum mărturiseşte sf. Apostol Pavel în Epistola către Galateni, s'a hotărît ca Petru să continue a propovădui între Iudei, iar Pavel între păgâni. Mai departe: la anul 58, când Pavel scrie Ep. către Romani, le promite acestora că în scurtă vreme va fi la Roma, spre a le propovădui şi lor, căci nu se cade ca tocmai capitala împărăţiei romane să fie lipsită de propovăduirea unui apostol, lucru care de sigur nu l-ar fi scris sf. Apostol Pavel dacă Petru ar fi fost atunci în Roma. Şi încă un document şi mai grăitor: Pavel adaugă că el „nu vrea să culeagă roadele semănate de alţii". Deci până la anul 58 n'a propovăduit nici un apostol la Roma. Epistola către Romani se încheie cu salutări trimise din partea sf. Apostol Pavel mai multor creştini din Roma, pe cari el îi cunoştea şi-i aminteşte cu numele. Este de necrezut ca lui Petru, dacă ar fost şi el atunci în Roma, să nu-i fi adresat un cuvânt de salut.

Cu dovezi tot atât de sdrobitoare sunt răsturnate şi celelalte păreri romano-catolice: conflictul cu Simon Magul din Roma, tradiţia despre încreştinarea lui Filon şi a senatorului Prudent cu cele două fiice ale sale, relatările lui Papia în legătură cu evanghelia lui Marcu, descoperirea inscripţiilor din catacombele sfintei Priscilla din Roma, în cari s'ar găsi şi numele lui Petru, ş. a.

Frumos şi clar argumentează Păr. Prof. L. G. M. şi adevărul în privinţa locului de unde sunt scrise cele două epistole ale sf. apostol Petru, arătând că dacă în Apocalipsă sf. apostol Ioan aseamănă Roma cu Babilonul, într'o epistolă de învăţătură n'au putut fi întrebuinţate nici decum asemenea alegorii. Că ea a fost scrisă din

Babilon şi nu din Roma, reiese şi din ordinea în care apostolul inşiră comunităţile creştine cărora se adresează: Pont, Galatia, Capadochia, Asia şi Bitinia, ordine care este naturală numai dacă admitem că epistola este scrisă din Babilon, prima comunitate mai apropiată de Babilon fiind Pontul. In mod normal, o epistolă circulară merge întâi în cetatea cea mai apropiată de aceea de unde a fost trimisă şi apoi pe rând în celelalte, din ce în ce mai îndepărtate. Dacă epistola ar fi fost scrisă din Roma, Petru ar fi trebuit s'o adreseze în ordine tocmai inversă, dat fiind faptul că cea mai apropiată comunitate de Roma este Bitinia şi cea mai îndepărtată Pontul.

Autorul încheie cu concluzia că sf. Apostol Petru deşi n'a avut niciodată conştiinţa vreunui primat în Biserica creştină veche, el rămâne totuşi un apostol mare. Mare prin sufletul său bun şi râvnitor pentru Evanghelia lui Hristos. „El s'a făcut pildă de ceea ce poate un om fără cultură, din cea mai umilă pătură socială, dar cu râvnă pentru idealul creştin şi credincios până la moarte evangheliei primite. Este cea mai populară figură apostolică. Petru este din mulţime şi al mulţimii".

Ca şi celelalte lucrări ale Păr. Prof. L. G. M. din colecţia amintită, cartea de faţă este scrisă într'un stil clar şi uşor, accesibilă astfel şi celor mari şi celor mici, cari vor să-şi îmbogăţească cunoştinţele şi să se hrănească sufleteşte din paginile ei.

MINODORA BELEA

Preot *Gheorghe Şoima:* FUNCŢIUNILE MUZICII LITURGICE. Biblioteca Bunului Păstor, nr. 22). Sibiu, Ed. „Revistei Teologice" 1945, p. 104. Preţul Lei 250.—

Lucrarea de faţă cuprinde o introducere, care arată rostul ei: dorinţa autorului de a sublinia diferitele funcţiuni pe care muzica le îndeplineşte în cultul divin ortodox; trei părţi mari, subîmpărţite în capitole şi un scurt cuvânt de încheiere.

In partea I, *„Muzica"*, este expusă concepţia antichităţii eline, care socotea muzica depozitara unei extraordinare forţe de înrâurire asupra sufletului omenesc, cu funcţie magică, cultică şi mai ales pedagogic-educativă; „arta educatoare prin excelenţă" (Platon). *Sfânta Scriptură* afirmă de asemenea prezenţa muzicii în însăşi împărăţia cerească, recunoscându-i o influinţă binefăcătoare asupra sufletului omenesc. Sf. Apostol Pavel aşează muzica religioasă pe aceeaşi treaptă cu rugăciunea rostită, admiţând că muzica poate angaja întreaga noastră fiinţă sufletească. In cultul mozaic deasemenea i s'a dat muzicii o deosebită importanţă. *Sfinţii Părinţi* atribue muzicii puteri de înrâurire binefăcătoare asupra sufletului omenesc, „mireasmă în stare să şteargă petele prihănirii sufleteşti" şi chiar armă de luptă duhovnicească. Deci, din primele veacuri, creştinismul recunoaşte superioritatea muzicii în ceea ce priveşte posibilitatea exprimării unor stări sufleteşti de mare intensitate.

După aceste consideraţii, în cap. IV autorul face o succintă analiză a sunetului muzical, pe care-l socoteşte „o organizare a unui număr infinit de armonii asociate". Această organizare este atât de armonios şi de perfect echilibrată, încât sunetul muzical poate fi numit imagine a sufletului omenesc sănătos. Dar sunetul nu este decât un purtător de funcţiuni muzicale, el nu moare (nu se pierde) când încetează de a mai vibra auzibil, ci se prelungeşte dând naştere în sufletul nostru la diferite îmbinări de natură afectivă, voliţională şi intelectuală. Muzica poate fi considerată ca un film al vieţii noastre sufleteşti, cea mai desăvârşită interpretatoare a afectivităţii.

Din p. d. v. creştin ea se realizează graţie unui deosebit dar, făcut omului de Dumnezeu; ea se adresează spiritului nostru în cel mai înalt grad dintre toate artele, are cea mai mare putere de atracţie spre lumea armoniilor veşnice; este cea mai vie, viaţa acoperindu-se aici cu frumuseţea.

Partea II vorbeşte despre *„Cultul divin"*, care este considerat, pentru nevoile lucrării de faţă, ca „întreţinerea şi adâncirea în mod nemijlocit a legăturii spirituale dintre om şi Dumnezeu". Se arată necesitatea cultului divin şi a formelor cultice, precum şi câteva trăsături caracteristice ale lui: cultul creştin este public; are aspect dramatic-interior; caracter de jertfă şi rol didactic-catehetic.

Partea III, *„Funcţiunile liturgice ale muzicii"*: înaintemergătoarea harului; ajută pregătirea momentelor solemne de religiositate prin lepădarea „grijei celei lumeşti"; îndeamnă şi ajută rugăciunea; frumoase consideraţii asupra rugăciunii cântate, admirabil mijloc de educaţie religioasă-morală a celor mici şi mari deopotrivă; ea aduce înfrăţire, bunăînţelegere, armonie, fiind factor unificator şi solidarizant; este factorul estetic al cultului divin, având şi un considerabil rol misionar.

In cap. VIII autorul răspunde celor cari au rezerve în privinţa rostului duhovnicesc al muzicii.

Se mai arată cine şi cum să cânte în biserică. Cu mult spirit critic se face deosebire între muzica religioasă bună şi rea, ca melodie, text, inspiraţie, viaţă şi talent ale celui ce o creiază.

Se relevă frumuseţea cântecului bisericesc transilvănean şi rolul lui în viaţa religioasă a acestei provincii.

Este atacată, ca o problemă a viitorului, muzica instrumentală în cultul divin ortodox.

In sfârşit, autorul este împotriva panmuzicismului liturgic: legile firii sufleteşti cer şi momente de rostire fără muzică.

Incheierea arată convingerea că muzica bisericească şi ritualul cultului ortodox ar trebui să preocupe întreg învăţământul teologic superior din ţară, pentru a-i putea face, pe toţi cei chemaţi spre duhovnicire, conştienţi de însemnătatea ei, deoarece în acest fel ea îşi va îndeplini toate funcţiunile cultice.

Clar, curgător şi inteligent scrisă, cartea ne înfăţişează armonia gândirii şi simţirii unui teolog, compozitor şi dirijor de seamă. Ea este de folos tuturor celor chemaţi să fie păstori buni de suflete, şi cari pe aripile muzicii religioase vor izbuti să se înalţe până la cerul frumuseţii de dincolo de lume. SEPTIMIA P. GHERMAN

Mai mulţi: SĂ FIM IARĂŞI UNA. Chemare către fraţii grecocatolici. Sibiu, Tipografia Arhidiecezană 1945, p. 72. Preţul Lei 80.—

E replica ortodoxă la invitaţia pe care „Unirea" blăjană ne-o făcuse nu de mult de-a consimţi să intrăm sub obedienţa Vaticanului.

Suntem de acord cu surata dela confluenţa Târnavelor: unitatea bisericească a Românilor ardeleni trebue refăcută. Dar numai până aci. Căci soluţionarea practică a acestei probleme nu se poate face decât astupând spărtura dela 1700, şi nu adâncind-o. Cei plecaţi, să se 'ntoarcă acasă. Atâţia corifei uniţi au arătat la vremea lor că desbinarea dela 1700 ne-a păgubit cumplit (vezi p. 57 urm.).

„Telegraful Român" (nr. 12—13 din 18 Martie a. c.), a lămurit — amplu şi categoric — atitudinea noastră. Articolele apărute într'ânsul sunt reproduse în cea mai mare parte în această broşură. Ea va face ocolul tuturor cercurilor româneşti iubitoare de adevăr.

GR. T. M.

CRONICA

PATRU ANI DE APOSTOLAT ORTODOX ROMÂN DINCOLO DE FELEAC.[1]

In vremurile de obidă prin cari a trecut neamul nostru în cursul istoriei sale sbuciumate, s'a făurit zicala că poporul românesc este înfrăţit cu Biserica ortodoxă. De fapt, niciodată nu s'a desminţit acest adevăr. De atâtea ori Românul şi-a pierdut instituţiile creiate cu trudă în vremurile de linişte, pentru a-i călăuzi viaţa pe drumurile luminii, siguranţei şi desvoltării lui fireşti; niciodată însă nu şi-a pierdut Biserica.

Un măreţ exemplu recent vine să ţină trează această realitate a trecutului. Dictatul dela Viena a smuls fără milă o parte din trupul ţării româneşti. Ardealul de Nord, cuprinzând 11 judeţe şi aproximativ 2000 de localităţi în majoritate covârşitoare cu populaţie românească, a ajuns abia după 22 ani de libertate sub stăpânire străină. In două săptămâni numai au plecat aproape toate instituţiile româneşti, cu majoritatea covârşitoare a intelectualilor. A rămas poporul legat de glie şi de mormintele părinţilor şi alături de el Biserica. Din nou Biserica a înfruntat încercările menite a duce o frântură de neam la disperare, la expatriere în massă, la nimicire.

A fost o luptă dârză dusă numai prin puterea credinţei şi nădejdii că adevărul trebue să iasă biruitor. Acum, când valul cutropitor a trecut, se cuvine a schiţa în mare strădaniile Episcopiei ortodoxe române din Cluj, în ultimii 4 ani.

In August 1940 existau în Ardealul de Nord 3 episcopii ortodoxe române: în Cluj, Oradea şi Sighet. Ameninţările şi expulzările au văduvit pe cele două din urmă de arhierei, consilieri şi o mare parte din preoţi. Neclintită a rămas episcopia Clujului, condusă cu tact, vrednicie şi hotărîre eroică de P. Sf. Sa Episcopul *Nicolae Colan*, căruia i-a revenit astfel sarcina de a oblădui pe toţi Românii ortodocşi din Ardealul de Nord. La Oradea a rămas un vicariat cu jurisdicţie administrativă.

Dar nici episcopia Clujului n'a trecut peste clipa fatală fără grele zguduiri. P. Sf. Sa Episcopul Nicolae a rămas cu 3 consilieri, un casier, un secretar, un contabil şi 2 funcţionari inferiori; Academia teologică cu 2 profesori, tipografia fără conducător, la fel

---

[1] Articol apărut în *Calendarul creştinului de lege răsăriteană*. Cluj, Episcopia ortodoxă română 1945, p. 106–115.

librăria, iar din parohii 30$^{0}/_{0}$ vacante. Dumnezeu a voit ca în curs de 4 ani să moară 1 consilier şi casierul. Voinţa de rezistenţă însă a fost atât de dârză, încât cu toate riscurile Episcopia a primit situaţia ca o hotărîre divină. Deşi noua autoritate politică niciun moment n'a voit să-i recunoască existenţa de drept, evitând orice fel de legături oficiale, deşi pe seama credincioşilor ortodocşi s'a întemeiat o episcopie ortodoxă maghiară şi o facultate de teologie ortodoxă maghiară, Episcopia Clujului n'a încetat a-şi exercita autoritatea canonică asupra credincioşilor ei, obligând în cele din urmă autoritatea de stat să ia la cunoştinţă starea de fapt.

Cu puteri reduse, cu multe răni sângerânde încă din Octomvrie 1940, Episcopia s'a pus pe lucru. Ştia că tot poporul credincios spre ea îşi îndreaptă toate nădejdile, dela ea aşteaptă cuvânt de mângâere şi îndemn, sub oblăduirea ei îşi pune toate rosturile vieţii. La centru s'a reconstituit *Consistorul* compus din P. Sf. Sa Episcopul Nicolae Colan, consilieri titulari: Dr. Vasile Sava, Laurenţiu Curea şi Ioan Goron, consilier onorific Dr. Liviu G. Munteanu, rectorul Academiei teologice, secretar eparhial Valer Matei. Agendele au fost repartizate consilierilor titulari. Casieria şi o parte din contabilitate a fost încredinţată protoiereului Ioan Cioara. Registratura, direcţiunea internatului teologic şi a internatului elevilor de liceu, arhidiaconului Vasile Bogdan; arhiva, preotului catedralei Teodor Ciceu; contabilitatea şi oficiile mai mărunte la un funcţionar şi două funcţionare rămase. P. Sf. Sa Episcopul şi-a rezervat partea leului, de dimineaţa până seara târziu la birou, studiind personal toate chestiunile mai importante şi dând directive pline de cuminţenie. Potop de cereri, de plângeri curgeau zilnic din toate părţile, toate au fost cercetate şi satisfăcute după putinţă. Mecanismul Consistorului funcţiona normal. Toţi erau conştienţi că împlinesc o misiune istorică. Nimeni nu s'a plâns de muncă, de greutăţi. Nimeni n'a cârtit, cu toate că recompensa abia acoperea pânea zilnică necesară familiei. Toţi erau animaţi de duhul dragostei frăţeşti şi al împlinirii datoriei fără preget.

Săptămânal, Miercurea, se ţineau şedinţe. Şedinţe memorabile în cari s'au discutat şi soluţionat cele mai grele probleme ce s'au pus vreodată unei autorităţi bisericeşti. Era vorba de trecerile forţate la alte confesiuni, de desfiinţare de parohii, de dărâmare de biserici, de confiscare de averi bisericeşti şi particulare, de lipsă de preoţi, de şcoli străine în satele româneşti, de concentrarea credincioşilor în tabere de muncă şi alte multe. De multe ori amarul umplea sufletul şi tăcerea de mormânt umplea biroul P. Sf. Sale. Doar icoana Mântuitorului răstignit, privind de pe perete, readucea calmul şi curajul necesar momentului.

In 1943, luna Ianuarie, doliul a cernit Episcopia. Consilierul Ioan Goron a căzut ca un brad doborît de furtună. S'a dus în lumea drepţilor cel mai bun înţelegător al tuturor nevoilor. Locul lui a rămas văduvit.

Imediat după reorganizarea centrului s'a purces la reorganizarea protopopiatelor şi parohiilor. In Eparhie rămăseseră numai 3 protoierei titulari. Locurile alor 4 au fost umplute cu administratori. Acelaş lucru s'a făcut în Eparhia Orăzii. In Maramurăş n'a mai putut călca picior de preot ortodox. Parohiile vacante au fost încredinţate administraţiei preoţilor din vecini. Dar erau multe cazuri când pe o rază de 50 km. nu se afla nici un preot. In Secuime, parohii mari n'aveau preoţi. S'a făcut atunci apel la învăţătorii rămaşi, să se hirotonească, şi după un curs teologic şi examen sumar să satisfacă nevoile pastorale. Apelul a avut răsunet şi vreo 15 parohii au fost ocupate de preoţi-învăţători.

O grijă deosebită s'a dat preoţimii ca să catehizeze pe copiii şcoalelor primare, cari numai în cele două ore de religie învăţau să citească şi să se roage în limba lor maternă.

Executarea ordinelor circulare centrale a fost verificată de desele vizite canonice pe cari P. Sf. Sa le-a făcut neobosit an de an în toate părţile Eparhiei. Sfinţirile de biserici, noui sau numai reparate, au fost prilejuri pentru vizitaţiuni întinse prin sate în cari niciodată n'a călcat picior de vlădică român. Aproape n'a rămas colţişor al Ardealului de Nord care să nu fie văzut în ultimii 4 ani pe P. Sf. Sa Episcopul Nicolae. Şi nimeni nu poate spune câtă înviorare a sufletului românesc au adus aceste creştineşti întâlniri dintre Vlădică şi popor.

Dar satisfacerea urgentă a nevoilor pastorale cu preoţi-învăţători nu putea fi o soluţie definitivă şi durabilă. De aceea, încă în luna Noemvrie s'a deschis *Academia noastră teologică*. Pe lângă cei doi profesori titulari rămaşi: Dr. Liviu G. Munteanu şi Dr. Ioan Paşca au fost aleşi dintre profesorii secundari de religie şi dintre preoţi elementele cele mai capabile, ca să suplinească golurile, chemaţi fiind: prof. Emil Nicolescu, preotul catedralei Florea Mureşanu şi preotul Simion Curea. Insuşi P. Sf. Sa Episcopul Nicolae a luat 4 ore de Noul Testament, consilierul Dr. Vasile Sava 5 ore de Drept bisericesc şi consilierul Ioan Goron 4 ore de Apologetică. Astfel constituit corpul profesoral, în 5 Noemvrie Academia şi-a deschis cursurile cu 50 de studenţi. Numărul studenţilor a crescut an de an, variind între 60—70. An de an au absolvit 10—15, umplând golurile din parohii. Toţi preoţii hirotoniţi pe cale extraordinară s'au înscris la Academia teologică, frecventând cursurile câte o lună înainte de colocvii şi examene.

Şi la Academie se vădea aceeaş râvnă de muncă şi seriozitate la studii. Lipsa manualelor a fost suplinită prin litografierea cursurilor principale.

Pentru luminarea masselor poporului Episcopia s'a îngrijit să pună cu orice preţ în stare de bună funcţionare *Tipografia* şi *Librăria Eparhială*. Românul lipsit de slova românească o dorea cu sete. Dar mai cu seamă cartea şi revista de învăţătură creştinească era de mare preţ. Dl I. Stămurean, un bun român şi harnic tipograf,

a luat conducerea tipografiei. Alăturea de el, 3—4 lucrători tipografi români au muncit cu tragere de inimă pentru naţia lor. In primăvara anului 1941 şi-a reluat apariţia frumoasa şi instructiva revistă „*Viaţa Ilustrată*", în 2000 de exemplare, fiind redactată de consilierul Ioan Goron. Trebue să amintim că P. Sf. Sa şi-a făcut un titlu de cinste, ca întemeietorul şi primul director al acestei reviste, să împlinească în mare parte munca redacţională şi pe mai departe. Lună de lună „Viaţa Ilustrată" ajungea prin satele noastre, fiind citită ca şi Sf. Scriptură. După moartea consilierului Goron, în 1943, redactarea i-a fost încredinţată profesorului Dr. Liviu G. Munteanu.

In teascurile Eparhiei s'au tipărit apoi în colecţia „*Cărţile Vieţii*" următoarele volumaşe de ştiinţă teologică popularizată: Dr. L. G. Munteanu: „Viaţa Mântuitorului nostru Iisus Hristos" (340 p.); Emil Fiedler: „Omul Nou" în româneşte de Părintele Nicolae (150 p.); Dr. E. Nicoară: „La răscrucea Vieţii" (100 p.); Dr. L. G. Munteanu: „Viaţa Sf. Apostol Pavel" (248 p.); Prot. Ioan Goron: „Împărăţia lui Dumnezeu" (148 p.); Arhimandritul Ioan Schakhovszkoy, în româneşte de Gh. Suciu: „Lauda învierii" (78 p.); Dr. L. G. Munteanu: „Viaţa Sf. Apostol şi Evanghelist Ioan" (248 p.); Prot. Ioan Goron: „Cuvinte către Preoţi" (112 p.); Dr. L. G. Munteanu: „Viaţa şi activitatea sf. Ap. Petru" (200 p.).

In colecţia populară „*Veniţi de luaţi lumină*" au apărut următoarele broşuri: Pr. Fl. Mureşanu: „Din vieţile Sfinţilor", Antonie cel Mare, Macarie Eghipteanul şi Efrem Sirul (31 p.); D. E. Nicoară: „Moartea părintelui Grigorie" (30 p.); Pr. Emil. Nicolescu: „Din Vieţile sfinţilor", Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz şi Ioan Gură de Aur (31 p.); Augusta Rubenescu: „Dreptatea", trei legende creştine (40 p.); V. Gr. Borgovan: „Tatăl nostru" în pilde din viaţa săteanului român (32 p.); Pr. Teodor Ciceu: „Praznicele legii noastre ortodoxe" (104 p.); Pr. Augustin Faur: „O mamă vrednică: Anastasia Şaguna" (38 p.); Pr. Emil Nicolescu: „Hristos şi tineretul" (32 p.); Gala Galaction: „Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul" (32 p.); Pr. Florea Mureşanu: „Catedrala" (62 p.); Pr. A. Faur: „Mânăstirea Sf. Ana" (50 p.).

P. Sf. Sa, pentru a satisface numeroasele cereri de tipărire a Sf. Scripturi, într'o ediţie frumos îngrijită şi într'o limbă aleasă a tălmăcit *Noul Testament* după textele greceşti şi a retipărit *Psaltirea* în traducerea Prea Fericitului Patriarh Nicodim al României. Ambele s'au epuizat în mai puţin de un an de zile dela apariţia lor.

An de an, începând cu 1941, Episcopia a tipărit *Calendarul creştinului de lege răsăriteană* în câte 10.000—15.000 exemplare.

Astfel, cartea românească de bună învăţătură a străbătut şi în cele mai umile căsuţe din satele noastre. A fost carte ieftină, acoperind abia costul efectiv al tipăririi.

Nu mai vorbesc de cărţile de rugăciuni „Pânea Vieţii", retipărite în fiecare an în zeci de mii de exemplare şi trimise gratuit tuturor celor ce au voit să citească şi împrăştiate cu mână largă de P. Sf. Sa în toate călătoriile misionare.

Paralel cu tipografia, Librăria Eparhială, înzestrată cu un respectabil stoc de cărți religioase și de literatură, sub conducerea doamnei Baer, a trimis cartea românească în toate colțurile Ardealului, fiind un adevărat oficiu de colportaj și mulțumindu-se numai cu succesul moral.

Liceul de stat cu limbă de propunere română din Cluj a adunat 600 de elevi dornici de carte. Lipsit de internat, în vremuri grele, copiii se adăpostiau în cele mai mizerabile maghernițe dela periferie. Episcopia le-a venit într'ajutor deschizând porțile *Internatului fiilor de preoți* și pentru fiii de țărani, pe lângă niște taxe minimale, din cari abia se acoperea hrana. Plusul de cost a fost acoperit din fondurile Episcopiei, strânse în vremuri de belșug. Conducerea cuminte a directorului arhidiacon Vasile Bogdan a dat posibilitatea atâtor elevi să studieze fără grija zilei de mâine.

In anul 1942 a luat ființă și un *Internat de fete* pentru elevele de liceu, pus sub înțeleapta conducere a profesorului de religie Augustin Faur. A fost cel mai căutat internat din localitate, elevele trăind ca în mijlocul familiei.

Viața religioasă a fost intensificată, Clujul premergând cu exemplu. La toate serviciile divine din *catedrala episcopală* serveau 3 preoți, iar predica scurtă, substanțială și într'o expunere atrăgătoare, făcea parte din sf. Liturghie. Din nimic, cu tineret din toate părțile sociale, după o muncă titanică, părintele consilier Laurențiu Curea a organizat un admirabil *cor*, creind o atmosferă de pietate în tot cursul sfintei slujbe. Au rămas clipe de memorabilă amintire concertele anuale de colinde și din marele post al Paștilor, date de acest cor, la cari se întrunea întreaga suflare românească a Clujului.

Exemplul a fost urmat în Oradea și Bistrița și de multe sate de pe întinsul Eparhiei.

Tot din inițiativa P. Sf. Sale, în 1942 s'a organizat pe baze noui, corespunzătoare vremii, *Societatea femeilor ortodoxe* din Cluj sub președinția dnei M. Barițiu, colaborând cu biserica în opera de ajutorare a săracilor și bolnavilor și îngrijindu-se de curățenia și împodobirea bisericii. Ne-am obicinuit de 3 ani încoace să vedem pe femeile clujene adunând daruri pentru săraci de sărbătorile mari, vizitând pe bolnavi la casele lor, împărțind daruri răniților din spitale și curățind Sâmbătă de Sâmbătă interiorul catedralei. Și acest exemplu bun a fost urmat aproape pretutindeni.

Toate aceste străduințe ale Bisericii ortodoxe din Ardealul de Nord, inserate numai în linii generale, au contribuit la strângerea rândurilor credincioșilor și la sudarea legăturilor dintre popor și cler. Nimeni să nu se mire dacă bisericile noastre sunt pline, dacă respectul și dragostea față de Biserica strămoșească a crescut în acești ani de vijelie.

Dr. L. G. MUNTEANU

† EPISCOPUL VASILE AL MARAMURĂŞULUI. Vineri 13 Aprilie a. c. a încetat din viaţă la locuinţa Sa din Sibiu, P. Sf. Episcop Dr. Vasile Stan al Maramurăşului. Inainte cu câteva săptămâni se înapoiase dela Sighet cu sănătatea sdruncinată, pentru a se pune sub îngrijire medicală, şi reuşise într'adevăr să-şi reia activitatea. Moartea l-a găsit la lucru. Un atac de cord i-a curmat firul vieţii, fără chinuri, la vârsta venerabilă de 70 de ani împliniţi.

Născut la 30 Ian. 1875 în comuna Sohodol (jud. Alba), şi-a făcut studiile primare şi secundare în satul natal, Beiuş, Brad şi Braşov, iar cele teologice la Institutul „Andreian" din Sibiu (1893—96). Bursier al Bisericii noastre la Universitatea din Budapesta, unde a studiat Filosofie, Pedagogie şi Filologie modernă, şi-a luat acolo doctoratul în Filosofie (1908), cu teza: „Elemente ungureşti în limba Moţilor"

Abia ales profesor la Şcoala civilă de fete a „Astrei", (1902), după o lună de zile trece la Institutul teologic-pedagogic „Andreian", pe care-l serveşte până 'n 7 Oct. 1919, când a fost însărcinat cu organizarea secţiei pedagogice în Şcoală normală, şi cu direcţiunea ei. A deţinut această funcţiune până 'n 7 Sept. 1927, când a fost numit de către I. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae vicar al Arhiepiscopiei ort. rom. de Alba-Iulia şi Sibiu. In 14 Oct. 1928 a fost hirotonit întru arhiereu, cu titlul „de Răşinari", iar un deceniu mai târziu (1 Nov. 1938) a fost ales episcop al reînviatei Episcopii a Maramurăşului, pe care a păstorit-o cu tact şi înţelepciune până la moarte.

Răpirea Ardealului de Nord prin arbitrajul dela Viena l-a adus la Sibiu, împreună cu întreg Consiliul eparhial, unde a aşteptat înlăturarea nedreptului hotar despărţitor de fraţi până la Crăciunul anului trecut, când s'a înapoiat la reşedinţa Sa.

Profesor iscusit şi cărturar fecund, a crescut generaţii întregi de învăţători în spiritul Bisericii noastre. Şcoala confesională din Ardeal, în vremurile anterioare anului mântuirii naţionale 1918, îi datoreşte prin alte o seamă de manuale de învăţare rapidă a limbii maghiare, care acaparase aproape întreaga perioadă reglementară de instrucţie.

Intre anii 1911—1914 a redactat „Vatra Şcolară", cea mai bună revistă pedagogică din Ardeal.

Ca episcop, a înfiinţat 35 parohii noui şi a înzestrat Eparhia Maramurăşului cu instituţiunile necesare îndeplinirii misiunii ei.

Blând şi bun, cumpănit la vorbă şi tenace în fapte, a coborît cu trupul în mormânt regretat de toţi cei ce l-au cunoscut şi l-au iubit.

Prohodul a fost săvârşit Luni 16 Aprilie a. c., în Catedrala mitropolitană din Sibiu, de către I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, înconjurat de clerul local. Rămăşiţele pământeşti ale celui ce a fost întâiul episcop al Maramurăşului au fost înhumate în Cimitirul central.

Odihnească în pace! Dr. GRIGORIE T. MARCU

❦

PREOTUL MINISTRU AL CULTELOR DESPRE DEMOCRATIZAREA BISERICII. P. C. Preot *Constantin Burducea*, ministrul Cultelor, a convocat pe reprezentanții presei, cărora le-a făcut declarații cu privire la activitatea și înfăptuirile de până acum în ceea ce privește departamentul pe care îl conduce.

Prima chestiune ridicată a fost exceptarea dela expropriere a pământurilor aparținând bisericilor și mânăstirilor. In această chestiune P. C. Sa a ținut să precizeze că a avut întreaga înțelegere a Consiliului de miniștri, care n'a ezitat să înscrie în legea de expropriere articolul respectiv.

In continuarea expunerii Păr. ministru al Cultelor a spus că a făcut demersurile necesare pentru ca preoțimea să fie încadrată într'o nouă tabelă de salarizare, astfel ca să fie echivalată cu membrii corpului didactic. Acest proect, care cuprinde și acordarea a încă două gradații preoților, va fi luat în discuție în Consiliul de miniștri.

O problemă din cele mai importante, a ținut să precizeze părintele ministru, este aceea a defascizării preoțimii. Voiu veghia personal pentru ca preoțimea să răspundă rolului ei în stat și să fie de aci înainte îndrumătoarea opiniei publice pe calea cea bună.

Elementele care înainte de 23 August s'au încadrat în acțiunea de rezistență și care după 23 August și-au manifestat sentimentele democratice, își vor găsi la noi cea mai mare înțelegere. Nu voiu cruța însă pe cei cari au ajuns până la crime, sau până la fapte pedepsite de codul penal.

O chestiune care mă interesează foarte mult — a continuat ministrul Cultelor — este ca să restabilim în stat egalitatea cultelor. Au fost unele culte oprimate la noi și lucrul acesta nu trebue să mai existe. Credincioșii, oricărui cult aparțin, trebue să se bucure de egal tratament. Cât privește sectele, ele vor avea libertatea de funcționare atâta timp cât nu sunt periculoase pentru ordinea în stat.

Ministrul Cultelor a trimis tuturor parohiilor, și a atras atenția și tuturor șefilor de culte, ca să desfășoare o vie activitate în ceea ce privește pregătirea sărbătorii de 1 Maiu, ziua muncii, care este cea mai importantă pentru muncitorime. Ea este un simbol sfânt pentru muncitori și preoții trebue să pecetluiască această sărbătoare arătând tuturora că statul democratic se întemeiază pe cei cari muncesc, cărora le vor cere să-și facă datoria pe ogoare sau în uzine pentru sporirea producției, grăbind astfel sfârșitul victorios al răsboiului.

In altă ordine de idei, părintele ministru a vorbit despre marea vină pe care o poartă școlile teologice, unde din cauza laicilor cari au pătruns, s'a produs o intoxicare cu idei străine spiritului creștin și a încheiat că este preocupat foarte atent de problema nimicirii focarelor de fascism, fie în biserică, fie în seminarii sau facultăți teologice.

(„Lumina")

MINISTRUL CULTELOR DESPRE BISERICA RUSEASCĂ. P. C. Preot *Constantin Burducea*, ministrul Cultelor, a împărtăşit ziarului „Momentul" (nr. 425 din 24 Martie a. c.) din Capitală impresiile şi constatările ce le-a făcut asupra Bisericii şi preoţimii din URSS, cu prilejul participării sale la soborul dela Moscova, în Februarie a. c., ca membru al delegaţiei Patriarhiei noastre.

Spicuim din declaraţiile preotului-ministru cele ce urmează:

Am luat contact cu întregul sobor venit la alegerea Patriarhului Alexei, care la noi formează Sf. Sinod, cu preoţii dela Moscova şi cei dela ţară. Impresia mea fermă, a început ministrul Cultelor, este că această Biserică a lucrat continuu şi nu a fost deloc întreruptă în activitatea ei.

Preoţii în Rusia Sovietică sunt pătrunşi complect de spiritul misiunii lor. Acolo, Biserica şi clerul sunt cu adevărat în popor şi ale poporului. Nu este o biserică aristocrată. Ea împărtăşeşte întru totul viaţa poporului sovietic. Dovada cea mai bună este că ajută statul în eforturile de război cu sume şi daruri fabuloase, dând cea dintâi exemplu.

Patriarhul Alexei, fost mitropolit al Leningradului şi Novgorodului, deşi rugat să părăsească Leningradul în momentele grele, nu a plecat şi a luptat alături de soldaţi în primele linii. Pentru aceste fapte, Mitropolitul şi preoţii cari au fost cu el în luptă, au primit decoraţii din partea Mareşalului Stalin.

Biserica se bucură acum, din partea conducerii URSS, de o mare cinste, fiind aprobată în toată activitatea ei. Biserica rusă nu numai că nu este în conflict cu celelalte culte din stat, dar conlucrează şi stă în deplină armonie cu ele. Cu un cuvânt, Biserica este în Statul sovietic sufletul poporului şi lucrează nestingherită de nimic pământesc, pe tradiţionalele baze canonice şi evanghelice, în întregime în ansamblul Bisericii ecumenice, atât ca fond, cât şi ca slujbă.

Am asistat la multe slujbe la Patriarhia din Moscova şi la biserici, a continuat P. C. Sa preotul Burducea. Slujbele sunt pur creştineşti, ca şi la noi. Vine multă, foarte multă lume la biserică, nu ca vizitatoare, ci sentimentală, atrasă de cultul Bisericii, pătrunsă de slujba creştină până la lacrimi.

Sunt foarte multe biserici deschise la Moscova şi în toate oraşele şi satele sovietice. Am văzut şi bisericile dela sate, vizitate de aceiaşi ţărani credincioşi ca şi la noi, cu credinţa bine păstrată.

Biserica îşi îndeplineşte misionarismul şi credinţa în cea mai deplină libertate, ca şi toate celelalte culte. Am văzut şi o sinagogă, plină de credincioşi, lume foarte multă asistând la slujba oficiată de rabini tineri şi bătrâni.

Bisericile au lucruri scumpe, aurării, argintării, covoare preţioase, veşminte scumpe, picturi curate şi foarte frumoase.

Slujbele se oficiază cu mare fast de către preoţi tineri şi bătrâni. Cultura preoţilor este superioară. Am vorbit cu preotul Simon

dela ţară, care ştie limbile engleza şi franceza la perfecţie, precum şi germana şi sârba. A învăţat în institutul teologic rusesc toate aceste limbi.

Patriarhul Alexei a răspuns în limba franceză după alegerea Sa. El cunoaşte şi engleza şi a vorbit în această limbă cu delegaţii Bisericii Constantinopolului.

Există biblioteci foarte frumoase şi mari, cu cărţi vechi, bine păstrate. Deasemenea muzee foarte interesante.

Biserica trăeşte din veniturile ei proprii, cari constau dintr'o taxă benevolă, care se totalizează la Patriarhie, anual. In afară de aceasta sunt şi alte venituri de pe urma fabricării clopotelor, crucilor, lumânărilor pentru credincioşi, etc.

Nivelul este foarte ridicat în Rusia Sovietică, a încheiat ministrul Cultelor.

NOTE ŞI INFORMAŢII

ARDEALUL de Nord, rupt din trupul teritoriului Patriei prin odiosul dictat dela Viena, a fost restituit României în urma unui schimb de scrisori care a avut loc între Guvernul nostru şi Mareşalul Stalin.

Marţi 13 Martie a. c., administraţia românească a fost instalată oficial în Ardealul de Nord. La festivităţile desfăşurate cu acel prilej în Cluj, au participat Majestatea Sa Regele Mihai I, I. P. Sf. Patriarh Nicodim, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, membrii Guvernului în frunte cu dl Prim-ministru Dr. Petru Groza, dl A. I. Vâşinschi, primul comisar adjunct al Comisariatului poporului pentru afacerile externe ale URSS, dl General Colonel de tancuri Susaikov, locţiitorul preşedintelui Comisiunii interaliate pentru aplicarea armistiţiului, ş. a.

GUVERNUL prezidat de dl Dr. Petru Groza a procedat la săvârşirea unei largi reforme agrare în beneficiul luptătorilor de pe front, al urmaşilor lor şi al plugarilor lipsiţi de pământ sau cu pământ puţin. Actul acesta de mare însemnătate naţională şi de dreptate socială, vine la scurtă vreme după isbânda câştigată de actualul guvern democrat prin instaurarea administraţiei româneşti în Ardealul de Nord.

PATRIARHUL României, I. P. Sf. Sa D. D. Dr. *Nicodim Munteanu*, în cuvinte calde, laudă şi binecuvintează Guvernul democrat constituit la 6 Martie a. c., sub preşedinţia dlui Dr. Petru Groza.

„Ca părintele vostru iubitor şi pentru binele tuturor de grije purtător — spune I. P. Sf. Sa în apelul respectiv (textul integral în „Lumina", nr. 1 a. c.) — vă îndemn deci să daţi ascultare din inimă M. S. Regelui şi Guvernului cerut de voi şi ieşit din mijlocul vostru, al tuturor.

Faceţi să înceteze orice vrajbă şi neînţelegere între voi. Nu vă mai duşmăniţi pentru deosebire de neam sau de credinţă. Lăsaţi la o parte orice interese învrăjbitoare şi orice ambiţie deşartă. Porniţi cu nădejde şi hotărîre la lucru oriunde este nevoie, fiecare unde l-a rânduit Dumnezeu. Impliniţi poruncile conducătorilor voştri fireşti, spre binele tuturor, spre mulţumirea generoşilor noştri aliaţi şi spre a bine plăcea lui Dumnezeu, care ne-a poruncit să ne iubim unii pe alţii şi să trăim ca fraţii".

PREOŢIMEA noastră participă intens la opera de democratizare a ţării. In Capitală a luat fiinţă un comitet de organizare a *Uniunii Preoţilor Democraţi* (UPD) pe tot cuprinsul Patriarhiei române.

La Sibiu, acţiunea de organizare a UPD în Sud-Vestul Ardealului a fost pornită încă din Decemvrie 1944 şi face progrese.

Preşedintele secţiei sibiene, Păr. Dr. Corneliu Sârbu, conferenţiar la Academia teologică „Andreiană", a arătat într'un amplu articol apărut în „Telegraful Român" (nr. 15 din 8 Aprilie a. c.), rostul, caracterul, năzuinţele şi detaliile de organizare a UPD, care porneşte la drum cu binecuvântarea Ierarhilor noştri.

Vom reveni.

„LUMINA". Aşa se chiamă săptămânalul de atitudine creştină democrată care apare în Capitală sub auspiciile Uniunii Preoţilor Democraţi şi sub diriguirea C. Preot Vasile Ionescu, cunoscutul editor al colecţiei de scrieri religioase-morale întitulată „Mărgăritarele lumii".

Intâiul număr al confratelui *Lumina* a apărut în 2 Aprilie a. c., cu colaborările dlui Prof. univ. P. Constantinescu-Iaşi, ministrul Propagandei, Preot Dr. Marin Ionescu, Diacon Dr. N. I. Nicolaescu, asistent universitar şi secretar general al Cultelor, ş. a. Cuprinsul lui e bogat şi variat. Ţinuta articolelor, superioară. In articolul de fond al dlui Prof. P. Constantinescu-Iaşi, întitulat: „Preotul român şi democraţia", ca şi'n restul materialului, îndatorirea de conştiinţă a clerului de-a sta alăturea de popor, în orice împrejurare, este subliniată cu căldură şi convingere.

Pentru preoţi, abonamentul anual e Lei 2000 şi urmează a se expedia prin mandat poştal la Redacţia şi Administraţia „Lumina", Bucureşti, Calea Victoriei 202.

Urăm confratelui „Lumina" spor şi isbândă în munca pe care a început-o.

CUNOSCUTUL om politic francez dl Maurice Thorez, secretar general al partidului comunist, care a trăit mai mulţi ani la Moscova, într'un interview acordat ziarului „Temps present", printre alte, a declarat următoarele:

„Evoluţia, care s'a produs în U. R. S. S. nu este a conducătorilor sovietici, ci a clerului ortodox. Puterea sovietică a recunoscut întotdeauna libertatea absolută a cultului; ea este înscrisă în Constituţie. Dar faptul important este că acest cler ortodox — la început ostil Revoluţiei — i s'a raliat cu sinceritate. La fel e cu musulmanii. Cât despre catolici, au fost întotdeauna preoţi catolici la Leningrad şi la Moscova...

In Franţa, comuniştii ţin deasemeni seama de elementele care acţionează asupra desvoltării ţării noastre, fie ele materiale sau spirituale. Noi suntem partizani ai liberei conştiinţe. Nu este o noutate pentru mine. *Ca şi Engels, am considerat întotdeauna ca fiind o „prostie" a declara răsboi religiei*".

DESPRINDEM din vâltoarea cotidianului câteva fapte semnificative...

Un membru influent al secţiei sibiene a Uniunii Patriotice, profesor secundar de ştiinţe fizicochimice şi inspector general şcolar, a cerut nu de mult, unui grup de preoţi, să oficieze o sfeştanie la sediul acelei uniuni.

Muncitorii dela Arsenalul din

Sibiu au dăruit bisericii noastre din cartierul de dincolo de Cibin două sfeşnice splendide, de dimensiuni respectabile, lucrate la strung cu mâinile lor.

Aceste mărturii de ataşament filial faţă de biserica strămoşilor noştri vin din partea unor credincioşi înregimentaţi politiceşte în partidele comunist şi socialdemocrat.

Nu sunt singurele fapte de acest fel. Chiar şi acestea ajung pentru a spulbera o anumită erezie...

•

MANIFESTAŢIILOR provocatoare ale „Unirii" blăjene, „Telegraful Român" le-a răspuns în bogatul număr apărut la Duminecа Ortodoxiei, printr'un mănunchiu de articole senine şi viguroase, cari au fost reproduse în broşura *Să fim iarăşi una.*

❂

SUB auspiciile secţiei sibiene a ARLUS-ului (Asociaţia română pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică), P. C. Prot.-Stavr. Dr. *D. Stăniloae*, rectorul Academiei teologice „Andreiane", a ţinut o interesantă conferinţă cu subiectul: *Biserica în URSS.*

❂

DUMINECA Ortodoxiei (25 Martie) a fost prăznuită în acest an, la centrul Mitropoliei Ardealului, cu rugăciuni pentru biruinţa dreptei credinţe şi pentru odihna sufletelor martirilor pe cari i-a dat ea în cursul luptelor de desrobire religioasă a Românilor ardeleni din veacul al 18-lea.

In predica praznicului, Păr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu a comentat Circulara dată din acel prilej de către I. P. Sf. nostru Mitropolit *Nicolae*, iar înainte de otpust s'a citit rugăciunea întocmită în acest scop de către Inaltul Ierarh.

S'a săvârşit apoi un parastas pentru martirii Ortodoxiei ardelene.

In bisericile de pe tot cuprinsul Arhiepiscopiei ort. rom. de Alba-Iulia şi Sibiu s'a citit Circulara amintită, cu rugăciunea praznicului, şi s'au săvârşit parastase pentru mucenicii ardeleni ai luptelor de apărare a dreptei credinţe.

❂

FILIALA sibiană a Societăţii ortodoxe naţionale a femeilor române de sub preşedinţia dnei *Sofia Şt. Meteş*, a organizat şi în acest an un ciclu de conferinţe religioase pentru postul Paştilor.

Conferinţele au început la Dumineca Ortodoxiei (25 Martie a. c.) când a vorbit despre „Martirii Ortodoxiei" Păr. Diacon Nicolae Mladin, profesor la Academia teologică „Andreiană".

In Duminecile următoare au vorbit: dl Prof. univ. Eugeniu Sperantia, decanul Facultăţii de Drept, despre „Avântul spre transcendent" (1 Aprilie a. c.) şi dna Sofia Şt. Meteş, despre „Regina Maria şi poporul ei" (8 Aprilie a. c.).

GR. T. M.

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

ÎNFIINȚATĂ ÎN ANUL 1907 DE PROFESORUL Dr. NICOLAE BĂLAN

FOȘTII DIRECTORI AI „REVISTEI TEOLOGICE":

Inalt Prea Sf. Sa **Dr. NICOLAE BĂLAN,** Mitropolitul Ardealului (1907—1916), ajutat în 1914—1916 de către dl Prof. univ. Dr. Silviu Dragomir

P. Sf. Sa Episcopul **POLICARP MORUȘCA** (1921—1922)

P. Sf. Sa Episcopul **NICOLAE COLAN** (1923—1936)

GRUPAREA REVISTEI: **BALCA NICOLAE, BELEA MINODORA, BELEA NICODIM, BEZDECHI ȘT., BODOGAE T., BOLOGA LUCIAN, BUNEA I., CĂLUGĂR D., CÂNDEA SP., CHIOARIU I., CIORAN E., CIUHANDU GH., COMAN V., COSMA A. C., CRĂCIUN I., DĂNCILĂ I., FELEA V. IL., GHERMAN P. (†), GHERMAN SEPTIMIA, GHIBU O., HRADIL IOSIF, ILIESCU ADINA, LITERAT V., LUNGULESCU I. N., LUPAȘ I., LUPȘA ȘT., MAIOR GH., MATEIU I., METEȘ ȘT., MLADIN NICOLAE, MOGA I., MOȘOIU I., MUȘLEA C., NANU A., NEAGA N., NEAGU M., OANCEA ZOSIM, OPRIȘ I., PETRANU C., POPA AL., POPA GRIGORE, POPOVICI N., RADU AUREL, RADU SIMION, REZUȘ P., SÂRBU C., SCRIBAN IULIU, SECAȘ GH., STAN LIVIU, STANCA SEB., STĂNESCU G. G., STĂNILOAE D., STOICA EM., ȘESAN P. MILAN, ȘOIMA GH., TECULESCU HORIA (†), TERCHILĂ NICOLAE, TODORAN IZIDOR, VASILESCU E., VASILESCU MARIANA, VEȘTEMEAN D., VLAD SOFRON, VONICA NICOLAE (†)**

DIRECTOR: **GRIGORIE T. MARCU**

Redacția și Administrația: SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ"

BIBLIOGRAFIE

Mitropolitul *Nicolae*: MÂNTUEŞTE DOAMNE POPORUL TĂU. Sibiu Tipografia Arhidiecezană 1945, p. XVI+254. Preţul Lei 800.— Coperta: Ieromonah Arsenie.

Cartea celor şapte ani [1938—1944] de sbucium românesc oglindit în cuvântări discursuri şi pastorale arhiereşti.

† **Nicolae**, Episcopul Clujului: Noul Testament. Cluj 1942

Albu Nicolae: Istoria învăţământului românesc din Transilvania până la 1800. Blaj 1944

Aristofan: Plutus. Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1944

Bezdechi Şt. Dr. Prof. univ.: Cronica inedită dela Blaj a protosinghelului Naum Râmniceanu. Partea I. Sibiu 1944

Bodogae T. Preot Dr.: Despre cunoştinţele teologice ale preoţilor români de acum 200 de ani. Sibiu 1944.

Borza Al.: O problemă fundamentală pentru Biserică şi Neam: Copiii. Timişoara 1944

Branişte Ene Diacon: Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila. Bucureşti 1943

Ciceu Teodor Preot: Tâlmăciri la Evangheliile Duminecilor de peste an. Cluj 1945

Çiolan N. I.: Catehismul vieţii politice a Românilor. Sibiu 1944

Coman G. I. Preot: Probleme de Filosofie şi Literatură patristică. Bucureşti 1944

Diamandi Sterie: Fiul lui Dumnezeu-Fiul Omului Vol. II: Activitatea şi învăţătura. Bucureşti 1943. Vol. III: Patimile, moartea şi învierea. Bucureşti 1943

Dragomir Silviu Dr. Prof. univ.: André Şaguna et Joseph Rajacic in: Balcania. VI. Bucarest MCMXLIII, p. 242—282

Fruma I. Dr. şi **Marcu** T. Grig. Dr.: Procesul Mântuitorului. Studiu juridic şi teologic [„Seria Teologică" nr. 30] Sibiu 1945

Lupaş I. Dr. Prof univ.: Doi precursori ai lui Horia în audienţă la Curtea împărătească din Viena. Bucureşti 1944

Lupşa Şt. Dr. Prof.: Primatul sf. Apostol Petru în literatura primelor trei veacuri creştine. Iaşi f. a.

Marcu T. Grigorie Dr. Diacon: Un temeiu documentar al istoricităţii cărţilor Noului Testament: Fragmentul Muratori („Contribuţiuni la studiul T. N." nr. 4). Sibiu 1944

— Din neamul lui Dumnezeu suntem [Bibl. „Veniţi la Hristos" nr. 19]. Sibiu 1945

Mateiu I., **Roşca** P., **Gherghel** I., **Cioranu** S., **Lupaş** S. şi **Gârbacea** I.: Factorii transilvani ai unirii. Braşov 1944

Mladin Nicolae Diacon: Bucură-te Mireasă Pururea Fecioară. Sibiu 1945

Nanu A. Prot.: Virtuţi străbune. Povestiri. Sibiu 1944

Muşlea C. Candid: Biserica Sf. Nicolae din Şcheii-Braşovului, vol. I (1292-1742) Braşov 1943

Petranu Coriolan Dr. Prof. univ.: Arta românească din Transilvania. Sibiu 1943

— Ars Transsilvaniae. Etudes d'Histoire de l'Art transylvain. Sibiu 1944

— Biserica reformată din Sighet şi bisericile de lemn din Maramureş. —

— Biserica Sf. Nicolae din Braşov şi Odoarele ei. Sibiu 1945.

Platon: Euthyfron Menexen. Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1943

— Hippias Maior (Despre frumos). Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1943

— Menon Euthydemus. Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1943

Prodan D.: Teoria imigraţiei Românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII. Sibiu 1944

Pulpea I. Ioan Diacon: Sfântul mucenic Emilian din Durostor. Bucureşti 1945

Reli Simion Dr. Prof. univ.: Istoria vieţii bisericeşti a Românilor. Vol. I. Cernăuţi 1942

Roşca D. D.: Linii şi figuri. Sibiu 1943

— Puncte de sprijin. Sibiu 1943

Şesan Valerian Dr. Prof. univ.: Curs de Drept bisericesc universal. Ed. IV. Cernăuţi 1942

Stăniloae D. Dr: Din urmările edictului de toleranţă în Ţinutul Făgăraşului. Bucureşti 1945

Vasilescu Emilian: Raportul dintre Religie şi Filosofie. Bucureşti 1943

(Tipărit în 27 Aprilie 1945) **Lei 450.—**